

četrletno

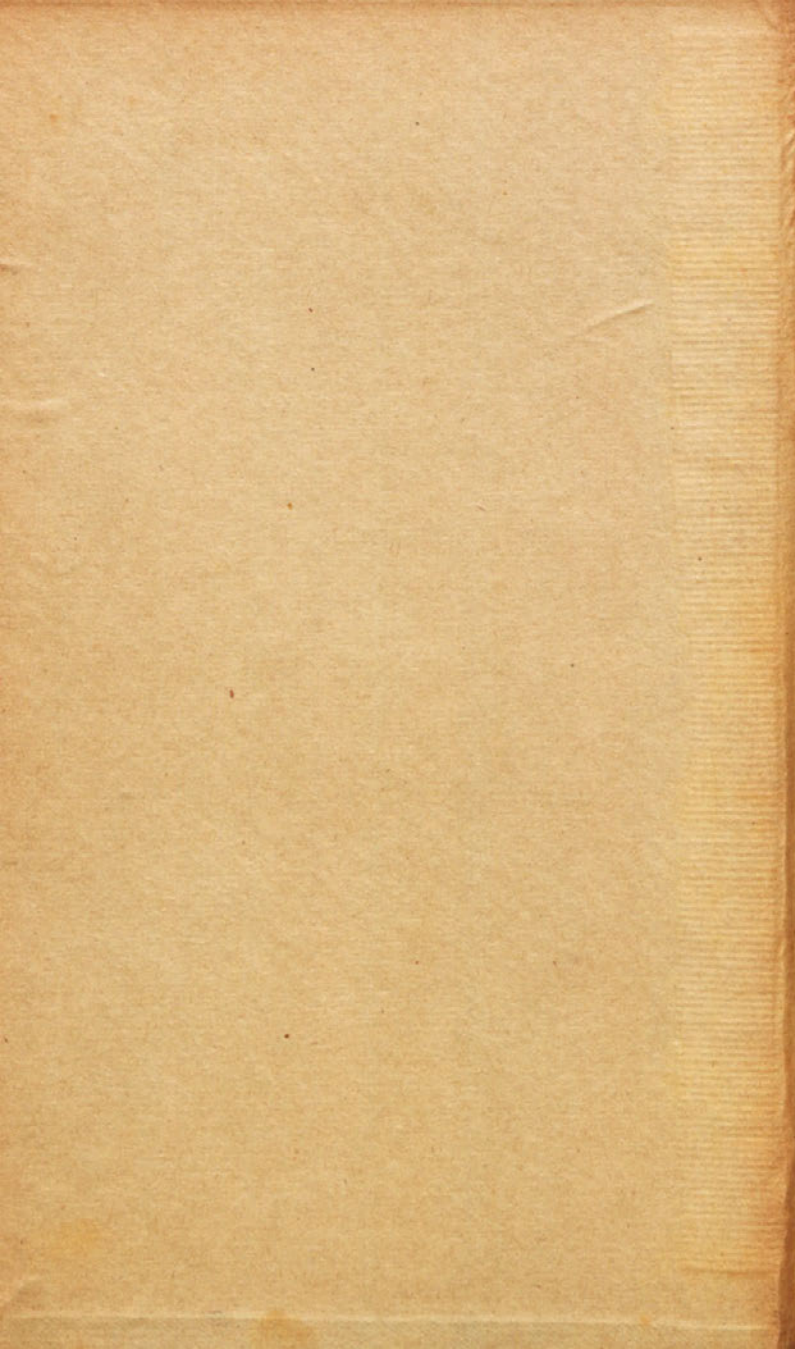
15. zvezek

VII
37.807
e, c
15

Ljudska knjižnica

Juan Miseria
(Janez Nevolja.)

Fr. Spaltrajš

Ljubljana.

6 Veliki noči. 1911.

Dr. Jonathan Hill
1790
to the Hon. the
Senate of the State of New York

Ljudska knjižnica. 15. zvezek.

Juan Miseria

Povest.

Spisal P. L. Coloma.

Iz španskega prevel E. T.

Ernest Tourne

V Ljubljani, 1911.

Založila Katoliška Bukvarna.

Natisnila Katoliška Tiskarna.

Vse pravice pridržane.

III, 6 37807 c

030001832

I.

Že od nekdanj je slovelo in slovi v velikem mestu tam na južnem Španskem poslopje z imenom Grahovo. To vam je velika zgradba, nekakšna Noetova barka, kjer žive, ne vedno v miru in strahu božjem, samski, zakonski in družine, različni po značaju, po stanu in po poklicih; ne družijo jih nobena tesnejša vez, samo splošna revščina in pa da so si sosedje po stanovanjih. Vendar v tem kraju ni tako, kakor marsikje drugje, kjer je lakomnost gospodarjev in pa preobljudenost stanovanj kriva, da so domovi siromakov puste beznice, v katerih manjka ubogim ljudem prostora, svetlobe in zraka. Na južnem Španskem imajo take hiše po sredi prostorno dvorišče, in na dvorišču je vode v izobilju, bujno rastejo cvetlice, jasno nebo se razpenja nad dvoriščem, in prosta je pot zdravim sapicam s polja in blaženemu soncu božjemu . . . Blaženo sonce božje, ki mu pri siromaku ne branijo zavese, da se prikrade skozi okno, veselo in zaupno kakor prisrčen prijatelj, in ga objema, oživlja

in ogreva s svojimi žarki, polnimi veselja in zdravja, kakor da mu hoče šepniti na uho ono priprosto molitvico:

Blagoslovljena svetloba dneva,
in Gospod, ki ž njo nas vse obseva!

V Grahovo vodi ozka netlakovana steza; po nji je izpeljan majhen jarek, da odvaja umazano vodo v cestne kanale. Ob stezi stoji na levi strani svinjak, na desni pa prazen hlev. Na koncu te mračne ožine pa se prizor naenkrat izpremeni: nad vhodom se vzpenja v podobi loka gosta in košata vinska trta, naprej pa se razprostira veliko in prijazno dvorišče, vse porastlo s tistimi napol vrtnimi, napol divjimi cvetlicami ki poganjajo bujno same od sebe, kjerkoli najdejo sonca, zemlje in vode; prav kakor da jim je ljubeznjiva previdnost božja izročila nalogo, da zaljšajo zemljo, po kateri stopa človeška noga.

Na to prostrano dvorišče gleda vse polno prijaznih in zračnih stanovanj, ki se nahajajo deloma v pritličju, deloma v nadstropju. Gornja stanovanja imajo vrata na dolg, odkrit hodnik s staro leseno ograjo. Nanjo razobešajo gospodinje perilo, umazano in oprano, in sploh vse stvari, ki jih rabi siromašna predmestna gospodinja in ki se dajo razobešati. Grahovo ima dve glavni strani, ena gleda na Hribje ulice, druga pa na Martinove. Na obeh straneh je vdelenih brez reda veliko število oken, velikih in malih, visokih in niz-

kih; vsa so brez stekla, brez polken in brez železnega okrižja pa nobeno.

Ura je že odbila polnoči in grobna tišina je vladala v Grahovem; noben žarek se ni pokazal skozi neštete špranje njegovih oken, nobenega šuma ni bilo čuti, ki bi mogel razodeti, da biva za temi zidovi stotriindvajset ljudi. Če že niso vsi uživali spanje pravičnega, spanje trudnega so spali gotovo vsi. Vse je molčalo, samo kak maček se je še stezal po strešnem žlebu in se pačil.

V tistem času, ko se razvija naša povest (marca leta 1867.), je ponižno Grahovo že obseval plin, dih omike, kakor ga imenuje neki pisatelj, ki pa menda ni pomislil, da če tudi plinova luč dobro sveti, njen dih vendarle smrdi. Svetilka, ki je bila pritrjena ravno na vogalu, je širila na obe ulici blede svetlobo; zastonj pa se je trudila, da se združi s svojimi medlmi žarki z ono svetlobo, ki sta jo z enako težavo širili njeni sosedi z ene in druge strani. Mestni svet, v katerem so tiste čase sedeli sami mračnjaki, ni mnogo tratil za razsvetljava; vse luči je dal pogasiti že o polnoči, od te ure naprej pa je pustil, da je skrbela za mestno razsvetljava luna na nebu.

Iz teme, tam od Hribjih ulic, so zadoneli trdi, težki koraki, kakor od človeka, ki se mu nikamor ne mudi; malo po malo so se bližali ti koraki in slednjič se je dala razločiti tam iz teme moška postava. Počasi je korakal ta možak onkraj ceste in ob oglu jo je

ravno tako počasi prekoračil. Pod svetilko se je ustavil in se naslonil na starodaven z enim koncem v tla zabiti top, ki je služil mesto obcestnega kamna. Bil je kmečki fant, v okornih čevljih in zakrpanih hlačah, rjavi jopič je bil posejan s krpami iz črnega sukna, okrogli klobuk si je mladenič potegnil na oči. Če ga je kaj zeblo, ne vemo; ampak plašča ni imel nobenega na sebi in proti ostremu nočnemu zraku se je branil le z rokami v žepu. Vzel je klobuk z glave in potegnil izza traku usnjeno cigarnico, gotovo da si prižge smodko, in plinova luč mu je obsijala ves obraz. Bil je krasen dečko.

Drugi koraki, lahki in nagli, kakor od človeka, ki se mu mudi, so se začuli nato od nasprotne strani, skoro od konca Martinovih ulic. Fant se živahno ozre na ono stran in jo krene tjakaj zložno kakor prej; kmalu se srečata sredi ulic s plinovim uslužbenecem, ki je ugašal luči.

»Dober večer!« mu reče.

»Bog daj!« mu odgovori oni in ugasne z dolgim užigalnikom svetilko na oglu in naglo odide, za sabo pa pusti ulice v temi, ker se tisto noč luni ni ljubilo preganjati ponočnih mrakov. Ti mrakovi so pa moškega z rokami v žepu kar na mah spremenili. Urno se obrne in krene po prejšnji poti nazaj; na oglu se za hip ustavi, da dotiplje kanon, obrne se v Hribje ulice, steče z roko ob zidu in šteje okna ter pride tako do četrtega okna. Merilo je

to okno komolec na višavo in širjavo, vdelano je bilo ravno tako visoko, da ga je človek dosegel, pod njim pa je bilo drugo manjše in bolj pri tleh, kakor od kake kleti. Mladenič obstane pri četrtem oknu, in videti je bilo, kakor da prav pazno prisluškuje, če ni notri kakega šuma. Ničesar ni bilo čuti. Nato zategnjeno požvižga; a ta žvižg ni bil kakorsibodi, ampak nežen in pristrčen, da je bil slišati skoraj kakor vzdih. Nihče ne odgovori. Še dvakrat požvižga, nekako bolj proseče. Zopet nobenega odgovora. Začelo ga je dražiti in slednjič popraska nalahko po oknu. Trikrat ponovi to in vselej posluhne, nazadnje ga pa mine potrpežljivost, jezno zacepta po tleh in zakolne ter potrka po lesu trikrat na kratko, a krepko. Zdaj se okno natihoma odpre, in ne da bi se kdo prikazal, se oglasi od znotraj tih in prestrašen glas:

»Sveta Mati Božja! Domov pojdi, Janez, lepo te prosim! Če se oče vzbudi!«

»Domov naj grem? Domov naj grem, tebe pa že petnajst dni nisem videl!«

»In me tudi ne boš . . . Gospod župnik mi je rekel, da za mlado dekle, ki nima matere, ni dobro, če se pri oknu s fanti pogovarja.«

Fant zakolne nekaj čez župnika.

»Za božjo voljo, Janez, ne govori tako,« odgovori dekle pol jezno, pol potrto. »Lej, ko nimam druge podpore

na svetu kakor župnika. Zadnjič mi je rekel, če si poštenjak, da bo z očetom govoril in poskrbel za ženitev.«

»Pa, ali te ne bo k oknu?«

»Ne, ne! Danes sem prišla, ker je za las manjkalo, da se ni oče zbudil od tvojega ropota, potem bi bil pa spet dirindaj.«

Fant udari s pestjo ob zid in razdražen vsklikne:

»Kaj si gospod misli, da sem garjev, ali da sem pritepenec?«

»Ne, ampak on pravi, da si ravno tako reven kakor jaz, in da se bosta ob najini ženitvi vzela lakota in dolg.«

»Kdo tako govori! — Kaj nimam zdravih rok, da bi te preživel? Raje reci bolj po pravici, da mu je Lopezova nečimernost oči zavezala . . . Neumna si, ki se mu zaradi mene upiraš in ne vzameš tistega potuhnjenega Lopezinka.«

»Janez, ne bodi tak! Ali ti ni zadosti, ker sem zavoljo tebe zmeraj v nevarnosti, da me oče nekega dne ubije?«

Ta hip se je zaslišalo iz sobe zategnjeno, nadušljivo smrčanje, kakor ga navadno čujemo pri starih pijancih. Dekle je prestrašeno vzkliknilo in reklo:

»Sveta Marija, Janez, pojdi no proč, če ne se oče vzbudi!«

»Ali te ne bo k oknu?«

»Ne, ne pridem! Pa na, vzemi to, samo da boš šel!«

Iz okna se je prikazala roka in spustila proti Janezu neko dolgo, ozko in gibko reč, iz katere je vel nežni duh vijolic in bazilij. A predno jo je Janez ujel, se je prikazala pri oknu spodaj hipoma druga roka, suha in koščena, kakor kremplji čarovnice; prestregla je šopek in vratica na mah zaloputnila.

Janez je zaklel, dekle je vzdihnilo in okno se je zaprlo, a pošagoma, ne da bi tečaji zacvilili, ne da bi v le-su zaškripalo.

II.

Drugi dan, ko je goli vrh bližnjega hriba ozlatila prva zarja, se je že začelo gibati življenje v Grahovem. Nešteta vrata so se odpirala in trumoma so prihajali ven moški, se zaspano pretezali in se razhajali na delo; razmršene ženske so se prišle umivat pod milo nebo, prav kakor kraljične v davnih časih, samo da se niso ogledovale v bistri studenčnici; zadnji so se prikazali otročiči, v taki obleki, kakršno je imel naš oče Adam v rajju, skakali so in se prekopicavali in tako po svoje pozdravljali novi dan, matere pa so jih obkladale z raznimi priimki, kar se je začenjalo vsak dan ob zori kakor ptičje petje.

Ob šestih so bila zaprta samo še vrata št. 4. Naposled so se le odprla in iz izbe je stopila deklica dvajsetih let, rjava, nekoliko topega nosu, oči pa črnih kakor žamet. Prišla je v cokljah in spodnjem krilu, debelo kito kosta-

njevih las si je pa ravno spletala. Stopila je k grmiču, ki jih je bilo po dvorišču vse polno in je odlomila dolgo vejico, posmukala je ž nje vse listke razen na koncu in je vplela mednje par vijolic. Ko si je pritrčila ta šopek v kito in jo povila okrog glave, je stopila nazaj v sobo in zaprla vrata za sabo.

Ko je stala deklica še pri grmu, je prišla iz sosednjega stanovanja stara ženska z vrčem v roki in jo je ogledovala s čudnim nasmehom. To je bila grahovska hišina, padarica, ki je slovela po celem predmestju. Ker je marsikaj vedela, so ji rekli Salamanka.¹ Ko je dekle odšlo, se je namrdnila kakor coprnica in se vrnila v sobo. Njeno stanovanje je bilo v celem Grahovem največje: dve sobi in ena klet, ki je imela majhno okence ravno pod četrtim oknom od zunaj.

Kmalu je bila zopet na dvorišču, visoko spodrecana, da se je videlo živo pisano spodnje krilo; rokave je zavihala do komolca. Za sabo je vlekla poln koš perila; prinesla je še dva čebra in en količ pa je bilo za pranje vse pripravljeno kar pred izbo. Potem je stopila k sosednjim vratom; na obrazu se ji je brala zadrega, kakor da misli spet kakšno zdražbo napraviti; približala je usta h ključavnici in zapila:

¹ Salamanka je visoka šola na Španskem ki je nekdanj po učenosti močno slovela.

»Marijanica, pojdi no, mi boš pomagala perilo preložiti!«

Urno je bila deklica pri vratih, zdaj že vsa napravljena, in je rekla:

»Jezes, Salamanka, nikar tako ne vpijte, da se oče ne zbudi!«

»Kaj stric Martin še zmiraj spi?« reče Salamanka prav tiho in naredi prijazen obraz. »Kakoršen je na svet prišel, tak pojde s sveta. Ko je bil tvoj oče še fantek, mu je tvoja stara mati — Bog ji daj večni mir in pokoj — rekla vsako jutro, ko ga je prišla buditi:

»Sin vstani, da boš priden!«

»Mati raje nisem priden, samo da ležim!« je rekel tvoj oče. In je ležal zleknjen na postelji, dokler mu ni solnce na nos posvetilo.«

»Ko pa ni nikake druge pomoči kakor potrpeti. Samo kaj malega je treba, pa je precej ves divji«, reče Marijana in se nasmehne, med tem pa pomaga Salamanki perilo v čeber preložiti.

Deklica je ravno mislila oditi, pa starka, ki je tačas tiste umazane cunjke že namočila, jo ustavi, naredi se neumno in reče:

»Dekle, veš kaj sem slišala?«

Marijana molče migne z ramama, kakor da jo dosti ne briga.

»Pomisli, kaj mi je povedala včeraj botra Prepeluha, Čevljarjeva Rozka se bo omožila.«

»Ta je pa res nova!« odvrne Marijana. »Saj ima že skoraj vso balo pripravljeno.«

Salamanka naredi začuden obraz, kakor da o tem še prav nič ne ve, začne mencati perilo in ji reče na videz prav radovedno:

»Potem bomo imeli pa v kratkem kar tri poroke«

»Tri poroke?«

»Kakopak. Rozkino, Nežino . . .«

Salamanka jo navihano pogleda, pomežikne s svojimi krmežljivimi očmi ter dodene:

»In tvojo!«

»Mojo?« vsklikne Marijana in zardi.

»Tvojo, tvojo! Kedaj bo tisti srečni dan?«

»Pojte no, pojte, Salamanka, o sv. Nikoli.«

»Česa pa še čakaš potem?«

»Kakšno vprašanje! Česa čakam? Ženina čakam!«

»Beži no, beži! Nič ni tako skrito, da bi ne bilo kedaj očitno«, ji odgovori starka s skrivnostnim nasmehom.

»Zakaj mi to pravite?« vpraša Marijana prebledela in upre strahoma svoje oči v starkine.

»Kar tako! . . . Samo ljudje pravi-
jo, da si v Janeza zatelebana in da . . .«

»In da! Oh slišite Salamanka! Če bi se vsakemu za to, kar več govori, kakor je res, jezik odvalil ne bi bil svet tako zgubljen, kakor je!« ji Marijana razburjena seže v besedo. »Kdor trosi take govorice, laže na vsa usta; resnica pa je — in to lahko povem, saj ni smrten greh — da ima on mene rad in

jaz njega, potem pa mir in konec besedi!«

»Saj nič ne rečem. Ampak če tvoji oči ne dovoli — in tudi ne bo — kaj pa potlej?«

»Čakala bom; kdor čaka, pričaka!«

»Naa, ljuba moja! Boš pa že za stonj čakala,« odgovori starka; »prav ob pamet si morala priti, da čakaš na tega Janeza Nevoljo, ki je neroden kakor štor; saj ni za drugo, kakor za oranje in kopanje.«

»Reven in pošten, kakršen je, tak mi je prav, ne pa bogat in brez časti,« ji odgovori Marijana jezna, da njene ga nesrečnega Janeza štejejo med drva. »Sploh pa, Salamanka, kaj vas to briga? Pustite kruh, naj se peče brez vas, če ga ne boste vi jedli!«

»Ti in tvoj kruh,« vzklikne Salamanka in se zaničljivo nasmehne. »To se prav lepo govori, želodec pa drugače sodi. Še sama mi boš rekla čez nekaj časa, zakaj nisi za cekine mojega stričnika Pepeta, ki je ves mrtev nate, poslala tega Janeza Nevoljo raskom žvižgat.«

»Še tega se manjka,« zavpije Marijana pol v jezi, pol v smehu. »Kaj si misli ta dobra ženska, da bo s tistimi stričnikovimi cekini kar vsakega okrog prsta ovila . . . Le zapomnite si, vi pa vaš stričnik, da me ne bo ne vaš Pepe ne noben drug Pepe prisilil, da bi snedla dano besedo . . . Ali more poštena ženska ravnati drugače?«

Salamanka je prebledela od jeze; začela je perilo še huje mencati in rekla še precej mirno:

»No, poštena dekleta se o polnoči pri oknu s fanti pač ne pogovarjajo.«

»Koga mislite s tem?« zavpije Marijana in stopi korak naprej, kakor da se misli vanjo zagnati.

»Neko umazanko, ki jo že poznam,« ji odgovori starka, ne da bi se ozrla od perila.

In ko vidi, da gre uboga deklica vsa zbegana in preplašena v svoje stanovanje, zakliče za njo srdito in posmehljivo:

»Le dobro si pripni tisti šopek v kito, da ti ne pade spet skozi okno kakor sinoči, in ga potem kak fant ne pobere . . .

III.

Po pravici je trdila Salamanka, da Marijanin oče ni nikoli maral za delo; njegova lenoba je rastla z leti in ljudje so mu vzdeli zaradi tega priimek Lenúh. Po poklicu je bil zidar; toda minoli so meseci in meseci, ko ni privzdignil ne ene opeke.

»V nedeljo,« tako je rekel, »je delati greh, ker tako pravi cerkev; v ponedeljek se mora počivati od nedeljske zabave; torek je nesrečen dan; v sredo se teden deli; v petek je umrl naš Gospod Bog; v soboto je priprava za nedeljo; in za tisti dan, ki ostane, za četrtek, kdo pojde delat!?!«

Janez je bil kmečki delavec. Služil je dobro dnino, od katere mu je še preostajalo, ker ni bil razvajen in je zelo trezno in zmerno živel. Težko bi se dalo v njegovem stanu dobiti človeka, ki bi bil tako pošten, kakor on, in ki bi obenem tudi tako skromno o sebi mislil, in to je vselej znamenje nenavadno lepega srca; zakaj ni je večje zasluge, kakor če občuduje kdo na drugih, kar sam ima, pa ne ve, da ima.

Stariše mu je pobrala kužna bolezen, ki je razsajala na Španskem leta 1854; sirota je ostal sam in zapuščen na svetu. Kmalu potem ga je dobil v roke očetov bratranec, stric Parra; ta človek je bil hud pijanec, surov divjak. Otrok je moral pri njem neprestano delati, in za vse trpljenje mu je vrgel surovina zvečer košček kruha, ki ga ubogi deček nikoli ni okusil, da ga ne bi bil prej omočil s solzami. Tako je bila beda edina učiteljica te uboge sirote. Dasi ga je vse zaničevalo, je vendar pokazal, kako plemenita je njegova duša, ki se pri vsem hudem ni pokvarila, ampak je umela povžiti tisto grenkobo, ki jo znajo drugače le svetniki tako prenesti, da jim srca ne razjeda grenak srd. Ker mu pa ni nikoli nihče z najmanjšo besedico izkazal ljubezni ali tolažbe, je polagoma postal sam zase in zakrit, in to je varovalo plemenita in lepa čustva njegovega srca, tako kakor varuje trnje rožno cvetje. Kadar je bil na samem, je rad prepeval pesem, ki jo je njegovi

okorni pevski umetnosti vdihnila za-
puščenost:

»Ne očeta ne matere nimam,
Nikdo se ne spomni name,
Če stopim pa tja na gnojišče,
Še muhe od mene beže!«

In ker lenoba vsem pregreham
vrata odpira, je neprestano pijančeval
in je ubogo hčer, ki je služila vsakda-
nji kruh s pranjem in šivanjem, v po-
vračilo za njen trud neusmljeno stra-
hoval. Dražilo ga je, da misli hči vzeti
Janeza Nevoljo, poštenega delavca, ki
je dobil svoj žalostni priimek od bede,
v kateri je preživel otroška leta.

Ta popolna osamljenost je vtisnila
njegovemu značaju dve značilni last-
nosti. Prvič je silno hrepenel po člo-
veku, ki bi ga ljubil; zakaj nikoli ni
našel srca, ki bi se z njegovim skla-
dalo, nikdar ne oči, ki bi se jokale, ka-
dar so jokale njegove. Dalje ni bil on
prav nič poučen o verskih naukih, ki
jih drugače otrokom vcepijo katoliške
matere. Njegovo od narave dobro srce
je Boga slutilo; a njegov razum, neiz-
obražen in oslepljen od nevednosti, ga
ni vezal ž Njim.

Marijanina ljubezen je pomirila
njegovo ljubezni žejno srce; njegov um
pa ni postal deležen verskih resnic. Ka-
dar se je spomnil, kaj je kot otrok pre-
trpel; ko je čutil, kaj sedaj trpi, in ko je
mislil, kaj ga še čaka v prihodnjosti,
tedaj se je vprašal, kakšna je pravič-
nost onega Boga, ki ga je slišal imeno-
vati dobrega in usmiljenega, in čutil

je v svojem srcu, da mu ugaša tista iskrica vere, ki je človeku prirojena. Vendar je bila pri njem nevednost tega kriva, dočim je pri veliki večini temu kriv napuh.

Ta lepa duša je bila skrita pod ono robato skorjo, ki je lastna ljudem najrevnejših stanov. Kakor tovariši njegove vrste je bil tudi on okornega, neotesanega vedenja in prepojen z onimi krivimi nauki, ki so jih sejali tiste čase na Španskem revolucionarci, da izpodkopljejo oltar in prestol; ti so mu tudi zaprli pot do vsakega pouka in do vseh zapovedi in svetov, ki imajo z vero kaj posla. Gospod Anton, domači kaplan, v čegar hiši je Marijana šivala in prala, je rekel o njem tako-le:

»Janez? — — Izvrstna zver!«

Kruto nasprotovanje, s katerim se je upiral Martin Lenuh možitvi svoje hčere, ni bilo samo prazna muha; on je bil sebičen, star razuzdanec, ki se je bal, da preide v tuje roke tista kokoš, ki mu je nesla zlata jajca in pasla njegove razvade. Stari prekanjenec bi bil najraje videl, da bi ostalo dekle pri njem samsko ali pa vzelo kakega človeka njegovega stanu, ki bi prinesel v hišo nekaj blagostanja, katerega si je želel ne za svojo hčer, ampak sam za-se.

Pravzaprav pa ti načrti Martina Lenuha niso bile prazne sanje. Salamankin stričnik Pepe Lopez, ki so mu sosedje rekli Lopezinek, kakor so re-

kli njegovemu očetu Lopezin, se je kazal Marijani prijaznega, in stric Martin ni pogrešal pri njem nobene izmed tistih lastnosti, ki si jih je želel pri svojem zetu.

Njegov oče je dobil svoj priimek tako-le. Ob neki priliki sta bila oba poklicana pred sodnika zaradi pričevanja; oče, ki je hotel veljati za izobraženega, se je predstavil sodniku s temi besedami:

»Gospod sodnik naj izvoli vprašati, kar hoče, zakaj sam evangelij vam ne pove bolj po pravici, kakor gospod Lopez in sin.«

»To tudi pričakujem, gospod Lopezin,« mu odgovori sodnik, ki je bil šaljivec.

Včasih narišejo majhne podrobnosti značaj kakega človeka veliko boljše, kakor pa najbolj natančno in najbolj vestno opisovanje. Tabla, ki je kraljevala nad vhomom v delavnico strica Lopezina, je jasno razodevala vso omiko tega novodobnega naslednika svetnikov Krišpina in Krišpiniana. Na dveh lesenih stebrih se je dvigala ta čudovita umetnina, na vrhu pa je pihal debel angelj na gromko trobento; a zastonj se je potil debelolični orjak, da bi spravil iz te trobente, slaveče krepost in junaštvo, kakšen glas na čast čevljarstvu.

Na drugi tabli nad prvo sta bila narisana dva otroka, v katerih bi oni učenjaki, ki trdijo, da je človek iz opi-

ce, lahko našli dolgo zaželjeni primer za prehod iz opice v človeka; držala sta pozlačen trak, na katerem so vi-sele črke s sledečim napisom: Josip Lopez, čevljarski umetnik.

To je bila živa slika Lopezinovega značaja. Mož je bil pravi primer novodobnega človeka, ki je rojen kot vinar, pa bi rad veljal za groš; ko ga je pa izkušnja izučila, da čez vinar nikoli ne pride, je pa hotel, da naredi ta skok vsaj njegov sin, in ga je mislil vzgojiti za duhovnika, namesto da bi ga izučil za čevljarja. Lopezin še ni bil tiste vrste ljudi, ki so bili vzgojeni ali rojeni v oni brezbožni gonji, katera je pripravljala revolucijo leta 1868. Bil je veren, in čeprav ni spoštoval v duhovniku vzvišene časti njegovega stanu, je videl v njem vsaj človeka, ki v družbi več velja, kakor on; in zadovoljno je premišljal v svojih častilakomnih sanjah, da je od ministrantovskega oblačila pa do papeževe krone odprta pot in da je to pot že marsikdo prehodil. Razen tega pa se izmed vseh višjih služb še najcenejše pride do cerkvene; in zato je bila ta služba še edina, ki je bila za sina dosegljiva v njegovih razmerah; zakaj četudi je shajal brez posebnih težav, reven je bil vendarle. Poslal ga je torej v šole; od tedaj pa je šlo s fantom vedno navzdol. Zakaj dijak in prihodnji duhovnik Lopezinek se ni smel oblačiti tako, kakor Lopezinek, ki je letal po ulicah bosonog in lovil vrabce; zato je prosil očeta, da

mu kupi površnik. Ta obleka ga je pa povzdignila nad tovariše in je bila vsled tega zanj usodna, ker sta se mu od tistega časa razrastli v srcu nečimernost in ošabnost, ki sta imeli v njem svoje korenine že od rojstva. Prvi sad, ki sta ga rodili ti dve rastlini, je bil silno grenak za gospoda Lopezina.

S trudom si je oče toliko od ust pritrgal, da je mogel kupiti sinu celo obleko in pa kapico iz črnega žameta. Fant jo je oblekel prvič na veliki četrtak in ravno sta imela iti z očetom v cerkev. Ko pa je ta ves srečen ogledoval sina tako prazničnega in ga je mati, ki je bila takrat še živa, ljubeznjivo gledala, je deček čmeren opazil, da ima oče za praznično obleko zakrpano suktnjo in ponošen klobuk ter je dejal:

»Jaz ne grem z očetom!«

»Otrok moj,« vzklikne mati prestrašena, »kaj praviš?«

»Da ne grem z očetom.«

»Pa zakaj ne?«

»Ker je preslabo oblečen.«

Lopezina je zbolelo v srce. Brez besede je odšel iz sobe; zakaj nehvaležnost je nož, ki rani srce, v sinovih rokah pa je ta nož še strupen. Ta sin, zaradi katerega je nosil ponošen klobuk in zakrpano suktnjo, ta sin mu je plačeval njegovo skrb s tem, da se ga je sramoval pred ljudmi . . .!

Takrat ga je obšla pametna misel, da bi vrnil sina čevljarstvu, pri kate-

rem bi bil fant moral sploh vedno ostati. Pa ravno ko bi imelo priti do tega, ga je sin znova premotil s svojo čudovito učenostjo. Ker je, kakor je mati ponosno pripovedovala, sin že po latinsko govoril, kakor duhoven pri maši.

Taki uspehi Lopezinkove bistroumnosti so očeta osupnili; počasi je pozabil na prejšnjo nevoljo in je začel verjeti, da ima ta studenec modrosti prav, če se sramuje njega, ubogega in neizobraženega čevljarja; od srca je želel svojemu sinu ne več samo bireta, ampak celo škofovske mitre in se je še naprej pehal in trudil, da bi ga vzdržal v zavodu.

Toda pri skušnjah se je sin slabo izkazal in to je očeta končno vendarle privedlo do pravega spoznanja; sklenil je, da naj Lopezinek zamenja knjige s kopitom in pero s šilom. Pa je bilo že prepozno in Lopezinek, ki bi se bil šel s samim Salomonom prerekat, se je temu odločno ustavil, ker bi bila s tem ponižana njegova učenjaška čast in ker bi bil izgubljen sloveč govornik. Oče ga ni mogel pustiti brez dela in zato je bil prisiljen, da ga je spravil za cerkvenika k bližnji kapelici, kjer je bil sam že dlje časa cerkveni ključar.

V svoji cerkveniški službi se je Lopezinek tako potegnil, da je sveče prižigal in ugašal kar brez nažigalnika. Toda njegova lena narava se je bala vsakega dela. Stara resnica je, da človeku mrzi, kar mu je neprijetno in tež-

ko; to je vzrok, da izprijenec sovraži tujo čednost, ker dela njegovo lastno zlobo še bolj očitno, in da brezverec sovraži vero, ker zahteva od njega lepega življenja. In to je bilo tudi vzrok, da je Lopezinka napolnilo nepremagljivo sovrašтво do vseh cerkvenih obredov, ki so bili njemu neznosni, ker je imel zaradi njih veliko dela.

»Ta neumnost!« je rekel, kadar je šel streč k maši. In vedno bolj se je zagrizel. Začel je zabavljati čez župnika, ki ga je svaril in opominjal, in čez mašo, ki mu je bila nadležna; nazadnje pa je začel sovražiti vero, ker je maša bistven del bogoslužja, in preklinjati Boga, čegar služabnik je bil župnik.

Nekdaj so ga pokarali, ker je vedno zasmehoval in razlagal stvari, ki jih ni razumel. Trdno je bil uverjen, da ima on prav, ker mu je njegovo samoljubje tako narekovalo in jim je odgovoril:

»Jaz, da ne razumem? Jaz nevednež? Nevedneži so tisti zagrizenci, ki bi nas najraje zmeraj pitali z lažmi.«

Vsa modrost devetnajstletnega Lopezinka je tičala v teh dveh pravilih: Kar mi je nadležno, je krivica in tega mi ni treba storiti; česar ne razumem, je laž in tega mi ni treba verjeti. Ošaben in samoljuben nauk, ki je rodil že toliko malovernih in toliko nevernih; nauk, ki izvira iz onega groznega češčenja, ki je pri enih strašno in pri drugih smešno, in ki ga je moder mož imenoval: oboževanje samega sebe.

IV.

Tisti večer so sedele Grahovke pred hišnimi vrati in šivale ter kramljale; otroci so se igrali in vpili po cesti, moški so se vračali z dela in zvon farne cerkve pri Sv. Mihelu je oznanjal s svojim bronastim glasom, da pride za trdom dneva pokoj noči, kakor pride za trdom življenja pokoj smrti. Dvorišče je bilo ob ti uri zapuščeno, samo Salamanka je sedela na pragu pred svojim stanovanjem, pod lepim jazminovim grmom, ki je razpenjal nad njo svoje veje kakor baldahin. Med kolena je tiščala lončeno skledo in je drobila vanjo kos trdega kruha, da napravi tečno špansko juho.

Ta padarica je imela svoje stanovanje okrašeno s potrato, ki je bila v Grahovem nekaj posebnega. Vrata, ki so držala iz velike izbe v spalnico, so bila zakrita z belimi zavesami; ob zidu je stalo razvrščenih poldrug tucat stolov, stene so bile pa videti, kakor da se je vsula nanje ploha samih podob, velikih in malih, grdih in čednih. Na sredi sprednje stene je bila podoba Matere Božje, komolec visoka in široka, z okvirjem iz mahagonijevega lesa; na desni je bil naslikan sveti Jožef, na levi pa mogočen možak na konju, s sabljo v roki; pravijo, da je bil to neki sloveč general.

Sledili so si drug za drugim lepo po vrsti in v miru božjem razni svetniki iz nebeškega kraljestva in različni

sloveči ljudje iz vseh časov; vse to je nabrala Salamanka po dražbah in na starinah. Hudogled zarotnik je vihtel nož, kakor da hoče prebosti soseda sv. Frančiška Pavlanskega, ki se je opiral z obema rokama na palico in gledal vzvišeno besedo »Ljubezen«, napisano med žarki iz pozlačenega papirja. Malo naprej je Ferdinand VII., kralj španski, nekako prestrašen gledal konec svojega ne majhnega nosu. Diego Corrientes, sloveči razbojnik plemenitega srca, je bil skrit v kotu za pajčevino, ki mu je prišla ravno prav za skrivališče, in je meril s svojo pušo v Napoleona, čegar mogočni obraz so muhe onesnažile z umazanimi pegami; trdosrčni rokovnjač se ni kar nič zmenil za svetnico zraven, ki je imela v rokah razpelo, na čelu pa trn, tolik in tak, kakor eno debelo korenje, in je menda hotela krvoločneža potolažiti in ga odvrniti od hudobije.

Kar je bilo pa v celi sobi najbolj vidno za vsakogar, ki je notri stopil, to so bili čudni lončeni posnetki onih podob, ki jih nosi bratovščina Kristusa umirajočega v procesiji na Veliki petek zvečer. Na skrinjici, pokriti s pisanim papirjem, je stal Kristus, na križu razpet, ob njegovi desni pa je bila Mati Božja; njen obraz je bil približno tolikšen, kakor ena krona, na njem sta bili videti dve solzi, debeli kakor desetica, brisala si jih je pa z robcem, ki je bil za take solze primeren. Na levi je držal sv. Janez v eni roki palmo, ki

je bila prav umetno izrezljana iz starega metlišča, kazalec druge roke pa je držal, kakor da nekaj ukazuje. Pred Kristusom je gorela v čaši z odlomljenim ročajem lučka. Krog in krog teh treh podob je bila pa cela povodenj samih okrušenih čašic in lončkov, napolnjenih s cveticami, ki jih je prinesla Salamanka vsak dan nove na čast Kristusu, čegar mogočnemu varstvu je vedno priporočala svoje bolnike.

Pisec te povesti je sam poznal to osebo in je priča za sledečo ozdravitev, ki je bila prav res potrebna Kristusove pomoči. Reven delavec je padel s stopnic in si je zlomil roko; Salamanka mu jo je hitro dela med dve hrapavi deščici, ki jih je odlomila od zaboja za rozine; čez je povezala sedem komolcev tanke vrvi; vse skupaj je namazala z mizarskim limom, navrhu pa je z rmenim trakom privezala Kristusov škapulir. Čez štirideset dni je bila roka popolnoma zdrava in Salamanka je izročila delavcu ta-le račun:

Za zdravljenje 60 vinarjev.

Za deščice 20 vinarjev.

Za vrvico 10 vinarjev.

Za lim nič, ker ga je dal Joahim Blanko zastonj.

Za škapulir nič, ker je bil na posodo.

Nihče ni delal svojih računov tako natanko, pa tudi nihče tako poceni, kakor Salamanka.

Ravno je podrobila ves kruh, ko je stopil na dvorišče dolg, okoren fant,

oblečen v ohlapno, zamazano suknjo; iz žepa mu je gledal časopis. Njegov brezizrazen in bedasti obraz je bil pokrit s tistim klobukom z visoko štulo in širokimi kraji, ki mu pravijo gari-baldinec. Ta človek je bil Lopezinek. V kratkem času se je silno spremenil. Nedavno je pustil službo pri cerkvi, ker so se mu zdeli taki opravki prenizki zanj. Sedaj ni imel drugega posla, kakor da je po ulicah postaval in ogle podpiral ter pojedal očetove prihranke in čakal ugodne prilike, da se izkažejo sijajni darovi njegovega uma, ki je mislil, da ga je ž njim obdarila narava; in kakor slaven rimski vladar se je tudi on jokal, da ni z dvaindvajsetim letom še nič slavnega naredil. Prvo priliko so mu dali neki izgredi.

Ljudje v tem mestu so bili še dobri in pametni. Slabi, razdirajoči nauki, ki so se že nekaj časa širili, jim še niso srca spridili in glave zmešali. A z želodcem se je godilo slabše. Ljudstvo je bilo lačno in je zahtevalo kruha.

»Kruha nam dajte!« ta glas se je razlegal med gosto množico, ki je zasedla veliki trg pred mestno hišo. Bila je drugače čisto mirna.

Lopezinku se je zazdelo, da je zdaj prišla njegova ura, da pokaže svoje govorniške zmožnosti. Hitro jo ubere na trg, da bi ljudstvo nagovoril in zleze na kamenito klop; ta klop bi mu imela biti prvi klin na lestvici do prihodnje slave.

»Častito ljudstvo!« zavpije in maha z rokama okrog sebe kakor s prekljama.

»Kruha nam dajte!« je zarjula množica, da je v tem silnem kričanju govornikov glas kar zamrl; in ravno v tem prileti kos opeke, ki jo je zagнал brez dvoma kak ubijavec svobode, in ga zadene na levo ramo, da je kar omahnil s svojega zasilnega odra in siknil:

»Drhal zabita!« In zavil se je tesno v suknjo, da je lažje tekel in jo je jadrno ubral proti očetovemu domu. Ko se je po ti prvi svoji slavi naspal, je čakal nove in bolj ugodne prilike, da pokaže svetu darove svojega duha. Za tako priliko se je pripravljajl z različnim branjem, ki ga pa ni mogel prebaviti in razumeti; postal je samo še bolj zmešan.

Ko se je pripravljajl politični prevrat, ki bi imel po njegovi pameti za večno pokopati mračnjaštvo in nasilje ter razviti slavno zastavo svobode, enakosti in bratstva, si je dal prejšnji cerkvenik in prihodnji oče domovine opravka s tem, da se je prilizoval Marijani, pa ne ravno z najlepšimi nameni.

»Bog Vas živi, gospa Salamanka!« jo pozdravi s tistim ponosnim glasom, s kakoršnim nagovori ošabnež ponižnega, misleč, da mu bo s svojim pozdravom čast izkazal.

»Srečne oči, ki te vidiijo na tem pragu!« vzklikne starka iznenadena.

»Zakaj se vendar tako redko prikažeš?«

»Jaz tako pravim, gospa Salamanka, srečni tisti, ki vidijo.«

»Vidiš ljubi moj, ni večjega slepca, kakor tisti, ki ne mara videti. — Vsak večer, ko zvoní Ave Marijo, kramljam pri tvojem očetu, pa nikdar ne vidim od tebe še sence ne. Je že tako! Zmeraj so bili revni in bogati!«

»Revni in bogati!« vzklikne Lopezinek in se zaničljivo nasmehne, čeprav so mu te besede dobro dele. »Kmalu bosta bogatin in revež enaka, ali pa bo celo bogatin revežu stregel.«

»To so besede, ljubi moj! Limanice za neumne ljudi! Odkar stoji svet, se eni v kočijah vozijo, drugi pa v cokljah garajo.«

»Toda enkrat mora priti tista ura; in čas je že, da izginejo ti predsodki, ki so toliko časa slepili ljudstvo, to ljudstvo, ki je samo sebi gospodar in ki nikogar ne potrebuje nad sabo.« Prihodnjemu državniku se je obraz od zadovoljnosti kar svetil; nikoli ni pozabil pred dobrotnim občinstvom poskušati svoje govorniške sile, samo če ga je hotel kdo poslušati. »Vsi ljudje so po naravi enaki; in če jih je nasilje ločilo v razrede, višje in nižje, bosta vendar napredek in omika kmalu dosegla, da se vse premoženje razdeli in vsi bomo enaki . . .«

»Kaj praviš, fantè!« vzklikne Salamanka in zija vanj z odprtimi ustmi, da se ji pokaže rumen zob, ki

je edini še stal na razvalinah njenih
čeljusti.

»To kar slišite; kar bogatini imajo,
to so revežem pokradli. Pa recite, če ni
res? ... Kdo dela v vinogradih in pri-
deluje vino? Revež! ... Kdo seje in
žanje pšenico in peče kruh? Revež! ...
Torej ali ni pravično, da to vino in ta
kruh pripade revežu, ki ga pridela, in
ne tatinskemu bogatinu, ki mu ga
vzame? ...«

»Saj res! Prav imaš!« se mu začudi
Salamanka. »Jezus, kako bistre pameti
je ta dečko!«

»To je vendar jasno kakor beli dan.
Ali ni zidar tisti, ki je zgradil hišo? ...
Torej čegava naj bo ta hiša, če ne zidar-
jeva, ki jo je postavil z delom svojih
rok?«

»Kakšna zlata usta ti je vendar
Bog dal! Kako sem vesela, da si mi to
razložil! ... Pomisli, ravno delam no-
gavice za notarjevo gospo. Kaj nisem
jaz tista, ki nogavice naredim? Torej
morajo biti moje, saj bosa sem tudi in
zima bo kmalu prišla.«

»Le počasi, gospa Salamanka! Vsa-
ka stvar ob svojem času! Sicer vjamete
želod, svinja Vam pa uide.«

»Povej mi no, ljubi moj, ali bo
name tudi kaj prišlo pri tisti raz-
delitvi?«

»Vi ste državljanka, kakor vsaka
druga in dobili boste svoj del. Ampak
jezik za zobmi,« pristavi Lopezinek s
skrivnostnim obrazom. »Nekaj se kuha
in bo kmalu izbruhnilo. Toda če me

zasačijo, potem pa z menoj kar na Fernando Po, tam me pa že mrzlica pobere.«

»Kdo je ta Fernando Po, ali ima kaj s kraljem Ferdinandom opraviti?«

»Pojte no, pojte, Salamanka! Kaj še! Fernando Po je samotni otok, daleč na sredi morja, kamor pošiljajo v pregnanstvo mučenike svobode.«

»Kar brez skrbi bodi! Jaz bom molčala kakor grob. Ampak povej mi no ti, ki te stvari razumeš, ali bi mogel narediti, da pride v moje roke zdravnikova hiša in pa oni mali vinograd zadaj, ki ga je zasadil Pepe, moj . . .«

»Je že dobro! Ampak zdaj še ni čas za to,« odgovori Lopezinek nepotrpežljivo.

»Prav, prav! Saj ne pravim, da mora biti danes ali jutri; samo da ne boš pozabil.«

»In da govorimo o čem drugem,« reče Lopezinek čez nekaj časa in pokaže z roko proti Marijaninemu stanovanju, ki je bilo zaprto. »Kaj mi veste povedati o tisti-le trmi?«

»Saj pravim! Ali ti res ne gre iz glave?« odgovori starka in se zasmije. »Ravno imam nekaj zate.«

In Salamanka seže v nedrije ter pokaže posušen šopek v papirju; bil je ravno tak, kakršnega je imela v kiti Marijana. Potem mu pove, kako je vrgla sinoči te cvetlice Marijana skozi okno Janezu in kako jih je ona sredi pota prestregla, ko je v kleti pri oken-

cu prisluškovala. Lopezinek ji razdražen strga šopek iz rok in skoči na noge ter reče:

»Tako j grem, da ga ji zaženem v glavo!«

»Prav imaš! Le pojdi, pa jo obriši ž njim tja po smrčku, umazanko!«

»Ali je sama?« vpraša Lopezinek in pogleda proti njenemu stanovanju.

»Jaz ne vem; kadar je sama, se je treba kar prekrižati pred njo, kakor pred hudobo.«

»Teta, pojte no pogledat, kaj dela; če je sama, se prikradem k nji vedrit, čeprav ni dežja.«

»Ne, ne, jaz ne grem; ona me ima na piki in bi me še razpraskala Pa čakaj no, takoj bomo vedeli, kaj dela.«

Salamanka se vzdigne in stopi k otrokom, ki so se igrali tam pri vhodu na dvorišče; pokliče enega in ga po-boža po licih, ki so bila lepo cvetoča in rdeča, pa tudi lepo umazana.

»Bog pomagaj! Kakor rožca v blatu! Glej no, Pepe, kako umazana lička so to!«

Stara hišna je izvrstno poznala človeško srce in je vedela, kaj premoreta v njem prilizovanje in lakomnost.

»Pojdi z mano, mali,« mu reče in ga pelje v svojo sobo, »te bom lepo umila in krajcar ti bom dala, da boš imel za fige.«

In hipoma spremeni glas ter mu reče s svojim najbolj zapeljivim nasmehom:

»Čakaj, Francek, jaz bom poiskala krajcar, ta čas pojdi pa ti k Marijani in ji reci, naj mi posodi možnar, da si natolčem cvetja za čaj.«

Nedolžni ogleduh je zletel urno kakor ptič in se smehljaj figam, ki jih je oddaleč duhal.

Marijana je sedela pri oknu na klopi in hitela šivati, vmes pa se je večkrat ozrla na ulico; nabrane obrvi in stisnjene ustnice so razločno kazale, da za šale ni bila pri volji. Ko je zapazila, da so se vrata odprla, je srdito pogledala dečka, ki jo je zmotil v grenkih mislih.

»Marijana,« reče deček z boječim glasom, »gospa Salamanka pravi, da ji posodi možnar, da si natolče cvetja za čaj.«

»Reci ji, da naj si ga kar z glavo natolče,« odgovori dekle jezno in zapahne vrata.

Prestrašen je stekel otrok sporočit, kaj je opravil.

»Kaj si upa to dekle! Ji bomo že še dali popra, da bo malo bolj prijazna,« reče Salamanka, ko čuje nežni odgovor, ki ga ji je naznanil Francek s tresočim glasom, ker se je bal, da pride ob tiste fige, ki jih je že komaj čakal.

»Ali je bila sama?« vpraša Lopezinek.

»Pri oknu je šivala, pa je skočila kvišku in vrata zaklenila.«

»Zdaj pa lahko grem z dolgim nosom,« reče Lopezinek; vzelo mu je pogum.

»Kakšni so vendar ti moški; stara bika se ne bi bal, pa se pred vsakim krilom trese!« se razhudi Salamanka. »Pojti pa k oknu, če ti je vrata zaprla! Bomo videli, ali se bo dala ukrotiti ali ne!«

Lopezinek je poslušal Salamankin svet, ona pa je s skledo v roki stopila v sobo in mrmrala:

»Bog ve, če je res, kar pravi Lopezinek o revežih in bogatinih . . .?«

Francku se je čudno zdelo, da je kar odšla in da mu krajcarja ni dala; plašno zakliče za njo:

»Gospa Salamanka, kaj pa krajcar?«

»Krajcar? Sinko moj, posti se, kadar to zapove sveta mati cerkev,« odgovori hudomušna starka in izgine v sobo.

V.

Po pravici je rekla Salamanka, da je Marijana natak njena. Ubogo deklico je prevzel silen strah, ko je videla, da je njen skrivni pogovor z Janezom klepetavi starki znan; bala se je, da ne bo dolgo, ko pride živinskemu Martinu Lenuhu na ušesa. Ves tisti dan je prebila zaklenjena v sobi in prežala ves čas pri oknu, kdaj pride oče domov, da bi mu šla naproti do velikih vrat in ga tam prestregla, da Salamanka ne bi mogla ž njim govoriti. Ko se je zmra-

čilo, se je polastil njenega duha, ki je bil že po naravi togoten in silovit, hud nemir; sedela je na klopici pri oknu in z veliko naglico zabadala šivanko; vsa v strahu se je neprenehoma ozirala na cesto. Viharnim značajem je prav malega treba, kadar so razburjeni, pa so kar naenkrat divji; ako muha zabrenči, ali ako suh list zašumi, je že zadosti, da so takoj iz sebe.

Zato je Salamankina prošnja, čeprav je bila videti nedolžna, Marijano raztogotila, da je zaprla vrata in tako preprečila, da jo ne bi več nadlegovali.

Ko se je vrnila na klop, je šivala naprej, a komaj da je vedela, kaj dela. Naenkrat ji zatemni luč neki moški, ki se je naslonil na okno. Živahno vzdigne Marijana glavo in v očeh se ji zasveti srd, ko zagleda Lopezinka; hotela je vstati, toda tista visokost, ki nevarnosti ne samo kljubuje, ampak jo tudi premaga, in ki je tako pogosta pri pošteni Španki iz preprostega ljudstva, ta visokost jo je prisilila, da je ostala pri šivanju; ni marala, da bi mislil, da se ga boji.

»Kako ste pa pridna!« zajeclja Lopezinek, ki je bil v zadregi, čeprav je hotel veljati za izkušenega v takih stvareh.

Marijana se ne zmeni zanj in šiva naprej.

»Nemara imate ključavnico na ustih?«

Marijano izpreletava jeza, pa vendar ničesar ne odgovori.

»Čudno, da nič ne sliši!«

»Bodite tako prijazni, pa odidite,« reče slednjič Marijana, »saj vas ni steklar ustvaril, jaz pa rabim luč za delo.«

»Hočete reči, da motim?«

»Kar se ve, se ne vpraša.«

»Nikar se v jezik ne vgriznite, punčka.«

Lopezinek je grabil železje in trepetal od jeze; tudi Marijana je trepetala od srda in zabadala s šivanko, pa tako nemirno, da so šli šivi kar križem.

»Pa morda koga čakate?« vpraša Lopezinek s posebnim povdarkom.

Dekle mu ne odgovori ničesar.

»Veste kaj,« nadaljuje Lopezinek z grozečim glasom, »mene bo kmalu potrpežljivost minila . . .«

Marijana vzdigne počasi glavo, in upre vanj silno zaničljiv pogled, potem ga pa zopet povesi in šiva naprej.

Zdaj šine Lopezinku satanska misel v glavo. Mirno potegne iz žepa šopek, ki mu ga je dala Salamanka in ga pomoli skozi okno dekletu pod nos in reče:

»Kaj se vam zdi, ali te rožice še kaj diše?«

Marijano mine potrpljenje, vrže šivanje po sobi in vzdigne svojo rjavo roko ter zavpije vsa zasopljena od srda:

»Nesramnež! . . . Ničvrednež! . . . Ali ste se tega naučili v vaših knjigah? . . . Pojte drugam s svojimi čenčami! Jaz nisem tukaj postavačem za zabavo!«

In ne da bi zaprla okna, izgine noter; Lopezinek je še malo postal in se držal z obema rokama za okrižje, potem se je pa počasi odstranil. Zdaj je Marijana previdno pogledala skozi okno za njim in z veliko grozo zapazila očeta; opotekal se je pijan in govoril z Lopezinkom, ki mu je molil tisti šopek in s srditimi kretnjami kazal na Marianino okno.

Dekle je bilo od strahu naenkrat iz uma; začela je tekati semtertja po sobi in ni vedela, kam naj se dene.

»Ubil me bo!« je stokala. »Mati božja, ubil me bo! Jezus Kristus, kam naj se skrijem?«

Ravno je mislila odpreti vrata in zavpiti na pomoč, pa je bilo že prepozno. Martin Lenuh se je prikazal na dvorišču, grozeč in strašan; oči je imel vse rdeče od pijanosti in jeze, v roki pa je vihtel debelo in gibko prekljo, ki jo je spotoma pobral.

Deklica je zakričala in stekla nazaj v sobo, med očetovo posteljo in steno, ter tolkla s čelom ob zid, kakor bi ga hotela prebiti, da bi mogla skozenj uiti.

Martin je stopil v sobo in vrata za sabo zaklenil.

Strašna kletev se je začula iz sobe. Pijanec je s palico bil po hčeri, ona se je umikala, stoli so padali, posode so se drobile v črepinje in obupen stok in divje kričanje se je razlegalo na cesto.

Sosedje so se zbrali deloma na dvorišču, deloma zgoraj na hodniku in ne-

kateri so takoj začeli razbijati po vratih. Prva je bila Salamanka in bolj glasna je bila kakor vsi drugi.

»Ta pijanec!« je kričala. »Ta razbojnik! Pomagajte, če ne še ubije to revol!«

Zdaj se odpro vrata in Marijana pade sosedom v naročje, objokana, z razmršenimi lasmi, obleko v neredu, s široko krvavo rano na čelu; vpila je od bolečine in rjovela od jeze.

»V mojo sobo! Nesite jo v mojo sobo!« je vpila Salamanka in priletela z loncem zdravil, ki jih je prinesla iz svoje lekarne.

Toda dekle se zravnava, se zapraši z vso močjo vanjo in zakriči:

»V tvojo sobo! V ječo za vse življenje, samo da te poprej zadavim!«

In ne da bi mogel kdo preprečiti, jo popade za kito, jo vrže na tla in jo začne suvati z nogami.

V najhujšem kričanju so ju sosede vendarle razkopale; ene so odvedle Salamanko, druge Marijano, katero so spravile v sobo Manuele, daljne sorodnice njene po materi. Dobra žena jo je ljubeznjivo tolažila, pa dekle ni dalo prav nič spoznati, da prijazne besede sliši. Zakaj jeza je huda in navdaja s trdovratnostjo tudi srce, ki od žalosti poka. Brez besed se je zgrudila na blazino, katero je položila soseda na sredo sobe in kmalu se je pokazalo tisto hitro sopenje, ki naznanja vročico in tiste zmedene besede, ki kažejo, da se

bolniku blede. Manuela se je prestrašila in hitro šla po zdravnika.

Kmalu se je raznesla novica o tem dogodku po celi okolici, seveda je vsak več povedal, kakor je to že v takih slučajih navadno. Ponekod so govorili, da je Marijana Salamanko ubila, drugje pa, da je dekle ubita in oče ubijavec. Te govornice so prišle tudi Janezu na uho; nemudoma je tekel proti Grahovemu in je naletel sredi pota na Manuelo.

»Kaj je?« vzklikne ves v strahu in jo prime za roke.

»Nič ni, Janez, nič! Proč pojdi in ne bližaj se Marijani za deset milj na okrog, če nočeš biti temu dekletu poguba.«

»Pa kaj se je Marijani zgodilo?«

»Nič takega. Oče jo je pretepel.«

In Manuela je v par besedah povedala cel dogodek in obdolžila Lopezinka, da je kriv, kakor je bilo res in so tudi že vsi ljudje govorili. Janez je poslušal bled kakor mrlič, ko je pa čul to sovraženo ime, ga je prevzela jeza, ki vpije po krvi, in začel je iskati okrog sebe in po svojih žepih po orožju, nekaj, s čimer se ubije sovražnik. K sreči ni imel nič nevarnega pri sebi. Nato se je podvihal k bližnji brivnici, kjer je Lopezinek navadno poseda!. Brivec je bil prosvetljen republikanec; mož je sam pri sebi na tistem obžaloval, da mora životariti med britvami in skledami; čutil se je vse bolj zadovoljnega, kadar je mogel s svojo občudovanja

vredno učenostjo presojati vladne korake. Lopezinček je ravno bral in razkladal nove časopise, med tem ko je nesrečen državlján zastonj čakal, kdaj mu bradoprask pospravi strnišče in milo z obraza. Stvari so bile napete: Serrano in Kaballero de Rodas¹ sta bila poslana v pregnanstvo na Fernando Po, in vkljub molku, ki ga je naložil državni pravdnik časopisju, se je od daleč že slišalo grmenje bližajoče se nevihte. Neki posebno predrzen časopis je priobčil ostro pesem zoper ministrskega predsednika in Lopezinček jo je ravno prav slastno bral. A naenkrat mu zastane beseda, ko vstopi Janez, prepadlega obraza, bledih ust; silna jeza mu je spremenila obličje.

»Bog s tabo, Lopezinček, in s tvojo družčino!«

»Čuješ, fante,« mu odgovori ta trepetajoč bolj od straha kakor od jeze, »ali ne veš, kako se meni pravi?«

»Me boš pa naučil.«

»Naučil? Ti si preneumen za to!«

»Dobro! Jaz neumen bom tebi učenemu nekaj pokazal.«

»Ti meni?«

»Jaz tebi!«

»Kaj neki?«

»To kar stori človek, ki ima kaj časti, kadar naleti na človeka, ki je nima.«

¹ Voditelja liberalcev; pregnali so jih, ker sta hotela francoskega princa, svaka španske kraljice, spraviti na španski prestol.

»Kaj boš neki imel drugega kakor uši? . . .«

Z vzdignjeno roko se zakadi Janez v Lopezinka in po brivnici zagrmi za-ušnica, taka, ki podere na tla in po-sname zobe iz čeljusti. Ljudje, ki so bili zraven, so se hitro vmešali in potisnili Janeza na cesto; z obema rokama je žugal Lopezinku in vpil:

»Brez časti pa le nisem; revščina ni nobena lopovščina!«

Lopezinka je gromka Janezova klofuta vrgla po tleh; od strahu se ni upal vstati, le med zobmi je zamrmral:

»Še plačal mi jo boš, lopov, še plačal jo boš!«

VI.

Celo noč in cel drugi dan je prebila Marijana v stanovanju svoje sosede in ležala na blazini, ki jo je dobra žena pripravila. Zdaj pa zdaj je zadremala, potem pa jo je popadla divja jeza. Bila je viharnega in togotnega značaja, ki ga je krotilo samo njeno dobro srce, v katerem je vera poganjala svoje korenine. Te dobre in slabe lastnosti so vtisnile njenemu vedenju nekaj nestalne-ga, da je bila danes odljudna in natak-njena, jutri prijazna in zgovorna; tako kakor nastane na morju danes vihar, ki razburi valove, drvi oblake in za-temni svetilnik; jutri pa tišina, ki pomiri valove in sčisti ozračje, da se žarki iz svetilnika spet veselo in vabljivo bleščijo.

A to pot je bil vihar premočan, da bi se mogel kmalu poleči, in prav do večera ni mogla deklica upreti oči na tisto misel, ki jo je v vseh grenkih položajih življenja tolažila, jo osrčevala in jo spominjala na težki križevi pot. Slednjič se je spomnila na mrtvo mater in obenem s tem spominom ji je tudi prišla misel na Boga, na Gospoda, ki ga je tako pobožno častila ona druga nesrečna mučenica živinskega Martina Lenuha. Spomnila se je, kolikokrat jo je ona sveta žena prijela za roko in peljala v kapelo, kjer je jokala in molila; ona pa ni vedela kaj to pomeni. Marijano je vleklo, da bi še ona šla jokat v ono kapelo, kjer je tolikokrat jokala njena mati.

»Moj Bog! Oče nebeški! Gospod moje matere!« je zašepetala in po licih so se ji udrle solze, prvikrat po onem dogodku. »Pomagaj hčeri, kakor si materi pomagaj!«

Potem je s težavo vstala, črna pod očmi in vsa bleda; čelo je imela obvezano. Manuela se še ni vrnila s svojih opravkov. Pri vratih se je igralo njeno sedemletno dekletce, Manolita, z lončeno punčko, ki se pa ni marala gibati po njeni volji, gotovo iz ponosa, da je ravno tako iz zemlje narejena kakor človek.

Marijana si je ogrnila veliko ruto od Manuele in rekla otroku, naj jo spremi. Zakaj fini čut za spodobnost, ki ga ima ljudstvo na Španskem, ne dopušča, da bi dekle samo zunaj ho-

dilo. Pri sosednih vratih je na pragu sedela Salamanka. Ko jo Marijana zagleda, začuti naenkrat vso prejšnjo jezo; hitro stopi naprej, da jo izgubi izpred oči in potegne ruto še bolj na čelo. Toda Salamanka ji zakliče z neko nesramno velikodušnostjo tako prijazno, kakor da se nista nikoli ne sporekli, ne sprijeli:

»Marijana! Dekle! Kam pa tako pozno?«

»Menihe štet; pravijo, da enega manjka,« ji odgovori Marijana, ne da bi se obrnila, Manolita pa ji pokaže jezik in pristavi:

»Za nosom!«

Prišli ste do Kraljeve kapele; reklo se ji je tako, ker so bila nekdanj na tem kraju speljana skozi mestno obzidje vrata z istim imenom. Pregraja jo deli v dva dela, sprednji za duhovne, drugi za vernike. Dve srebrni svetilki gorita neprestano pred oltarjem, čegar gornji del s kipom Vere na vrhu se v temi že izgublja. Na sredi oltarja pa je prelepa podoba Gospodova, ki nam ga kaže v bridkem trenutku, ko spregovori Pilat: Glej človek! Revni in bogati, omikani in neomikani, vsi ga časte v tem vernem mestu. Ljudstvo, ki vse opeva, kar občuduje in ljubi, pravi o ti podobi:

Kje dobiš podobo lepšo
Našega Zveličarja,
Kakor ono, ki jo hrani
Kraljeva kapelica?

Stene v kapeli so kar pokrite od zaobljubljenih darov, ki pričajo, kako je vera v tem ljudstvu globoko vkoreninjena.

Mir in pokoj dihata v tem prostoru, in kadar divja zunaj vihar, ne moti nič tihote na tem svetem prostoru. Tukaj ni kakor v tistih veličastnih in bogato okrašenih svetiščih, kjer pade misel na Boga čez dušo kakor neizmerna senca, da stvar prestrašena, ker je tako neznatna, zavpije: Moj Bog, pred Tabo sem in ne umrem! Tukaj ne prepade srca grozna vzvišenost njegove vsemogočnosti, ampak sladko upanje na njegovo usmiljenost. Tukaj ne stopa pred človeka strašni Bog vojskinih trum, ampak krotki mučenik s Kalvarije.

Marijana je vzela iz žepa novc in ga vrgla v puščico; vdovin dar, neprecenljiva miloščina siromakova. Potem je pokleknila, naslonila glavo na ograjo in jokala, molila, ihtela in — upala!

Manolita je pazno gledala podobo Gospodovo, čegar žalostne oči so se upirale vanjo in jo navdale z velikim strahom. Plašno se je stisnila k Marijani in ko je zagledala njene solze, se je nakremžila in se slednjič še sama milo razjokala.

»Zakaj se pa jokaš, Manana?« vpraša prav potihoma, s tistim spoštovanjem, ki navdaja otroke na svetem kraju.

»Ubožica, ti zaradi tujih grehov!« ji reče Marijana in jo objame.

Tisti večer se je vrnila Marijana na domače stanovanje in je pripravila očetu večerjo, tiho in mirno, čeprav se ji je semtertja prikradel iz prsi težak vzdih. Stric Martin, ki je bil surov in napol pijan kakor ponavadi, se je robato vanjo zadiral, potem pa je legel mirno spat.

Drugi dan je bila pustna nedelja. Po Grahovem se je že od zore razlegalo pustno vrvenje in veselje. Otroci so začeli praznovanje s tem, da so iz vseh kotov privlekli na beli dan starih cunj, kar jim jih je prišlo pod roke. Ta je del nase najbolj raztrgano žensko krilo, drugi vso luknjičasto ruto; bolj premožni so imeli iz cunj skrpane obleke pustnih norcev, kdor pa nič ni imel, je pa vsaj hlače narobe oblekel in srajco čez nje potegnil. Vsak je del čez ramo še metlo ali kako palico, potem pa so začeli letati po ulicah, vsi iz sebe od veselja in zadovoljnosti ter v enomer klicali tiste besede: »Dober dan, če veš kdo sem!«

Proti večeru so napravili Grahovci na dvorišču veselico. Postavili so gugalnico in se zbrali okrog nje; to je na Španskem skoraj poglavitna pustna zabava med revnejšim ljudstvom. Eden je igral na kitaro, drugi so pa plesali in rajali in se vrtili na gugalnici, zraven pa peli vsakovrstne vesele in šaljive pesmi.

Nešetokrat so motili godbo in petje tuji našemljenci; privreščal je tak razcapanec, prijel najbližjega za rame, kakor da ga hoče objeti, pa mu je pri-

ložil gorko zaušnico z onim pozdravom: »Dober dan, če veš kdo sem«, potem pa jo je odkuril ves zadovoljen, kakor da je naredil kdove kakšno šaló, ne pa nekaj surovega. Malo pozneje se je pridrvila cela drhal iz kake sosednje hiše; prišli so navadno vsi prebivalci, čudno našemljeni in pred njimi je šla hišna z mogočnimi ključi v rokah; po navadi je bila napravljena kakor prav grda starka, z lasuljo iz prediva, v kučmi in kožuhu; krilo je imela posebej za to priliko prirejeno iz posteljne odeje, ki ni bila ravno lahka; pod njo pa si je navezala blazino, ki ji je pri plesu smešno odskakovala.

Med veselim vriščem, ki ga je povzročila med Grahovci ena izmed teh družb, se je vtihotapil na dvorišče tuj moški, visoke postave; preoblečen je bil za žensko. Imel je krilo iz pisanega perkala in črno ruto, ki je bila že vsa obeljena; njegova krinka je bila iz kartona in silno grda: bil je obraz grde starke z zelenimi naočniki. Prerinil se je kar najmanj očitno skozi gnječo, pri čemer si je moral pomagati tudi s komolci; šel je naravnost proti stanovanju Marijane. Vrata so bila zaklenjena. Blizu zraven pa je sedela na svojem pragu Salamanka in opazovala veselični hrup; zadovoljno se je režala kakor stara coprnica na Kleku, ki se veseli nad razposajenostjo mlajših tovarišic. Moški se je takoj drugam obrnil, ko jo je zagledal, in se je hitro skril med ljudstvo okrog gugalnice.

Ravno ta čas je prišlo s ceste nekaj novega, zabava, kakoršnih si ljudstvo za pust vsako leto izmisli. Prišla sta dva hrusta, oblečena za težaka in vprežena h količu kakor v jarem; približala sta se počasi, z velikimi koraki, vpognjena in vsa zasopljena, kakor da omagujeta pod težo male ribice, ki je bila z debelimi vrvmi privezana h količu. Resno kakor pri procesiji sta šla okoli po dvorišču, in med smehom in vriščem ljudstva sta odšla, da še drugje pokažeta svojo iznajdbo.

Gnječa, ki je šla za njima, je onemu našemljencu ravno prav prišla, da se je mogel neopaženo približati k Marijaninim vratom in pogledati skozi ključavnico. Dasi je bila deklica notri, je tako naglo vendar ni mogel opaziti in se je hitro umaknil, ko je videl, da sedi Salamanka še zmeraj na starem mestu, kakor da je postavljena namesto psa, da čuva zaklenjena vrata.

Naenkrat se razlegne tam od vhoda prav peklenski vrišč. Pridrle so cele trume otrok pred stricem Figovcem, brez katerega ni nobene pustne veselice na Španskem. To je že prav stara navada, nekateri učenjaki trdijo, da je še iz rimskih časov. Stric Figovec je bil krepke postave, oblečen v stare preproge in druge cunje, na obraz si je pa nataknil neznansko grdo krinko iz zajčje kože. S sabo je imel košaro fig; v eni roki je držal trst, s katerega je visela na niti figa, v drugi roki pa je imel manjšo palico in je tolkel ž njo po

trstu, da je figa po zraku odskakovala. Otroci so vreščali na vso moč in lovili figo z usti in vsi vprek vpili:

Daj jo figo, daj!
Z rôko jo pusti,
Zgrabi jo z usti!

Ljudje so sprejeli figovca z velikim veseljem; stari in mladi so bili v tem veselju vsi enaki in so začeli skakati okoli strica in loviti figo, ki je odskakovala na niti.

Zastonj je čakal oni tujec, da bi Salamanka zapustila svoj prostor in se pridružila veseljakom; gotovo se je bala za svojo zdravniško veljavo in čast; samo razposajeno se je smejala in tleskala z rokama, kadar so kaka srečna usta figo zagrabila. Nazadnje se je pa oni moški le naveličal čakanja, zgrabi enega izmed paglavcev, ga potegne k sebi in mu reče:

»Daj no, bova Salamanko malo potegnila!«

»Kje pa je?«

»Tam-le!«

Fant se ozre v oni kraj, oči mu začare od veselja in škodoželjnosti; pomoli roko, na kateri je bila videti vsakovrstna nesnaga in na kratko odgovori:

»Velja!«

Skrivnostni tujec vzame iz žepa nekaj drobiža in ga da fantu ter mu še naroči:

»Na! Pa ji reci, naj hitro hitro teče k Jakobu Lapaju, ki je hudo bolan . . .«

Fant pokima, skoči malo v stran, se zaleti in se postavi v dveh skokih pred Salamanko; s čudovito spretnostjo se naredi, kakor da je ves spehan in prestrašen in ji reče:

»Gospa Salamanka! tecite hitro hitro k Jakobu Lapaju, ki je že v zadnjih izdihih . . .«

In ne da bi čakal odgovora, se urno izmuzne in pomeša v gnječo, ki je obdajala figovca.

Salamanka se ni prav nič začudila; ravno to jutro je bila pri Lapaju, ki je bil res bolan. Hitro si ogrne ruto in stopi kot vestna zdravnica nemudoma na pot. Brez dvoma je bil ta izmed vseh njenih naročnikov najboljši.

Pri hišnih vratih je stala gruča domačih. Seveda so si spet nekaj pustnega izmislili; je pač v tem času taka navada, da nagajivci skušajo potrpežljivost mirnih ljudi, ki se v svoji jezi ne morejo z ničemer drugim tolažiti, kakor da se o pustu vse sme. Namazali so novce po eni strani z nesnago in ga položili na cesto zraven tlaka, tako, kakor da se je komu izgubil. Neprevidni tujec, ki ga je zagledal, se je seveda sklonil, da ga pobere, in si je roko grdo onesnažil, razposajenci pa so dali z glasnim krohotom duška svojemu veselju.

Salamanka je šla kakor vihra in se ni zmenila za nikogar; po par korakih pa se je srečala s staro sosedo Vincento, katera jo je čisto po nedolžnem ustavila ravno zraven novca.

»Ženska, kam pa tako letiš, kakor kroglja iz kanona?« ji reče Vincenta.

»K Jakobu Lapaju, ki je že v zadnjih izdihih.«

»Bog pomagaj, kaj pa mu je?«

»Nič, prav nič! Samo neki ljudje imajo sedmero možgan, pa so vsa skupaj puhla. Pomisli, predvčeranjim se mu je grlo vnelo, pa ti gre klicat zdravnika! Kakor da ni tukaj nekoga! Zdravnik mu da mazilo iz volčje češnje, in kaj ti stori ta živina? Misli! je, da ga mora snesti, in ker je bilo le preveč neokusno, ga je vzel na kruhu.«

»Jezus, kakšna nerodnost!«

»Ravno tako je bilo, kakor sem rekla, pa nič drugače. Pol funta kruha, pomisli! In ko je vse skupaj pogoltnil, kakopak, ga je pa začelo viti po črevesu, da je bil že na pol mrtev, ko sem prišla tja. Hvala Bogu, pregnetla sem mu trebuh, da je vse iz sebe izmetal, in ravno ko . . .

»Botrca, lejte no, denar!«

Salamanka obmolkne v tem hipu, in ko zagleda novec, se spogne in ga pobere . . . Pri tej priči se nagajivci zakrohočejo hrupno in porogljivo. Dali so duška vsi svoji stari jezi, kakoršno navadno kuhajo najemniki zoper hišnika. Salamanka pa je s povzdignjeno roko tekla nazaj na dvorišče, da se umije, in jih je zmerjala z grdobami in kačjo zalego. Pa komaj stopi na dvorišče, ko jo vsa jeza v tem hipu mine; namesto tega pa se pokažejo druga čustva na njenem oglatem obrazu: naj-

prej presenečenje, potem dvom, potem škodoželjnost in satansko veselje; veselje, da se zdaj vendar-le lahko maščuje nad sovražnikom. Njene oči so zagledale pri Marijaninih vratih onega moškega ravno, ko je skozi ključavnico z njo govoril; njen ostri nos je takoj staknil, da je to Janez, in da ni bilo ono naročilo nič drugega, kakor zvižajača, s katero so se je hoteli odkrižati.

Starka se ni motila. Oni našemljenec je res bil Janez, ki je hotel Marijano rešiti pred živinskim očetom in pred preganjanjem Lopezinka in Salamanke. Posvetoval se je z gospodom Antonom, kateremu se je deklice smililo, in domenila sta si prav enostaven načrt. Marijana je bila že polnoletna in si ji torej lahko sama volila bivališče. Tako sta mislila Marijano najprej v hišo kaplanove sestre na varno spraviti, in kadar bi bili vsi postavni predpisi dovršeni, bi se pa lahko tudi zoper očetovo voljo poročila z Janezom. Ves vesel je hitel Janez ta lepi načrt deklici povedati; toda Martin Lenuh je okno od znotraj zaprl in je držal deklico zmeraj pod ključem. Vsled tega je bila deklica gotovo v nevarnosti, če bi se ji hotel približati. Poslužil se je torej pustnih zmed, da bi tako z zvižajočo dosegel svoj namen.

Ko je Salamanka zagledala Janeza, je v tem hipu pozabila vso tisto tenkočutnost za snago; odvihnila je kričo in si obrisala umazane prste; nato pa je res kakor krogla iz kanona lete-

la v brivnico, v kateri je Lopezinek najraje posedal. Ko je ta rodoljub zvedel, da je Janéz pri Marijani, ga je obšlo ravno tako satansko veselje, kakor prej starko: naročil ji je, da naj ga čakata na oglu pri Grahovem, sam pa se je podvival v neko umazano beznico, iz katere se je slišalo ono ploskanje z rokami, s katerim spremlja po nekaterih krajih špansko ljudstvo svoje petje. Vmes so se čule najbolj umazane besede in kletve. Nekdo je pel z žganjarskim glasom politično zabavljivo.

Lopezinek je butnil z nogo v vrata in stopil v gnjusni brlog. Martin Lenuh in še pet ali šest drugih je sedelo okrog mize; pili so in peli in kleli vse vprek.

»Martin! Ali Vas res ni nič sram?« se zadere vanj Lopezinek.

»Kaj praviš, človeče?« zavpije ta in se vzdigne. Pas je ravno še visel ob njem, klobuk pa mu je stal zadaj na tilniku, kakor sij pri svetniku.

»Sram Vas bodi! Vi ste šlapa! Vi ste strahopetec!«

»Jaz strahopetec, ki se ne bojim ne Boga ne hudiča?«

»Janeza se pa bojite, če se prav Boga in hudiča ne!«

»Jaz da se bojim tega potepuha? Kje pa je? Kje je? Kje je, da ga zgrabim za glavo in starem kakor kačo!«

»Kaj boste Vi strli! Temu potepuhu ste rekli, da naj Marijano pri miru pusti, zdaj pa govori ž njo skozi ključavničo!«

»Kje je ta lopov?« je rjovel Martin ves divji in potegnil velik nož izza pasu. »Kje je, da to železo vanj zapičim?«

»Kaj boste zapičili, neroda stara«, reče Lopezinek, da bi ga še bolj razkačil in to besno zver naščuval na Janeza. »Tam v Grahovem je; če tja prijadrate, naj Vas pa malo poboža.«

Martin skoči pokonci kakor tiger, ki ga spuste iz kletke, in podere na tla enega izmed tovarišev, ki ni bil tako pijan kot on in ga je skušal ustaviti.

Lopezinek steče za njim in pravi, kakor da je v skrbeh:

»Moram iti za njim, da ne bo kakšne nesreče!«

Pred Grahovim se jima pridruži Salamanka; vsi trije jo krenejo notri; nihče se ni zmenil zanje. Nesreča jih je prinesla ravno pred Janeza, sredi one ozke steze; bil je čisto sam.

»Ta je! Ta!« zavpije Salamanka z divjim srdom.

Ne da bi čakal drugega znamenja, se z nožem v roki zakadi vanj, kakor krvoločna zverina.

»Kaj tukaj stikaš?« zarjove nad njim. »Na!«

Reče in zavihti nož s strašno silo nad Janezom. Ta pa skoči v stran in se tako reši; strga si krinko z obraza, kakor da se hoče biti kot poštenjak, z odkritim obrazom. Prestrašena hoče Salamanka zbežati, a Lopezinek jo zgrabi za roko in jo prisili, da ostane zraven pri tem neenakem boju.

Med tem se je Janezu posrečilo, da je izvil nasprotniku nož iz rok; hotel ga je zagnati v vodnjak, ki je stal prav ob stezi pri hlevnih vratih; toda ženske cunje, ki jih je imel na sebi, so se mu zateknile na neki žebelj, da ni mogel z roko ganiti; nož je držal slučajno ravno tako, da je bil s koncem naravnost naprej obrnjen, in Martin, ki se je v tistem hipu slep od besnosti in pijanosti zakadil v svojega sovražnika, se je tako nesrečno nataknil na nož, da mu je šel ravno skozi srce, in Janezu ni bilo mogoče te nesreče preprečiti. Pijanec grozno zakriči, in pade na obraz.

Oni krik se je razlegnil na dvorišče in se je razlegnil na cesto: »Lenuh je umorjen!« Strašni klic je spreletel vso ono množico, ki je zbežala hipoma na vse strani. Drla je domov kar skozi okna in čez strehe, v tistem silnem strahu, ki obvlada ljudstvo v onih krajih, kadar se kaj takega zgodi, in sicer zato, da ne bi imelo s sodnijo posla. Mrlič je ostal sam, še gorak, tam na stezi v krvavi mlaki. Od dvorišča pa se je razlegal ropot: Marijana je slutila nesrečo in je obupno tolkla po vratih.

Od strahu omamljen je zbežal Janez na cesto, a ljudje so ga zgrabili, ker je Lopezinek na ves glas za njim kričal:

»Držite morivca! Držite razbojnika, ki je umoril neoboroženega starca!«

— — — — —
— — — — —

VII.

Izbruhnila je septemberska revolucija leta 1868. — — — Sodila jo bo zgodovina.

Njen vpliv se je raztezal na visoke in nizke, velike in male, tako kakor solnčni žarki enako obsevajo vrhove Himalajske in nizko krtino, Sueški prekop in cestno mlakužo, kraljevo palačo in siromašno poslopje Grahovsko.

Revolucija leta 1868. in sploh vse revolucije vseh časov in krajev se dajo primerjati s posodo vode, v kateri je na dnu goščča. Ako se posoda premakne in tekočina začne valovati, tedaj se gošččava vzdigne, skali vodo in splava na površje, a kmalu se tekočina umiri in nesnago potegne lastna teža na dno, kjer bi morala vedno ostati.

Tako se najdejo v državi ob revolucijah ljudje srednje vrste, brez pomena, pogostokrat zločinci, ki se dvignejo tako visoko, da zasedejo prva mesta; splošna zmešnjava daje častilakomnežem poguma, častilakomnost pa ni vselej združena s sposobnostjo in talentom. Kadar se pa red in mir vrneta, potone ta gošččava vsled lastne ničevosti, se sesede na dno in nihče več se ne spomni nanjo.

Taka zmes je bil tudi Lopezinek; v tem času je bil on eden prvih v revolucionarnem društvu in v kratkem je postal predsednik nekega federalno-re-

publikanskega¹ kluba v domačem mestu. Njegovi hladni krvi in politiški bistrumnosti se je bilo zahvaliti za razne odredbe, ki so prebivalstvu dale zanesljivega varstva proti vsem nazadnjaškim spletkam.

Ko je župan odstopil, so mu vzeli častno meščanstvo, ki so mu ga dali pred par meseci v zahvalo za njegovo skrbno delovanje.

Učiteljem na ljudskih šolah se je ukazalo, da se ima zanaprej pred poukom namesto šolske molitve peti revolucijska pesem.

Prepovedalo se je nočnim čuvajem klicati ob urah: Zdrava Marija Prečista!

Prepovedalo se je tudi za mrtvimi zvoniti, zato da ne bi zvonjenje nadlegovalo živih, posebno v tem času, ko je neomejeni napredek človeštva bil neposredno na tem, da premaga smrt. Te in druge odredbe so pomagale in zatirana domovina se je prosto oddahnila. Kastiljski² lev je lahko v miru naslonil svojo grivasto glavo in zaspal, dokler je bdel nad njim Lopezinek.

Med tem je pa Janez preklinjal svojo žalostno usodo in vzdihoval v podzemeljski temnici. Lopezinek ga je

¹ Ako se več republik združi v zvezo s skupnim predsednikom, je to federalna ali zvezna republika; taka republika so n. pr. Združene države ameriške. Federalni republikanci so torej tisti, ki so zato, da je njihova domovina federalna republika.

² Kastilija, glavna dežela Španije, ima v svojem grbu leva.

zatožil, da je on ubijalec Martina in vtaknili so ga v preiskovalni zapor. Lopezinek in Salamanka sta bila edini priči onega krvavega dogodka in oba sta pričala soglasno, da je Janez hinavsko napadel Martina, ki se brez orožja ni mogel braniti in je Janeza za žive in mrtve milo prosil, naj mu pusti življenje. Nesrečni Janez je za stonj ugovarjal zoper to obrekovanje: dogodki in priče, oboje se je vjemalo, in državni pravdnik je zahteval za nedolžno zatoženega smrtno kazen. V tem je izbruhnila revolucija; Lopezinekova veljava je rasla, ker je imel v politiki veliko besedo, in tako se je dalo za gotovo vedeti, kaj Janeza čaka.

Toda ena žrtev očetu domovine še ni bila zadosti. Marijana ga je zaničevala in to je njegovo samoljubje hudo ranilo ter zbudilo v njegovem maščevalnem srcu tako silovito in nespravno sovraštvo, da samo z Janezovo nesrečo ni bil zadovoljen, ampak je neprenehoma zasledoval ubogo deklico, da bi še ona postala žrtev njegovega republikanskega nasilstva, ki je izmed vseh nasilstev najhujše.

Ko je Marijana videla očeta mrtvega in Janeza okrvavljenega z njegovo krvjo, jo je to tako presunilo, da ji je srce skoro počilo; nezavestna se je zgrudila na tla in iz ust se ji je vtila kri. Prenesli so jo v bolnišnico, kjer tri mesece niso vedeli, ali bo živela ali bo umrla; slednjič je njena močna narava premagala bolezen; a v srcu ji je

ostala taka slabost, da se ji je bilo vedno bati nagle smrti. Ko je zapustila posteljo, je bila videti še bolj slabotna, kakor takrat, ko so jo prinesli v bolnišnico. Silna bledica ji je krila obraz, pod očmi je imela črne lise in srce ji je bilo neprestano s tako močjo, da se je moglo na obleki razločiti. Pri najmanjšem naporu, pri najmanjšem strahu se ji je vsa kri zagnala v srce, potem pa se ji je zdelo, da gre proti grlu in da jo hoče kar zadušiti. In zdravniki so izrekli, da bo ob prvem močnem razburjenju umrla nagle smrti. Marijana je poznala svoje stanje in njene misli so bile obrnjene vedno na smrt; vendar je ni zapustil tisti dušni mir, odkar je vse posvetne spomine pokopala. Velika nesreča prežene hude strasti iz srca ravno tako, kakor vrtnarjeva roka škodljivi plevel iz vrta; duša mora biti nekaj časa pokopana v težavah, da se razvije v vsi svoji moči in lepoti. Vedno je bila pripravljena kakor popotnik, ki vsak trenutek pričakuje znamenja za odhod, a ure ne ve natančno; tako je v dejanju izpolnivala modri svet Tomaža Kempčana: »Tako moraš uravnati vsa dejanja in vse misli, kakor da ti bo treba takoj umreti.«

Ko je Marijana spoznala, da jo Lopezinek zasleduje, je vprašala kaplana za svet, kaj naj stori, da uide sovražniku svojega miru in njegovim spletkam. Gospod ji je svetoval, da naj gre v samostan, kjer bi stregla stari hromi

ženi; obljubil ji je, da bo že govoril za njo. Lopezinek je zvedel, kaj Marijana namerava in je vzkliknil ošabno in škodoželjno:

»Samostana bo konec in nune bomo tudi spodili. Mi bo že še plačala Marijana!«

Ko je Marijana zapustila bolnišnico, ji je bila prva pot h Kraljevi kapelici; hotela je izročiti zadnji prihranek svojega težkega truda za mašo za ranjkega očeta. Pa ko je prišla do kapelice, je žalostna ostrmela: vrata so bila zaklenjena; septemberska revolucija, ki je porušila toliko cerkva, tudi ti tihi in skromni kapelici ni prizanesla.

Marijana ni za trenutek premišljevala; pokleknila je pred zaklenjenimi vrati in molila tako goreče, kakor da gleda pred seboj podobo Kristusovo... Zakaj, kje je nasilnež, ki more zvezati katoliško vero? Kaj pomenijo razrušen tempelj in zaklenjena vrata pred očmi krščanske duše, ki gleda pred sabo večnost in plava visoko nad zemeljskimi težavami ter išče le tebe, moj Bog, v tvoji nebeški slavi? — —

VIII.

Ječa, v kateri je bil Janez zaprt, je bila nekdanj samostan, a na poslopju ni bilo prav nič več cerkvenega opaziti; velika štirikotna stavba zavzema z glavnim pročeljem celo stran obširnega trga. Okna so zidana v treh pra-

vilnih vrstah in so vsa omrežena z močnim železjem. Pri velikih vratih stoji vedno dvojna straža, nad vrati pa je vzdana kamenita plošča s tem-le pametnim nasvetom: Izpolnuj postavo in tvoja noga se ne bo izpodtaknila! Dvorišča so prostorna in zračna, celice pa tesne in temne. V teh celicah prebivajo mladi tatje, ki so ravno šele zašli na kriva pota, pomešani s starimi in trčovratnimi zločinci, ki delajo iz ječ šole za vse zločine in pregrehe. Resničen je napis, ki smo ga brali na dvorišču v neki ječi:

Nad vrati ječe z ogljem
 To zapisano stoji:
 Tukaj dobri se izpridi
 Slab v zločinca dozori.

V teh celicah pa čakajo končne razsodbe tudi večji zločinci, ki tega kraja ne smejo zapustiti, razen kadar jih peljejo v prisilno delavnico ali pa na vešala. V eni izmed teh celic je čakal obsodbe tudi nesrečni Janez.

Takrat je zahajal v te ječe nek poseben človek; ob vsaki uri ga je bilo videti na dvorišču ali pa v celicah; zanj niso bila nobena vrata zaprta, noben jetnik mu ni bil neznan. To je bil star mož visoke postave in zelo suh; njegova glava je bila plešasta. Oblečen je bil v kuto, ki je bila tako ozka in kratka, da je bilo videti, da ni njemu umerjena, čevlji pa so bili tako široki in dolgi, da gotovo niso bili zanj narejeni. Novi jetniki so mu rekli gospod župnik, stari pa pater France.

Pater France je bil iz imenitne španske rodovine. V osemnajstem letu je zapustil palačo svojih očetov in vstopil v kapucinski samostan; nobenih hudihkušenj in nobenih takih dogodkov ni doživel, ki bi mogli razložiti slepim očem sveta ta sklep, ki so ga razglasili potem za neumnost. Ko so začeli razpuščati samostane, je moral tudi on zapustiti sveto zavetišče. Vendar se ni vrnil v hišo svojih očetov, kjer ga je pričakovalo bogastvo in pa ljubezen domačih; rajše je prosil za kaplansko službo v neki kaznilnici. In tam je nadaljeval svoje apotolsko življenje med temi izvržki človeštva, ki so bili pa njegovi ljubljenci. Blato, ki je pokrivalo njihove duše, ni zakrivalo njegovi bistrovidni ljubezni božje podobe; in čeprav je bila ta podoba omdruževana in včasih skoraj izbrisana, je bilo vendar še vedno mogoče, da se ji prvotna lepota vrne, samo ako omeči trdo skorjo zločina ogenj ljubezni, ki je tega meniha tako razvnel.

V tem hudem delu je preživel več ko trideset let; toda sredi leta 1866. so odprli v mestu kapucinski samostan, in ko je pater France to izvedel, ni omahoval ne en trenutek: znova je oblekel zakrpano meniško obleko, ki jo je hranil za smrt, in je zapustil svojo samoto, da vstopi v novo družbo; tako je zamenjal svoje prosto življenje posvečeno dobroti s podložnim življenjem svete pokorščine, ki ga je obljubil Jezusu Kristusu.

Kmalu so mu izročili njegovi višji misijon v ječi. V onem času ni bilo na Španskem po menihih drugega spomina, kakor brezbožne pesmi in debele laži, ki so jih v prejšnjih časih izmislili obrekovavci. Tako se je zgodilo, ko je te razbojnike in ubijavce prva osuplost nad novim gostom minila, da so začele kipeti iz njihovih umazanih ust grde šale in nesramnosti in celo bogokletja, s čimer so neprestano motili govore misijonarja, ki jim je obetal za eno samo solzo kesanja večno kraljestvo.

Kapucin se vendar ni udal, ampak je tri dni nadaljeval svoje pridige. A nevihta je bila vedno hujša; vso stvar je pa netil star hudodelec po imenu Tanga. Drugi dan je priletel zeljnat stržen kapucinu na glavo in še tisti večer je zagnal neki otrok kepo blata vanj, ki je umazala ono sveto oblačilo z gnjusno nesnago. Jezen je ukazal ravnatelj pridige končati in hudobneže kaznovati; pa kapucin se je potegnil zanje in ni hotel ječe prej zapustiti, dokler se ni od te drhali vsaj še poslovil. Prišel je sam na dvorišče, na katerem je do takrat pridigal, in je pokleknil v sredi na tla, hudodelci pa so stali v polkrogu okrog njega: ponižno jih je prosil odpuščanja, ker jih je nadlegoval, potem pa jim je šel drugemu za drugim noge poljubljat. Jetniki so ga strmé gledali, psovke in zabavljiice so jim zastale na jeziku. Samo Tanga je s srepimi očmi gledal kapucina, in

ko se je ta častitljiva glava sklonila nad njegove z verigami obložene noge, je hipoma desno vzdignil in zadal kapucinu strašen udarec v obraz. Menih je od bolečine za hip obmolnil, pa se je takoj zopet zavedel; prijel je tisto hudobno nogo, ki ga je ravnokar udarila in je dejal s krotkim glasom:

»Upaj človek! . . . Ni te poljubil neprijatelj.«

Resno je stopil kapucin nazaj na sredo dvorišča; obraz je bil oblit od krvi, ki je curljala po dolgi sivi bradi. Blagoslovil je jetnike s križem, ki ga je nosil okrog vratu in dostavil, da mu je pri slovesu samo eno hudo, da ni med njimi ene same duše pridobil za Kristusa! . . .

Zdaj se je zaslišal hripav glas:

»Tukaj je ena, gospod župnik, če jo pes le še ima!«

In izmed drhali stopi na sredo dvorišča eden izmed njih, ubijavec ali ropar, in zarožlja z železnimi verigami; poklekne na kolena, vrže se po tleh, s pestjo se tolče po prsih, po glavi, in zarjove in se razjoka, kakor bi tulil tiger v puščavi, če bi se jokati mogel.

Kapucin ga je sprejel v svoje roke in zmaga je bila pri Kristusu; zakaj misijon se je v solzah nadaljeval, in vsi kaznjenci so se spovedali pri patru, samo Tanga ne. Čez tri dni pa se je na Tanga podrl trohnel strop in ostal je na mestu mrtev.¹

¹ Resničen dogodek.

Ta nenavadni dogodek je navdal jetnike še z večjim, skoro praznovernim spoštovanjem do patra Franceta. In ko ga je revolucija leta 1868. vrgla drugič iz samostana, so ga hiteli vsi od ravnatelja do zadnjega kaznjenca prositi, naj si izbere v teh mračnih zidovih varno zavetišče, ki so mu ga ponujali. Pater je drugič spravil svojo zakrpano samostansko obleko, obril si je dolgo, snežnobelo brado in se napotil v izposojeni duhovski suknji ter v tujih čevljih tja v kaznilnico, na svoje delo.

Še eno potezo, predno skončamo to sliko! Čudna je ta poteza, enim se bo zdela kakor madež, ki jemlje sijaj, drugim pa kakor stojalo, ki ponižnost tega meniha še višje povzdiguje. A narisati jo moramo, ker naše osebe niso ustvarjene od domišljije, ampak vselej posnete po naravi.

Ta človek, ki je zamenjal svoj imenitni stan z rujavo kapucinsko obleko, ki nikoli ni drugega vžil kakor samostansko ali jetniško hrano, ki je zakrpano meniško kuto hranil za smrt, dokler je ni ob hudi zimi dal prezeblemu jetniku; on, ki je spal na klopi in ki je za zglavje imel veliko knjigo, v katero so zapisovali v njegovem samostanu denarje, ki jih je ljubezen prinesla, pa tudi ljubezen razdala; ta človek je šepetal, kadar je naslonil trudno glavo na to knjigo, z zadovoljnim in ponosnim glasom:

»Spim na milijonih!«

Po vsem tem, kar smo povedali, si bravec lahko misli, da je bil prvi, ki je Janeza obiskal, pater France. Vendar ga je Janez sprejel s tisto nevoljo, ki so jo znali marsikje med ljudstvom zasejati proti duhovščini moderni revolucionarji, ker dobro vedo, da je ta vez med Bogom in verniki njihovim hudobnim namenom najbolj škodljiva. A ta nezaupnost je Janezu prav hitro izginila, ko je videl pred sabo patra, polnega ljubeznjivosti in dobrote. Janez je bil staremu gospodu prav iz srca hvaležen za njegovo nesebično ljubezen, ker ga je hodil tolažiti v teh mračnih jetniških urah, njega, ubogega jetnika, ki so ga razvpili za ubijavca.

Patra je velika in dolgoletna skušnja izučila, da je znal jako dobro presojati vest zločincev, in zato se je vselej, kadar je govoril z Janezom, skrbno varoval, da ne bi omenil onega hudodelstva, ki je mislil, da ga je Janez storil: ta je tajil in pater je dobro vedel, da jetnik le s težka pove spovedniku, kar pred sodnikom trdovratno taji. Skušnja ga je učila, da še takrat, ko je razsodba že razglašena in ko je jetniku vsak up odvzet, da še takrat pred božjim sodiščem ravno tako trdovratno laže, kakor prej pred človeškim, in da dostikrat misli s to lažjo podpreti laž pri sodišču.

Za enkrat mu torej ni družega preostalo, kakor da si je skušal pridobiti zaupanje Janezovo; za pozneje si je prihranil, da ga pripelje do tega, da se spove in skesa onega hudodelstva.

»Ni izgubljena duša!« je rekel sam pri sebi ves vesel, ko je opazil poštenje in odkritost, ki se je razodevala v vseh Janezovih besedah. »Ta njiva je zarastla s trnjem in plevelom; kadar bo opleta, ne bo brez obilnega sadu.«

Kmalu je zavladalo med njima najiskreneje zaupanje in kapucin je začel jetnika poučevati o katekizmu, ki je bil nesrečnemu fantu le malo znan. In ko je opazil, kako lepega značaja je Janez, se je čisto prepustil svoji naravi in govoril izbrano in skoraj vzvišeno. Tudi tega se je naučil iz skušnje, da nadomešča lepo srce pri marsikaterem preprostem in nevednem človeku omiko in izobraženost ter da preproste ljudi iz južnih krajev bolj prime in preveri ona vzvišena zgovornost, ki se obrača na srce, kakor pa neogljajena govornica, ki se obrača naravnost na razum.

IX.

»Oče,« je rekel Janez tisto jutro, ko je državni pravdnik predlagal zanj smrtno kazen, »že solzá v očeh mi je zmanjkalo, da bi se jokal.«

»Jokaj, Janez, jokaj; zakaj Bog šteje tvoje solze, da ti jih v nebesih poplača.«

»Poplača? Oh, marsikaj mi bo imel tam plačati, saj mu nisem tukaj nič dolžan.«

»Ne govori tako, Janez; že nehvaležnost do ljudi je hudobija, nehvaležnost do Boga je pa nekaj groznega . . .

Bog ni človeku ničesar dolžan; življenje, ki mu ga da . . .«

»Življenje! Saj ga nisem prosil, in oh, da mi ga nikoli ni dal! . . . Komaj sem začel živeti, mi je že mati umrla. Zdaj imam te štiri stene, potem vešala in potem? — — —«

In prsi so se mu vzdignile, izvilo se mu je strašno ihtenje, kakor bi zarjul ranjen lev. Z obema rokama je zakril obraz in jecljal je prevzet od bolečine in jeze, od potrnosti in onemoglega srda:

»Ali je to pravično, gospod? Naj mi pove, kdor more, kje je Bog, naj mi pove!«

»Tiho bodi, Janez, tiho; prah se nikdar ne bo mogel upreti svojemu Stvarniku! . . . Kje je Bog, vprašáš? . . . Poglej ga v teh solzah, ki ti vrejo iz oči; glej ga v tem naključju — ne naključju, ampak božjem naklepu — ki je pripeljal mene sem, da prinesem tvoji duši svetlobe in tvojemu srcu miru.«

»Oh, gospod, Vi ste tako dobri, in res ne pozabite revežev . . .«

»Ne, ne, dragi moj! Jaz nisem dober; dobri so nauki, ki se jih držim. Dober je Bog, ki pravi: Pojdi v mojem imenu, išči nesrečna srca, ranjene duše in zdravi jih; balzam je vera. Išči zapeljane duše in jih dvigaj; pot je odpušcanje, ki ga smeš deliti v mojem imenu . . . Janez, ti ne zaupaš v Boga, zato se mu drzneš očitati nepravičnost in neusmiljenost, da bi se sam zdel nedolžen in dober . . . Pomisli najprej,

kaj je Bog, potem poglej, kaj je človek, in obtoži Ga, če si upaš!«

Janez je zvesto poslušal duhovna, ki mu je segel s svojimi živimi besedami globoko v obupano srce. Pater France je nadaljeval:

»Ne dvomi nikoli, Janez, zakaj dvom mori . . . Ta Bog, od katerega ti zahtevaš račun, ta Bog je Najvišji Gospod; nad Njim ni ničesar, On je začetek in konec . . . Povzdigni svoje oči, neumnež, in glej njegovo ime zapisano z zvezdami na nebu! Boga ti oznanjuje zemlja, ki rodi tvoj živež; Boga ti oznanjuje voda, ki gasi tvojo žejo; Boga ti oznanjuje zrak, ki polni tvoja pljuča; Boga ti oznanjuje ogenj, ki daje gibčnost tvojim udom . . . Junaštvo, čednost, oni dogodki, o katerih pravijo, da so od božje previdnosti, vse to ni nič drugega, kakor nebesa, ki se odpro, da pošljejo žarek božje luči na zemljo. Tam je On, v katerem se odseva vse stvarstvo tako natančno, kakor obraz v ogledalu . . . In to božje Bitje, iz katerega vse izvira, kar je, ta Bog da ti mora račun dajati? . . . Ti človek! Ti drobtina človeška! . . . Oh Janez! Ne veš, ne kaj je človek, ne kaj si ti!«

Janez je povsili glavo; mogočna beseda patrova ga je pretresla.

»Človek je kup zemlje, in slabe zemlje!« je rekel ponižno.

»Prav praviš, Janez, da je človek kup zemlje, in slabe zemlje, če ne pa odpri grob, ako se drzneš, in preišči ga.

Toda ako se ozreš od prstenega ogrinjala in premišljuješ tisti dih božji, tisti dih večnega življenja, ki oživlja ono prst v podobi mesa, kosti, kit in živcev, potem boš videl, kako postane človek, ki v svoji omejenosti ni dosti več kakor nič, naenkrat tako velik, da se združi z Bogom. In zakaj? . . Ker ima dušo!«

»Dušo!« je zašepetal Janez z nekim strahom. »Neki brivec mi je pravil, da je že marsikateremu bolniku kri puščal, pa še nikoli ni videl, da bi duša skozi rano pogledala.«

»Ta človek je govoril kakor norec; nihče ne vidi besede, in ves svet jo sliši; tako je tudi duša, čuti in sliši se nekako, vidi pa ne . . . Gorje tebi in vsem nesrečnim, da ni neumrljive duše! Zakaj potlej bi bilo res, kar pravi Job: Hudobni živi zdrav in močan, bogat in srečen; revni pa živi v grenkobi srca brez nobenega dobrega, in vendar bosta oba počivala v zemlji in črvi ju bodo pokrili. — Ne, Janez! Bog je dal človeku neumrjočo dušo, ki gospodari in kraljuje nad prosto voljo, s katero voli med dobrim in slabim in si zasluži plačilo ali kazen . . . Torej dobro! Ni človeka, pa naj bo še tako brezbožen, da ne bi bil nikoli v svojem življenju kaj dobrega storil, in ni ga človeka, ki bi bil tako pravičen, da nikdar ni padel. In ker pravica božja ne pusti nobenega greha brez kazni, in nobenega dobrega dela brez plačila, glej, zato se hudobnemu dobro godi, ker prejme plačilo za svoja dobra dela na zemlji,

kakor bo na onem svetu prejel kazen za svoje hudobije, ako se ne spokori. Pravični pa trpi na zemlji in se tako pokori za svoje zmote, ker ga drži po koncu upanje na plačilo, ki ga čaka v nebesih pri Bogu. Zato jaz trdno verujem, kadar je hudobnost stalno združena s srečo, da je to znamenje večnega pogubljenja; kadar je pa čednost združena z mnogimi težavami, da je to znamenje večne sreče. Toda, sinko moj, to je ena izmed tistih resnic, ki grešnika prestrašijo, in zato se zatekajo hudobni h krivemu nauku, ki taji Boga in dušo. Ne marajo verovati, samo da se otresejo strašne misli, kaj bo onkraj groba. V resnici pa ne nehajo verovati, ampak samo bojijo se verovati, bojijo se večnosti, ki jo čutijo pred seboj; nupuh jih zmoti, da vzamejo prevare upornega srca za resnične dvome, porojene iz razuma, in ker bi radi sami sebe preslepili, pridejo do najbolj čudne izmed vseh prevar: verjamejo, da ne verujejo . . . Pa pride ura in jih pokliče v grob, ob vrata one večnosti, ki so jo tajili, in takrat potopi ta grozni klic njihovo zaslepljeno dušo v neskončen strah pred neznanim, in hudobnež preklinja in umre; zakaj smrt je navadno le odmev življenja, in odmev samo ponovi, kar je slišal. Včasih pa nupuh obnemore in se uda, in srce brezbožnikovo se odpre in kliče na glas Boga, ki ga je razžalilo. In zatajeni, razžaljeni Bog pride k njegovi smrtni postelji, da mu obriše solze in utolaži du-

šo; telesu odkaže posteljo v zemlji, duši pa pot v nebesa; nad telesom postavi križ, duši pa daruje nebeško krono... Ah, v Njegovi neskončni sreči je za Boga gotovo največje veselje: človeku odpušiti!»

»Češčen bodi!« vzklikne Janez nehote.

»Češčen bodi!« ponovi pater ganjen.

Janeza so te misli prevzele; molčal je, kakor človek, ki je vaje trde teme, pa naenkrat zagleda milo svetlobo, v kateri vidi vse stvari jasno pred seboj. Nekaj časa sta oba molčala, potem pa je spregovoril Janez:

»Povejte mi vendar, kako je to, da se Bog, ki je tako velik, tako neizmerno, da človeka strah prevzema, neprenehoma bavi s človekom, ki je tako majhen in tako reven?«

»To ti bo pokazala Njegova neskončna dobrotljivost, ki skrbi noč in dan za tako reyno in minljivo stvar, kakoršna je človek... Bog je neskončno bitje in neskončen um; On spozna in vidi vse v eni sami misli. Ta misel je ena, pa neskončna, in ni nič drugega, kakor On sam. Z enim samim pogledom vidi visoke in nizke, velike in male, in ravno tako lahko je Njemu, da obenem vidi, kaj dela črviček v prahu in kaj mogočen kralj, kakor v studencu ob solncu obenem odsevata mogočni topol in skromna vijolica, ki rasteta na njegovem bregu.«

»Res je! . . . Res je! . . .« vzklikne Janez, kakor da mu je rešena uganka. »Kdo je tako učen, da te stvari čisto razume?«

»Nič naj te ne skrbi, zakaj Bog ima rajši svete kakor učene in če si želiš svetosti in učenosti, prosi rajši svetosti. Slava pred Bogom ni slava pred ljudmi; slava pred Bogom povzdigne srce, ljudska slava pa slepi oči. In bolj se sklada z Njegovo neskončnostjo: Zahvaljen bodi Bog, ki privre revežu iz srca na samem v njegovi kočici, kakor pa veličasten slavospev iz ošabnih ust. Pri Njem velja več usmiljena solza, ki jo potoči revež, kakor pa razbobnana mилоščina modernega človekoljubja. Oh! v nebeškem kraljestvu so zadnji prvi, in kar tukaj z bobni in trobentami slavijo, je tam navadno ponarejen denar brez veljave.

In da boš videl, kako Bog ljubi tiste, ki so priprostega duha, pa bogatega srca, ti bom povedal eno izmed tistih prelepih povesti, ki najvišje nauke tako lepo razložijo, da jih mladi in stari morajo umeti.

Bila je revna vdova; imela je edinega sina, ki ga je ljubila bolj nego vse na svetu; ta otrok je bil tako nedolžen, tako dober, tako pohleven, da ga je moral vsak rad imeti in ne samo mati; toda obenem je bil tako slabe glave, da ga ni bilo mogoče ničesar naučiti, ker je imel premalo razuma in spomina. Mati ga je dala v šolo, pa nič se ga ni prijelo; hotela ga je dati v službo, pa ni

bilo nič boljše, in mojstri so ga zapodili, ko so se naveličali iz njega burke briti in ga zasmehovati.

Uboga in nesrečna mati je iskala tolažbe in jo je našla pri spovedniku, častitljivem menihu; prosila ga je, naj govori pri svojem priorju, da bi sprejel njenega sina v samostan za brata. Dobri pater je to storil in deček je vstopil v samostan.

Pater je začel svojega priporočenca poučevati v veri; prve nauke mu je vcepila pobožna mati; pa ubožec se ni mogel ničesar drugega naučiti, kakor le tri kratke molitvice: »Verujem v Boga, upam v Boga, ljubim Boga!«

Ko je preteklo leto poskušnje, so sklenili ga odpustiti zaradi nesposobnosti; ker je bil pa tako postrežljiv, takó mil in ponižen, da so ga vsi menihi radi imeli in ker se jim je uboga mati smilila, so ukrenili, da naj še ostane pri njih in pomaga vrtnarju pri delu.

Kadar je opravil težka in utrudljiva dela, ki mu jih je nalagal vrtnar, so ga videli iti v cerkev, kjer je cele ure preklečal, namesto da bi šel spat in počivat.

»Kaj neki dela?« so se povpraševali novici, »ne zna ne brati, ne moliti, obredov ne razume in cerkvenih molitev tudi ne.«

Iz gole radovednosti so se nekega dne skrili, da bi videli in slišali, kako svoj čas zmudi in videli so, da ni delal drugega kakor neprestano z veliko gorečnostjo ponavljal:

»Verujem v Boga, upam v Boga, ljubim Boga!«

Čez nekaj let ubogi brat umrje, tako tiho, kakor je živel; našli so ga na slamnici mrtvega, mirnega obraza in s prekrižanimi rokami. Pokopali so ga kakor nedolžnega otroka. V kratkem se ni več poznalo, kam so ga pokopali, razun po solzah, ki jih je točila na grobu uboga mati.

Pa čez nekaj časa so videli ljudje, da je pognala na tistem grobu sama od sebe prelepa lilija; prišli so pogledat in strme so videli, da ima bela cvetlica na vsakem listu en napis v zlatih črkah, in ti napisi so rekli:

»Verujem v Boga, upam v Boga, ljubim Boga!«

Izgrebli so zemljo in videli so, da je pognala cvetlica svoje korenine ravno iz srca onemu ubogemu bratu.«

Janez je poslušal patra nepremično, prekrižanih rok, z zaprtimi očmi in povešeno glavo. In ko je mož končal, ga je vprašal s tresočim glasom in solznih oči:

»Ali se je to res zgodilo, pater?«

»Ni se zgodilo, ampak . . .«

»Oh, kako je to škoda! . . .«

». . . ampak lahko bi se bilo zgodilo, to pomenijo take povesti . . . Takele povesti, ki so znane med vami v ljudstvu, so prave verske pripovedke, ki imajo v sebi dostikrat globoke verske resnice.«

»Tudi jaz znam eno tako pripovedko,« reče Janez. »Pravila mi jo je

stara ženica, ki je živela v naši hiši, in vselej, kadar mi jo je pravila, sem čutil v srcu nekaj posebnega, nekaj takega, kakor sem ravnokar zdaj čutil... Nekaj, da bi skakal od veselja in pa da bi se razjokal prav od srca!«

»Povej mi to pripovedko, Janez, povej mi jo; zakaj tisti občutek, kakor praviš, to je luč božja, ki je prisijala v tvoje srce... Duša, ki jo obsije ta božja luč, se razveseli v sladkem upanju, ko zagleda pred seboj nebeško domovino, in se razjoka od žalosti, ker je iz te domovine pregnana.«

»Živel je mladenič, ki je častil posebno Marijo sedem žalosti. Imel je na svojem domu podobo Gospe, ki je imela srce prebodeno s sedmimi meči, kakor se to navadno slika. Vsak božji dan je mladenič pokleknil in molil pred to podobo, predno je šel spat. Nekega dne so ga pa hudobni tovariši zapeljali, da je storil smrten greh. Tisti večer ni molil k Materi božji, ker je sovražnik že razpel svoje črne peroti nad njim; drugo jutro se je osramočen ozrl v podobo in videl je novo globoko rano, ki jo je zadal Marijinemu srcu nov, osmi meč. Prestrašen je vzkliknil mladenič in zavpil od bolečine, ki je izvirala iz njegovega še vedno dobrega srca:

»Mati moje duše, kdo ti je zadal to rano?«

»Sin moj, tvoj greh,« mu je odgovorila podoba.

In mladenič se je zgrudil na tla, ker mu je počilo srce od žalosti, da je Boga razžalil...«

Kapucin je ganjen stisnil Janezu roko, in ta močni, trdi mož je naslonil svojo glavo patru na ramo in se je razjokal kakor otrok.

»Jokaj se, Janez, le jokaj se,« mu reče pater, ki so se mu tudi oči porosile, »razplakaj se, jaz razumem tvoje solze.«

»Ko pa sam ne vem, zakaj se jokam,« odgovori Janez pol v smehu in pol v joku, »sam ne vem, kaj se z mano godi... Bo že tako, kakor Vi pravite; duša bi rada v nebesa, pa ko ne more ubožica, se joka, ... se joka, da bi kmalu mogla.«

Ko se je kapucin tisti večer že poslovil, ga je Janez še enkrat nazaj poklical in vprašal:

»Pater, kako ste rekli, da je sin uboge vdove rekel: Ljubim Boga, verujem v Boga, ... in kaj še potem?«

»Upam v Boga, dragi moj, upam v Boga.«

»Upam v Boga,« je šepetal Janez.

In ko je legel Janez tisti večer na kup slame, ki je bila njegova postelja, je še enkrat vzdihnil:

»Upam v Boga!«

In ko se je drugo jutro zbudil in obrnil oči po štirih stenah svoje ječe, po katerih so od vlage drsele vodene kapljice, kakor da so usmiljene solze,

tedaj je Janez zopet vzkliknil z glasom, v katerem se je družilo upanje z ljubeznijo in vero:

»Upam v Boga, upam v Boga!«

X.

Med tem je deloval Lopezinek v mali politiki. Neki pisatelj pravi, da nimajo v veliki politiki ljudje nič opraviti, ampak samo načela; čustva nič, samo koristi; v veliki politiki se ne reče, da so človeka umorili, ampak da je bilo treba zapreko odstraniti. Mala politika ima vse te velike napa-ke na sebi, povrh pa še dobršno mero malih in smešnih; ona je mati tistih zakotnih Herostratkov,¹ ki mislijo samo na to, kako bi sebe povzdignili, in ki ne poznajo drugega gesla kakor lastno korist.

Vrtoglave sanje, blazni načrti, ki si jih ustvarjajo ti domišljavi pritlikavci, se ne dajo primerjati ničemur drugemu, kakor blodnjam razgrete vročinske domišljije. Lopezinek je bil prav tak mal politik, ki tudi ni pozabil gradov zidati v oblake: predvsem si je želel, da bi bil izvoljen za poslanca in že je videl, kako povsod tiskajo njegovo sliko in kako ga obdaja čast in slava.

¹ Herostrat je bil slavohlepen Grk, ki je na vsak način hotel, da se njegovega imena ne pozabi, in je zato zažgal prekrasni tempelj Diane Efeške leta 356. pred Kristusom. Ta tempelj je bil tedaj ena najlepših stavb na celem svetu.

Potem je v mislih razdelil Španijo na male zvezne državice in se postavil eni za predsednika.

»Kdo ve!« je zamrmral v neumnem zadovoljstvu in se naslajal ob misli, da bo nekdanj v njegovih rokah vladarska moč.

A naenkrat stopi druga slika pred njegovega duha. Mislil si je, da je v stolnem mestu Španije; že ni bil več predsednik državice Gaditanske, ali državice Sevillanske. Bil je predsednik zvezne republike španske! . . .

Lopezinek je zamižal in stegnil roke, kakor da hoče zgrabiti to sijajno sliko in zagledal je pred sabo z ognjenimi črkami zapisani dve imeni: Napoleon I., Napoleon III.; častihlepni bedak je povesil glavo, kakor da že čuti težko breme vladarske krone, in drugič se mu je prikradla iz ošabnih ust beseda: »Kdo ve!«

Toda sanje minejo in resnica ostane; ko je Lopezinek odprl oči, ni videl druge republike, kakor republiko čevljev nad vrati očetove delavnice in ni slišal drugih glasov, kakor kako gospod Lopezin po podplatih nabija, in tedaj je on, prosvitljeni državljani, oče domovine,¹ odločni demokrat in republikanec, zatajil tiste čevlje, ki so ga redili, in, o napredek! — sramoval se je lastnega očeta! Prav tako hvaležen,

¹ „Oče domovine“ je častno ime, ki so ga posebno stari Rimljani dajali za izredne zasluge, n. pr. če je kdo rešil državo nevarnega sovražnika.

kakor tista divja ljudstva, ki pozdravljajo solnce s preklinjevanjem!

Kadar so ga prevzele take misli, jo je urno pobral na cesto in se zaničljivo ozrl na nesrečnega Lopezina, ki je sključen čepel pri mizi in se pehal, da prisluži kruha temu nehvaležnemu sinu; v takih trenutkih je začutil neki notranji nemir, ki ga je imel častihlepni bedak za ogenj veleuma, pa ni bil nič drugega, kakor besna jeza in zaničevanje; in hitel je v republikanski klub razkladat strupene nauke, ki so sejali med onimi zaupnimi in nevednimi poslušavci pohlepno sovraštvo proti bogatim, zaničevanje do vere in silno lakomnost in častiželjnost.

Toda nekega jutra oče Lopezin ni več vstal s postelje; drugi dan ga je našel zdravnik v zelo nevarnem položaju in tretji dan mu je kar naravnost povedal, da naj uravna svoje račune na tem svetu, ker je prišla ura, da jih v kratkem poravna tudi na onem. Naenkrat so bile vse sanje uničene in obupan je padel vznak na svojo smrtno posteljo. Vsi oni bedasti upi, da bi kdaj videl svojega sina na visokem političkem mestu, in da bi mu ta sin preskrbel pokojno in častipolno starost, vsi ti upi so naenkrat izginili, in ostal je pod njim grob, nad njim pa Bog, ki ga bo sodil . . . Lopezin ni bil brez vere: dal se je zaslepiti hudobnim naukom svojega sina, katerega je gledal kakor preroka; na zunaj se je delal, kakor da se čuti vzvišenega nad ver-

ske predsodke, v srcu pa nikoli ni tako čutil. In tako se je zgodilo, ko je gledal večnosti v oči, da je obrnil svoj pogled k usmiljenemu Bogu in prosil sina, naj pošlje po spovednika.

Lopezinek je nevoljen pogledal očeta, zakaj ta prošnja umirajočega je vzbudila v njegovem sebičnem srcu samo jezo. Kaj bi reklo človeštvo o tem velikem možu, o globokem mislecu, o tem močnem duhu, ki je skončaval svoje govore v klubu z besedami: »Državljeni! Ne v imenu Boga, ki ga ni, ampak v imenu narave vas pozdravljam!« Kaj bi ljudje rekli, če bi se njegov oče, recimo, pripravljal na smrt kakor najnavadnejši katoličan, duhovnika pri vzglavju in križ ob ustnicah? . . .

Zato je razjarjen pogledal Lopezina in odgovoril:

»Še tega se manjka . . . Mislim, da sem Vas zadosti učil, da bi take smešne praznovernosti lahko na miru pustili!«

»Fant!« je prestrašen vzkliknil Lopezin, »glej, jaz bom res umrl, to ni šala.«

»Pojte no, pustimo te otročarije; če se hočete spovedati, pa naredite kar luknjico v zid, kakor Turki delajo. Teh vrat mi pa noben črnuh ne prestopi, dokler sem jaz živ . . .«

In Lopezinek je zgrabil svoj zamazani klobuk in je odšel v klub ter pustil očeta samega v pekočih spominih

na preteklost, gorečih željah za sedanjost in v obupnem strahu pred bodočnostjo.

»Sin! Sin!« je klical starec in stezal roke proti njemu, »ne pusti me umreti kakor psa!«

Brezbožni sin je slišal ta klic, poln neizrečene groze, in že se je mislil vrniti; a njegova sebična častilakomnost je vpila glasneje kakor vest, in šel je svojo pot. Rad bi bil umoril tisti glas, ki je kričal v njegovem srcu in šepetal je sam pri sebi:

»Ni tako slab; bo že še pozneje čas za njegovo željo.«

Ob enajstih je prišel Lopezinek domov iz kluba in je stopil v očetovo spalnico, ki je bila čisto v temi; nobenega šuma ni bilo slišati.

»Oče! Oče! Ali spite?« je rekel in glas se mu je tresel od strahu.

Nobenega odgovora. Lopezinek je čutil, da se mu je jezik na nebo prisušil; prižgal je žveplenko, da napravi luč, ki jo je otipal na mizi. Tedaj je mogel razločiti očetov obraz, ki je ležal na blazinah bled, z vdrtimi, napol ugaslimi očmi, lasje so bili še mokri od smrtnega znoja: nesrečni mož je premikal ustnice, kakor da nekaj šepče, in se je oziral v nekoga, ki ga je samo on videl:

»Ko pa noče! Ko pa noče!«

Lopezinka je bilo strah teh oči, ki so se obrnile vanj, pa ga niso spoznale; strah ga je bilo tega prepadlega obraza, na katerem se je brala ona silna

groza, ki spreleti človeka, kadar stoji nad prepadom brez dna. Lasje so se mu zježili in trepetal je kakor šiba na vodi; zbežal je v delavnico, ki je stala v pritličju. V tisti naglici pa je pozabil na mizi luč in žveplenke in zdaj je bil naenkrat v temi. Pol življenja bi bil dal nesrečni Lopezinek, samo da bi ušel tej strašni temini! Pa kako naj se vrne v ono sobo, kjer je zakraljevala smrt? . . . Če se je ozrl v steno, je zagledal blede obraz očetov, če na tla, se je na tleh prikazal, če v strop, je iz stropa vzrastel. Zamižal je, in še živeje, še strašneje ga je prediral tisti stekleni pogled, prav do srca, da mu je zastajalo od groze. Stal je nepremično in ni si upal stegniti rok, da ne bi zadel ob kakšno prikazen. Oči bi si izdrl, samo da mu ne bi bilo treba gledati tega obraza; minute so se mu zdele kakor stoletja.

Naenkrat potrka nekdo na vrata; Lopezinek se zdrzne, kakor da je od kroglje zadet, a obstane nepremično in zija topo proti vratom. Odpreti si jih pa ni upal: zdelo se mu je, da preži zunaj smrt in hudič na dušo in telo nesrečnega bolnika. Hotel je zavpiti na pomoč, a brezmejni strah mu je zaprl usta; šele ubiti glas majhnega zvonca, ki ga je zaslišal s ceste, je njegovo razburjenost nekoliko zmanjšal in zaslutil je, čegav bi bil ta pozni obisk. Naglo je stopil k vratom in odprl okence; zapažil je pri bledem svitu zvezd temne obrise tovornih oslov.

»Martin!... Martin!...« je zajec-ljal Lopezinek; trepetal je kakor šiba na vodi.

»Dober večer, gospod Jožef,« se začuje hripav glas z ulice.

Lopezinka je minil ves strah, ko je zaslišal ta glas, namesto tega pa se ga je polastilo neko razburjenje čisto druge vrste.

»Stopi notri, hitro!« je zajec-ljal in v naglici je pustil okence odprto. »Ali so vreče že tukaj? ... Prižgi žveplenko, ampak pazi se ... pazi!«

V delavnico je vstopil nato zamorec velikanske postave in silnih mišic; ogrnjen je bil v plašč iz slabega sukna. V tistem času so se na vseh republikanskih prireditvah ž njim izkazovali, v dokaz bratovske ljubezni, ki je začela družiti že vsa plemena v Španiji. Na Lopezinkov migljaj je prižgal petrolejko, ki je visela s stropa. Za njim je vstopil oslar; ko ga je Lopezinek zagledal, je postal še bolj razburjen. Naglo je odprl majhno shrambo, ki je bila zraven delavnice; v kotih je bilo razmetano vse vprek usnje, stara kopita, podplati in krpe od starih čevljev; drugače je bilo prazno, samo smeti je bilo vse polno, kakor povsod, kjer leži stara ropotija dalje časa nakopičena.

»Kam odložimo?« vpraša oslar.

»Semkaj,« odgovori Lopezinek. »Ali bo šlo?«

Zamorec pomoli svojo debelo glavo skozi duri, se ozre po shrambi in reče na kratko:

»Bo!«

In začel je odkladati z oslarjem tisti ječmen, vsega skupaj kakih petindvajset mernikov, ki so jih pripeljali na oslih v ravno toliko vrečah. Oslar je nalagal vreče zamorcu na rame, ta jih je prenašal notri, Lopezinek pa je stal pri vratih med delavnico in kletjo ter svetil. Ko je šel zamorec zopet enkrat mimo, je Lopezinek hitro pokazal na oslarja in rekel:

»Ali kaj vé?«

»Ničesar ne!«

»In kapitan?«

»Se je precej vrnil z barko in bo zdaj že v Kadizu.«

»Ali kaj sumi?«

»Ničesar.«

Stvar je bila hitro odpravljena in oslar je odšel z živalmi domov. Lopezinek je varno zaklenil vrata od kleti in tudi od delavnice in prav nič se mu ni videlo, da kaj misli na umirajočega očeta, ko jo je krenil z zamorcem v široke ulice, kjer je prebival krojač, ki je bil tajnik republikanskega kluba.

Proti jutru se je vrnil domov in jutranja svetloba mu je dala toliko poguma, da se je upal iti v očetovo spalnico; a na pragu je prestrašen obstal... Luč na mizi je še gorela, na postelji je ležalo Lopezinovo truplo, oči izdrte od silne groze, usta skrivljena kakor za kletev in izpod razvlečene odeje so molele sključene noge.

Lopezinek ni mogel prenesti strašnega pogleda. Miže je stopil k postelji,

da bi zakril očetovo obličje; pa v smrt-nem boju so se prsti trdno zagrebli v odejo in ko je začutil, da se ta ne da premakniti, je hotel zbežati, ker je mislil, da ga je razsrjeni mrlič sunil od sebe; pol nezavesten od strahu je omahnil in padel v naročje Salamanki, ki je ravno stopila skozi vrata.

Očetje domovine so kmalu prišli obiskat Lopezinka; v delavnici zbrani so sklenili napraviti gospodu Lopezinu časten pogreb, kakor se spodobi za tako junaško smrt. Vse cerkvene obrede so zavrgli, ne kakor da so nepotrebni, ampak kakor da so nečastna stvar, in eden izmed njih, ki je kazal v svojih pesteh čudovito prepričevalnost, je rekel:

»Lopezin mora biti pokopan ka-kor republikanec!... Federalci ne ra-bijo nobenih bilj... Ali veste, držav-ljani, kaj pravijo ti črnuhi, kadar po-jejo pri pogrebu? ...«

In z norčavim obrazom je začel oponašati slovesno pogrebno petje.

To je bil pogrebni govor za nesreč-nega Lopezina; njegovo truplo je ostalo samo in nihče ni zmolil zanj ene same molitve, nihče ni potočil ene same solze. Ko je prišla ura pogreba, so ga štirje očetje domovine položili v krsto, obrobljeno z rdečo barvo republike, in sprevod se je začel pomikati na poko-pališče.

Prvi je korakal federalec z belo-rdečo-zeleno zastavo, na kateri so bile

pod framasonskimi znamenji zapisane te besede:

Republika ali smrt!

Za njim so šli štirje federalci s krsto, ki je bila pregrnjena s pisanim prtom; s krste je viselo čvetero rdečih trakov, ki so jih držali drugi štirje strankini poglavarčki; korakali so s smešno slovesnostjo in se ozirali zmagovito in grozeče na vse strani po osuplih sosedih.

Za temi so šli po štirje in štirje drugi republikanci; imeli so živordeče zavratnice, znamenje stranke. Zadnji so šli tisti štirje strankarji, ki so celo stvar priredili: mogli bi jih imenovati sramežljive republikance. Korakali so prav pri uličnem hodniku, držali so se pol resno, pol na smeh, kakor da čutijo, kako smešna je vsa ta norčija: to so bili pastirji, ki so gonili na pašo in izkoriščali ovčice, ki so stopale pred njimi.

Ta grozna maškarada smrti je prehodila več ulic in se je razšla na pokopališču.

Lopezinek je bil povsod zraven in je vodil vso priredbo z neomajnim mirom. Samo enkrat ga je zapustila ta ponarejena hladnokrvnost: ko je šel pogreb mimo one kleti, kamor je spravil ječmen; tje je vrgel neki federalec brezбриžno ravno pred vrata cigareten ogorek. Lopezinek je razburjen skočil nanj in ga hitro z vso močjo poteptal.

Nihče se ni zmenil za ta dogodek, ki je pa veliko pomenil.

XI.

Razun častilakomnosti, kateri je služil Lopezinek z vsemi svojimi močmi, sta gospodarili njegovim mislim še dve strasti: lakomnost po denarju in maščevalnost.

Ko mu je oče umrl, je bil naenkrat popolnoma brez podpore: tisti zlati studenec, ki je vzdrževal njegovo rodoljubno postavljanje, je usahnil, ko so začela mirovati ona kopita, ki jih je tolikanj zaničeval. Lopezinek je opazil, da je skrival oče pod zglavje precej težek lonček, v katerem je moral biti denar; toda če ga je hotel najti, bi moral stopiti v sobo, kjer je oče izdihnil, dotakniti bi se moral one postelje, na kateri je umiral in gotovo tudi svojega neusmiljenega sina preklinjal, ker mu je odrekel mirno smrt; stikati bi moral po onem skrivališču, ki ga ni oče nikomur izdal, samo da kaj prihrani za nehvaležnega sina. Že ob ti misli so se Lopezinku vsi lasje zježili, in kar zdelo se mu je, kakor da ga grabita dve koščeni roki za suknjo, da mu iztrgata zaželjeni zaklad. Tako je praznovorni strah vendarle premagal lakomnost, in Lopezinek se ni mogel napraviti, da bi poiskal očetove prihranke.

Potem je mislil, da bi se poprijel kakšnega dela, pa nobenega ni znal: samo nekdej v otročjih letih je izdeloval mišnice in jih prodajal sosedom. Lopezinek je iskal svêta v zgodovini, a ni našel nobenega slovečega moža, ki

bi se bil v prostem času pečal z napravljanjem mišnic; to mu je vzelo pogum, da je te naklepe opustil.

Toda sila, ki je šesti čut človeka, je Lopezinku poostrila um in mu vdihnila rešilno misel, ki je njegov lačni želodec kmalu podprla. Tisti večer je govoril v klubu o združevanju, in prosvetljeni poslušavci so mu navdušeno ploskali. Na koncu je porabil priliko za to, da je poizkusil uresničiti svoj načrt, rekoč:

»Zakaj trpi človeštvo? — Zato ker ne sliši mojega glasu in se ne združuje . . . Tako je, državljani, v združenju je moč: Vis unita fortior!«¹

Omikani poslušavci so vsi iz sebe ploskali in neki federallec je zavihtel svoj klobuk na govorniški oder in vzkliknil:

»Ta človek je v resnici velik! . . . Govori francosko tako kakor špansko! . . .«

»Tovariši,« je nadaljeval Lopezinek, »ustanovimo vsi federalci skupaj društvo za medsebojno podporo . . . Skrinjica bo sprejemala darove tovarišev in ključ bo varno spravljen v mojih rokah; v to skrinjico bodo padali doneski bogatinov in beračev. Torej kadar pride kak federallec v stisko vsled bolezní ali kake druge nezgode, mu ne bo treba hoditi beračit za košček kruha okoli ošabnih bogatinov, ki strežejo revežu vsi brez izjeme z brcami, ampak ta skupni zaklad mu bo zagoto-

¹ Latinsko: »Združene moči so silnejše«.

vil življenje. Ravno tako, kadar zapusti kak federalc ta svet, da vrne svoje telo zemlji, iz katere je narejeno, bo zagotovil ta skupni zaklad obstank ubogi vdovi in sirotam, ki ostanejo zapuščene kakor vrabčki, ki jih je neusmiljeni pobalin oropal očetove ljubezni... Da, državljani! ... Ta filantropična ideja —, ta človekoljubna misel ni nič drugega kakor medla senca falansterna, one človekoljubne zadruge, ki jo mislim ustanoviti po naukih velikega Furiéja, kadar plamenča baklja prosvete popolnoma razsveti vaše duhove.«

»Živio državljan Lopez!... Živio Falansperro!... Živio Furiél!« so vpili federalci v največjem navdušenju.

To človekoljubno idejo so sprejeli vsi z rodoljubnim ognjem. Skrinjica se je nevidoma polnila in ključ je uspešno opravljal svojo službo v rokah prosvitljenega ustanovnika te človekoljubne družbe: čez tri dni se je Lopezinek že postavil z novim gosposkim klobukom, lakastimi čevlji in imenitnim širokim plaščem.

Za enkrat je bil zadovoljen s tem novim dohodkom, ki je za njegove potrebe zadoščal in še več ko zadoščal. Zdaj je prišla na vrsto druga skrb: kako bi izlil vse svoje sovraštvo nad Janezom in Marijano. Možje, ki vodijo veliko politiko, so po navadi tesno zvezani z malimi politiki; ta zveza je skovana pogostoma iz nepoštenosti, spletk in včasih tudi iz hudodelstev; taka je

dostikrat lestvica, po kateri so priplezali do svojih visokih mest. Tudi Lopezinek je imel med imenitnimi politikmi več prijateljev in zato je prav lahko na Janezovo obravnavo tako vplival, da je imela zadeti nedolžnega obtoženca smrtna sodba. Ko je bilo njegovo grdo sovraštvo s te strani sito, je začel stikati za Marijano, ki je bila v samostanu dozdej varna pred njegovim preganjanjem.

Da bi svoj namen dosegel, je rekel Lopezinek v klubu: »Ako hoče napredek človeštva storiti korak naprej, mora iti čez razvaline teh samostanov, ki niso nič drugega kakor brlogi hinavščine in zagrizenosti.« Z druge strani pa je napel v revolucionarni zvezi vso svojo moč, dokler se mu ni posrečilo izsiliti sklep, da se podero trije samostani, med temi tudi oni, v katerem je živela Marijana.

Septemberska revolucija je zopet dokazala, da tisti, ki ne znajo zidati, iščejo časti v tem, da podirajo: tako se je zgodilo, da so izginila ta tri poslopja, tako velika in tako lepa; ostali pa so trije obširni prostori posuti s kamenjem in opeko. Na prvem prostoru, tam kjer se je povsod kazal oni rakov napredek, s katerim so se septemberski uporniki tako bahali, tam so postavili drog z napisom: Trg napredka. Na drugem prostoru, tam kjer so uropali tuje imetje, kjer so se pregrešili proti pravici združevanja in oskrunili tuj dom, tam se je bralo: Trg svobode.

Na tretjem stavbišču, tam kjer je moč premagala pravico, lopovstvo poštenost, in nered red, tam so postavili čudovito točni napis: Trg revolucije.

Nesrečne redovnice, pri katerih je bila Marijana, so bile vržene iz svojega samostana v imenu neke lažne oblasti; dobile so zavetišče v drugem samostanu istega reda. Novinke, med katerimi je bila tudi Marijana, so se takoj preselile v novi dom. Redovnice so imele oditi po polnoči. Lopezinek in par članov revolucionarne zveze so prišli pred samostan in pripeljali vozove za nune. Te so se zbrale na koru in čakale znamenja za odhod: zadnjikrat so klečale pred tem altarjem, s katerega so bile pobrane vse podobe, sveče in okraski, da je bil zapuščen kakor telo brez duše, in so molile nočno molitev z enakomernim glasom, ki ga je vsak trenotek pretrgalo glasno ihtenje in stokanje.

Zamolkel ropot vozov in potem močni udarci na vrata so jim naznanili, da je prišla ura odhoda; pri vratih je čakalo veliko ljudstva iz mesta, da bi videlo ta nenavadni dogodek. Preskrbljenih je bilo čisto po nepotrebem veliko varnostnih odredb, ki so jih radovedneži na sto načinov razlagali; eni so trdili, da je v samostanu skrita zaloga orožja za nasprotno stranko; drugi so ugibali, da imajo nune pripravljene oborožene ljudi, ki jih bodo branili; in nekateri so zatrjevali, da je bil v tem mračnem zavetju skrit neki

politik od prejšnje vlade in da je tukaj pripravljaj zaroto proti novi vladi.

Iz notranjosti se je začulo nerazločno jokanje in ihtenje in radovedneži so šepetali nekako v strahu, ali bo kaj z zaroto ali ne:

»Že gredo, že gredo! . . .«

A ko so se vrata na stežaj odprla, niso njihove lačne oči zagledale ničesar drugega, kakor same slabotne ženske v črnih oblekah, ki so ihtele okoli visoke in častitljive starke, ki je stezala nad njimi svoje roke in se opirala na palico iz ebenovine in s srebrno kljuko. Ta ženska, ki je tovarišice osrčevala, je bila opatica.

»Pojdimo, hčerke, pojdimo; gospodje čakajo,« je rekla in se trudila, da zakrije v glasu svojo žalost.

Pri teh besedah, ki so bile v tistih okoliščinah ravnotako preproste kakor velike, je iznova izbruhnilo zadržano jokanje in ihtenje in pridušeni vzdih in stoki: vse nune so pokleknile, da poljubijo ta prag, ki so prisegle, da ga ne prestopijo ne žive ne mrtve.

Samo opatica ni pokleknila; na palico oprta je stala kakor pastir, ki čuva svojo čredo. Nobena ni hotela prva zapustiti zavetišča, in opatica jih je morala z rahlo silo riniti iz samostana. Neko štiriinosemdeset let staro nuno, ki je bila od tretjega leta v samostanu, so prenesli nezavestno na stolu iz poslopja na voz.

Opatica je zadnja prestopila prag in z veliko žalostjo in bolečino v srcu

je izročila Lopezinku ključe, in nobena tožba, noben očitek, nobeno znamenje nevolje ni zatajilo tiste krotkosti, s katero je rekla onemu, ki je prišel sporočit, da ji bodo samostan podrli:

»Zgodi se božja volja!«

Lopezinek in nekaj revolucionarcev ž njim so gledali solze teh »lenih, ošabnih in sebičnih« žensk z zaničevanjem v očeh, a vendar je bilo v srcu vsakega sram pred samim sabo; zakaj hudobni zatiravec vidi v nedolžnosti hudodelstvo, in po navadi se ga polasti srd in jeza, kadar se odgovarja njegovim krivicam samo s tihimi in pohlevnimi solzami. Radovednežem, pa tudi večini revolucionarcev se je milo storilo in začeli so jokati; neki mladenič, ki je bil zelo dobrega srca, toda zapeljan od naprednih nauk, je zbežal proč in se zjokal kakor otrok.

»Za take stvari me ne bodo imeli,« je vzkliknil.

Medtem, ko so nune zasedle vozove, je Lopezinek pomolil glavo skozi vrata in se zadovoljno nasmehnil ob neumni in smešni ter obenem brezbožni misli, da je on prvi, ki skruni ta sveti prostor; vstopil je v samostan in dolga zarjavela prostovoljska sablja se je vlekla za njim in je zamolklo rožljala po marmornatem tlaku. Hodnik je bil čisto teman, vodil je precej daleč v poslopje in držal na koncu v kapelico, kakor se misli pobožne duše končajo v nebesih. Lopezinek je stopil naprej do nekih vrat, ki so držale v stran

od hodnika in iz katerih je sijala motna svetloba. Od tukaj se je šlo po ozkem hodniku do govornice, v kateri je brlela zapuščena lučka; plamenček je nemirno utripal in v tisti nemirni svetlobi se je zdelo, kakor da se gole stene gibljejo. V bledi svetlobi je zagledal Lopezinek nad vrati vrh dveh kostij mrtvaško glavo, pod katero je bilo napisano:

Danes meni,
Jutri tebi.

Lopezinku je naenkrat zginila zadovoljnost z obraza, ko je stopil v ta resni kraj, zakaj sama misel na smrt je bila zadosti možu brez predsodkov, da mu je od straha kri v žilah zastala. Ko je prebral ta strašni napis pod mrtvaško glavo, ga je postalo strah in ko si vrat ni upal odpreti, je zbežal na cesto . . . Toda nerodna prostovoljska sablja se mu je zapletla med noge in padel je ravno ko je mislil stopiti na cesto ter si je potolkel čelo ob ravno tisti prag, ki ga je oskrunil s svojim vstopom.

Opatica in nune gostoljubnega samostana so se zbrale pri samostanskih vratih, da sprejmejo nesrečne pregnanke. Tukaj so se žalostne objele z novimi tovarišicami. Opatica pregnanih nun je hotela v znamenje pokorščine in podložnosti izročiti palico domači opatici, ki je ponudila v tej stiski zavetišče njej in njeni čedi. Toda ta je palico nežno odklonila in rekla:

»Ne, sestra moja! Ohrani svojo palico, jaz imam sama svojo; ti skrbi za svojo čedo, in jaz bom skrbela za tisto, ki mi jo je Bog izročil . . . Naš samostan je velik, in če smo tebi in tvojim ponudile zavetje, ga nismo zato, da vas podvržemo svoji oblasti, ampak zato, da lahko ti svojo v miru izvršuješ.«

Kako živ nauk so bile preproste besede te uboge nune za častihlepne bedake, ki so jih slišali in jih je nehote obšlo spoštovanje!

Samostanska vrata so se zaprla in zunaj je ostala brezbožnost, moreče nasilstvo, zmaga surove moči nad brezobrambno slabostjo. Onkraj vrat pa so ostale solze, ki jih Bog šteje; bolečina, ki tare, pa ne umori; nesreča, od katere se neusmiljenež obrača v stran, a jo usmiljena srca skušajo olajšati; zatirana čednost, ki zna samo upati in tista moč, ki naredi, da je ponižni tisočkrat močnejši kakor ošabni zatiravec: živa katoliška vera!

XII.

Nekaj dni pozneje je govoril Lopezinek o enakosti pravic, in sicer v cerkvi bivšega samostana, ki je bila tačas že izpremenjena v zbirališče republikanskega kluba. Tam, kjer je bil prej veliki oltar, je stala predsednikova miza, in s prižnice, s katere je tolikokrat odmevala beseda božja, je imel zdaj govoriti Lopezinek.

Ta večer so bili udje kluba zbrani v velikem številu in zamorec Martin, društveni član in bravec, je svitlemu občinstvu najprej prebral najnovejše časnike. Lopezinek je stopil na govornico in pohvalno mrmranje udanih poslušavcev mu je izvabilo zadovoljen smehljaj na obraz; odkašljaj se je in začel svoj govor, poln napihnjenih in visoko donečih besed:

»Da, državljani federalci,« je rekel med drugim, »enakost mora postati dejstvo, in če se je nasilstvu posrečilo človeško družbo razcepiti v razrede, pride pa republikanska misel in povrne vsakemu človeku delež, do katerega ima pravico pri velikem banketu nature.«

»Bliščečo resnico te sijajne misli naj vam razložim z zgledom, ki je tak, da ga lahko ogledate in otipljete . . . Poglejte Martina,« je nadaljeval Lopezinek in pokazal s prstom na zamorca, ki je bil naenkrat v silni zadregi, ker so se vse oči obrnile vanj, povetil oči ter zardel pod svojo temno kožo; »poglejte Martina, on je črn kakor sploh zamorsko pleme, in jaz bel kakor čisto pleme kavkaško. Poglejte Martina; on je rojen pod težkim jarmom suženjstva in jaz sem rojen prost kakor ptiček, ki se spreletava po zelenem gaju . . . Poglejte Martina; on je neveden kakor kmetič, ki žene pred sabo osliča, s katerim si služi vsakdanji kruh, jaz sem prosvetljen kakor mož, ki je posvetil svoje življenje globokemu premišljeva-

nju modrosti, da more ljudstvu strgati z oči tesno obvezo nevednosti in ga razsvetljevati iz ravno tega kraja, iz katerega so prej širili mračnjaštvo in nasilstvo. In ti, Martin, govori, ali nisi ti v tej republikanski federalni družbi, ti zamorec, suženj, neizobražen, enak meni, prostemu, belemu, izobraženemu?«

Martin je bil kar divji, ker je vse vanj zijalo; razdražilo ga je to primerjanje, ki mu je prav malo ugajalo, in zakričal je srdito:

»Ne gospod, Vi ste neumni, jaz pa nisem!«

Ko je Lopezinek čul odgovor, kakršnega je pošteno zaslužil, mu je zgovorna beseda zastala na jeziku in obstal je z odprtimi usti in stegnjeno roko. Šumno kričanje se je razlegnilo med poslušavci, ki so videli priljubljenega govornika razžaljenega.

»Ven tega zamorca!« so vpili na vseh koncih in krajih.

»Ven te saje!«

»Saj pravim, kaj si upa! Vrh vse prijaznosti, da ga tukaj sploh trpimo!«

»Ven se naj pobere ta črnuh, da nas vseh ne pomaže!«

Zastonj se je trudil Lopezinek, ki se je medtem že otresel zadrege, da bi s prižnice pomiril razburjene ljudi in Martina zadržal; čvrste zamorčeve pesti so razdajale težke udarce po federalnih nosovih in čeljustih; pa število sovražnikov ga je nazadnje le zmoglo; drug drugemu so si ga metali iz rok v roke kakor žogo, da je bil naenkrat

pri vratih; priložili so mu še brco na konec hrbtenice, in tako je prišel kakor z brzovlakom iz republikanskega federalnega kluba.

Tedaj so pa ljudje ostrmeli, ko so videli, da Lopezinek drvi s prižnice; prvikrat se ni maral meniti za ljudsko slavo; prerinil se je skozi gosto množico, ki mu je navdušeno ploskala, in je stekel na cesto za Martinom. A zamorca že ni bilo nikjer več in Lopezinek ga je z velikim nemirom zastonj iskal po vseh krajih, kjer se je navadno držal.

Vsled tega se je spremenil Lopezinkov nemir v strah, ko je nazadnje, čeprav prepozno, sprevidel, kakšno velikansko napako je naredil. Zamorec je vedel za skrivno zaroto, ki so jo pripravljali feđeralni republikanci proti vladi; bati se je bilo, da ga bo njegovo kruto ranjeno samoljubje privedlo do tega, da vso stvar naznani oblastim. Ob ti edini misli se je spremenil Lopezinkov strah v grozo, in v tisti sebični nepremišljenosti, ki jo pokažejo malenkostni značaji v težavnih okoliščinah, se je oprijel prve misli, ki mu je šinila v glavo, kakor da je ta edino prava, in je stekel v Grahovo k Salamanki.

Ko je Lopezinek prišel, je stara padarica že počivala; urno je skočila iz postelje in se ogrnila v veliko ruto, ki je bila že močno cunjasta. Salamanka se je jako spremenila. Od onega nesrečnega dne, ko se je dala zaslepiti Lope-

zinkovim obljubam in je po krivem obdolžila Janeza, sta morila njeno dušo neprenehoma tisti skriti strah in tista velika žalost, ki gresta kot senca neločljivo za zločincem. Luč solnca, ki enako obseva in oživlja dobre in hudobne, revne in bogate, je njeno mračno otožnost vselej nekoliko pregnala; kadar je pa prišla noč s svojo temo, je prevzela njeno dušo polagoma skrita groza. Salamanka že ni več mogla pogledati Marijaninih vrat, ki so stala zaprta kakor grob, v katerem je bila zakopana sreča, mir in čast onih dveh nesrečnejev, ki sta se imela njej in Lopezinku zahvaliti za svojo nesrečo. Razen tega tudi splošna razdelitev lastnine, ki jo je Lopezinek tolikokrat napovedoval, kar ni hotela priti na vrsto in tako je Salamanka vedno bolj zgubljala upanje, da se polasti zdravnikove hiše in s tem plačila, ki ga je izgovorila za svoje brezvestno obrekovanje.

Lopezinek je dobil, kakor sploh hudodelci, strah pred tovarišico in zato se je je izogibal, ker se je bal vednih tirjatev, in več kot enkrat ga je kakor blisk spreletela misel, da bi to nadležno pričo spravil s poti; stara resnica je in skušnja potrjuje, da vezi, ki jih zloba splete, po navadi zloba tudi raztrga.

Salamanka je zato močno ostrmelala, ko je zagledala stričnika ob oni nenavadni uri, vsega v strahu in prepadlega.

Teta in stričnik sta se dolgo posvetovala in kar sta govorila, je ostalo

skrito; samo neka soseda, ki je čula pri bolnem otroku do rana, je zapazila, da je stari oslar, ki so mu rekli Dondito, prenesel v Salamankino klet skozi stranska vratica petindvajset vreč ječmena.

Salamanki je izsušeni obraz žarel od veselja, ko se je drugo jutro vračala z ribjega trga in nesla na roki košarico, v kateri se je premetavalo pol funta ribic. Ko je bila že blizu Graho-vega, se je srečala z botro Ivano Prepe-luho, ki je tudi šla s svojo košarico na ribji trg.

»Kako je danes s kupčijo?« vpraša Salamanko in ji zastavi pot.

»Belice po devetdeset, postrvi po šestdeset, te-le sardelice pa po šestin-trideset,« odgovori Salamanka in ji pokaže svoje blago.

»Jezus, kako ti vse gomazi in se zvija; glava, rep, plavute, vse miga,« reče Prepeluha in jih prevrača; »no, jaz si ne bom ž njimi škode storila; teh-le šest grošev bo za kosilo, eden mi pa ostane za ‚Enakost‘.«

»In kaj je pa v časnikih novega?«

»Molčite, Salamanka, v Madridu jim trda prede; kdor kaj ima in kdor nima ničesar, vsi so pripravljeni za pogreb. In ta Prim...!«

»Nikar mi ne govorite o tem Pri-mu. Dg grla sem ga sita. Zdaj nam je spet novih davkov naprtil, večje lum-parije je res ni!«

»Kar molčite, botra. Bog tega ne odpusti . . . Če mislijo ropati, naj gredo kar v gore!«

»Jaz pravim, botrca, to je hujše, kakor če koga oropajo. Ampak ta lopov. ta Prim,¹ jih pa vse skupaj v kozji rog užene; to je ravno tako, kakor v tisti povesti, ki mi jo je pravil Pepe. Šli so skupaj volk, lisica in lev. Prišli so v gozd in naleteli na kožuh, ki je bil pripraven za ležišče; tedaj pa so začeli: moj bo, tvoj bo, čegav naj bo, in nazadnje so se zmenili, da naj ga ima najstarejši. Lisica je rekla prva:

Ko je trava rasti začela,
Sem jaz že sto let imela.

Volk, ki je bil navihanec, je rekel:

Ko je trava rasti začela,
Je moja vnukinja sto let imela.

Lev, to je pa ta lopov Prim, je pa kremplje pokazal in rekel:

No, jaz pa štejem samo osem let;
Bomo videli, kdo se pojde na kožuh gret!«

»Pojte no, Salamanka, pa ste ga le imeli na steni, tega Prima, pa še v velikem okvirju iz dragega lesa.«

»Imela sem ga, botrca, imela . . . Ampak odkar sem ga spoznala, da ni nič prida, sem pa podobo narobe obrnila.«

»Kaj pa ta Serrano, ta nemarnež?«

¹ Ko so uporni generali na čelu republikancev in liberalcev kraljico pregnali, sta se generala Prim in Serrano polastila vlade.

»Nemarnež? . . . Pa še kakšna nemarnost ga je! On se lepo s potico masti, plačal bo pa, kdor za njim pride. Ž njim je ravno taka, kakor s tistim popotnikom, pa prav nič drugače. Šli so skupaj trije popotniki, eden je imel s sabo blazino, drugi odejo, tretji ni imel ničesar, in to je naš Serrano. No, pa pridejo zvečer v neko krčmo in ležejo vsi trije na blazino in se ogrnejo z odejo; Serrano je bil na sredi, in ko je bila odeja preozka za vse tri, sta jo ona dva na kraju vsak k sebi vlekla in eden je godrnjal, da je odeja njegova, drugi pa, da je čez blazino on gospodar. Ta potuhnjeni Serrano ni imel nič, pa je bil vseeno na gorkem in je rekel predrznež: Jaz se ne pulim in ne godrnjam, saj odeja ni moja . . .«

»Prav imate, Salamanka, prav zares,« je rekla Prepeluha in se zasmejala; »o njem bi se dala ta-le zapeti:

Neumni iz mojega kraja
Za norca me kličejo vsi;
Oni se s trdom živijo,
Jaz pa živim brez skrbi.«

»No, kar se mene tiče, mi je vseeno, samo da doživim federalno republiko, potem pa naj se pulijo, naj se vlečejo in si magari vse butice potolčejo.«

»Povejte mi vendar, Salamanka, kaj pa je to federalen?«

»No, federalen, to ni nič drugega kakor federikalen, in to je vzeto po imenu seviljskega poslanca, ki se kliče Federiko Rubio.«

»A tako,« je dela Prepeluha in strmela nad čudno razlago; »kar se pa republike tiče, pride tako gotovo kakor ura; zakaj zadnjič sem videla tam na trgu velik lepak in gori se je bralo:

Federalna republika naj živi!
In tisti lopov, ki je ne mara,
Naj jih po grbi dobi!«¹

»Le pomislite, botra Prepeluha, kadar pride republika, boste videli, takrat vam še kralja v kozji rog uženem,« je rekla Salamanka in naredila prav važen obraz, »moj stričnik, ta vam je tič, še višje bo postavljen kakor Inri.«

»Kaj mislite zabogateti, botrca?«

»Kajpak! Saj še nikoli niso videli kaj takega, kakor je moj stričnik,« je nadaljevala Salamanka vedno bolj razvneto; »ko bi ga Vi v klubu slišali, kako zna govoriti; človek bi mislil, da se morajo kar hiše podirati... Vi ne veste, kako je zadnjič mogočno govoril: Državljeni, črni oblaki se valijo na nebo, in hitro pride ura, ko se razlegne klic: Republika ali smrt!«

In Salamanka je navdušeno povzdignila roko in stresla ribice po cesti; ko je počenila, da jih pobere, se je pritihotapil neki paglavec in ji je priložil par gorkih po hrbtu, potem jo je pa urno pobrisal in se škodoželjno zarežal. Salamanka je skočila pokoncu in

¹ Resnično, kakor vsi prejšnji dogodki in izreki, in oni, ki jih še opišemo; je vse pisatelj sam nabral.

kričala za njim vsa razjarjena, da se ji je od jeze jezik zatikal:

»Nesnaga, spaka! Sem pojdi, paglavec, da ti jih naštejem . . .!«

Toda paglavec ji je pokazal izza ogla jezik in povrh ji je zapel še zabavljico.

Ko se je Salamanka nekoliko umirila, je nadaljevala Prepeluha prejšnji pogovor:

»Jaz sem toliko upala od te vražje razdelitve; ampak jaz že nimam prave sreče. Kaj pravite, kaj so mi zadnjič rekli, da pride na mojega moža? . . . No, farna cerkev sv. Mihaela . . . In kaj naj pa počnem ž njo? Še za prodajnico ni!«

»Blagor jim, ki imajo, botrca; kdo bo podarjenemu konju na zobe gledal? Ne boste malo izkupili, če jo poderete in kamenje prodaste.«

»I s čim jo naj pa poderem, duša krščanska? Z zobmi?« je zarežala Prepeluha, ki jo je Salamankina ravnodušnost začela jeziti. »Seveda, Vam je lahko govoriti, Vi si boste pa gotovo prav droban košček urezali pri Lopezinku, saj menda res!«

»Kako pak, ljuba moja, kdor kaj ima, lahko trosi, kdor pa nič nima, naj pa druge na posodo prosi,« je odgovorila Salamanka, ki ji je dobro delo, da nevoščljivo sosedo njeno prihodnje bogastvo tako jezi. »Name pride hiša zdravnika Beniteza in pa vino-

grad zraven . . . Ta-le papir tako pravi!»

In Salamanka vzame iz nedrij zgajen papir, na katerem ji je bilo res obljubljen, da dobi hišo in vinograd na dan splošne razdelitve: papir je imel Lopezinkov podpis, spisan pa je bil prejšnji večer.

»Tak vidite, da jo znam pogoditi,« je nadaljevala Salamanka in vtaknila papir nazaj v nedrije. »In blagor vsakemu, ki z mano drži; saj zato sem pa Lopezinkova teta!«

»Pa nič več kakor teta?« jo vpraša Prepeluha s porogljivim nasmehom.

»Kaj se Vam zdi to malo?«

»Nikarte, nikarte, ženska! Zakaj kar Vi uganjate, to je že več kot preveč!«

»Jezes, kakšna ženska! Še ob dobro ime me bo dela.«

»Le nikar se ne ogrevajte, Salamanka; saj ne morete izgubiti, kar ste že zdavnaj izgubili. Kar ste zdaj slišali, je že povsod znano.«

»Pojte no, pojte, saj vem, kje Vas čevelj žuli,« jo zavrne Salamanka zelo srdita in postoji pri hišnih vratih, do koder sta ravno prišli. »Sama nevoščljivost Vas je, da veste.«

In pljunila je v dlan ter slino s pestjo podrgnila, potem je pa pristavila:

•Nevoščljivost, nevoščljiva!
Na mojem vrtu raste sliva,
Sliva dosti je rodila,
Ti ne boš pa nič dobila!

»Hudik naj Vas pobere, copernica stara; če bi inkvizicija¹ še bila, bi Vam bili že pokazali!« je kričala botra Prepeluha in kar nič ni mogla zakriti svoje nevoščljive jeze.

Salamanka se je odpravila še tisto jutro k Benitezcu. Piskrček s kosilom je pristavila na ognjišče, ogrnila je ruho in zaklenila stanovanje, potem pa se je napotila proti zdravnikovi hiši. Bila je precej v zadregi.

Benitezova hiša je bila majhna, toda čedno zidana; imela je dve nadstropji. Obe okni v pritličju, na vsaki strani vrat eno, ste bili do polovice zakriti z zelenimi polkni, in tako prijazno in lepo sta se podali ob belem zidu, kakor vesel nasmeh na obrazu petnajstletnega dekleta. Nad vrati je bil v prvem nadstropju balkon; bil je ves v cvetlicah, ki so rastle iz nešteti lončkov in se razraščale po ograji balkonovi in visele navzdol. Na vsaki strani balkona je bilo veliko okno z lepimi šipami in zagrnjeno z modrimi zavesami, drugo nadstropje pa je dobivalo svetlobo skozi tri okenca, ki so imela tudi zelena polkna.

Salamanka je zadovoljno gledala lepo hišo in je stopila v vežo, tlakano z modrimi in belimi ploščami. Predno je pozvonila, je še pazno pregledala dvorišče; bilo je ravno tako tlakano kakor veža in v vsakem oglu je bil postavljen za olepšavo lovorjev grm v ve-

¹ Posebno sodišče zoper krivoverce.

liki leseni posodi. Na sredi pa je v marmornatem koritu veselo žuborela voda in škropila z bistro roso grmičje in rože, ki so bile okrog postavljene.

Ko je Salamanka pozvonila, se je prikazala na dvorišču dekla in vprašala, kaj bi rada.

»Z gospo bi rada govorila,« je dejala starka.

Služkinja je stopila v hišo; čez malo časa se je vrnila in poklicala Salamanko noter.

Šla je čez dvorišče in se pazno na vse strani ozirala, kakor da misli hišo natanko preštudirati. Ko je prišla po marmornatih stopnjicah v prvo nadstropje, je stala pred priletno gospo, ki jo je zgoraj čakala.

»Bog daj dober dan, gospa,« je rekla Salamanka malo v zadregi.

»Bog daj,« je odgovorila zdravnikova žena.

In obe sta molčali, dokler je ni vprašala gospa malo začudena:

»Kaj bi radi?«

»Brez zamere, gospa,« je začela Salamanka, ki se je polagoma nekoliko osrčila, »prišla sem hišo pogledat. Veste, vaša hiša pride po občni razdelitvi v mojo last, in jaz bi rada že zdaj svoje račune uredila.«

Zdravnikova gospa jo debelo pogleda; roke ji omahnejo in od prese-nečenja je bila kar trda, da ni vedela kaj odgovoriti.

»Torej, gospa,« je nadaljevala Salamanka, ki je bila že čisto mirna, »ta

hiša bo moja in o sv. Janezu mora biti prazna.«

Starka je prenehala govoriti, ko pa začudena gospa le ni dala odgovora od sebe, je spet začela:

»Jaz mislim ostati v pritličju, gori bom pa vzela kako stranko, tako bo najbolj prav; lahko pa tudi drugače naredimo; če Vi ne marate hiše zapustiti, pa lahko vzamete gornje prostore v najem, samo o pravem času mi naznanite, pa se nam ne bo treba nič kregati; veste, kar se tega tiče, Vas imam gotovo raje notri, kakor koga drugega . . .«

»Jaz Vas ne razumem,« je gospa nazadnje spravila iz sebe, »grem moža poklicat.«

In šla je po zdravnika, ne da bi čakala odgovora, ter mu je sporočila čudne zahteve Salamankine. Ta je ravno bral svoj časnik, kakor navadno po zajutreku. Šel je ven k starki in jo je ogovoril s prav neprijaznim obrazom:

»Kaj imate tukaj iskati?«

»Jezes, kakšne manire; saj Vas nisem prišla ničesar prosit.«

»Ravno zato obrnite se na desno in ven se poberite! Tam so vrata!«

»Bog pomagaj, kakšna politika! . . . Ali veste, s kom govorite?«

»In tudi ne maram vedeti!«

»Torej, da veste, jaz sem teta svojega stričnika . . .«

»Verjamem.«

»In moj stričnik je klubov predsednik in republikanci ga varujejo kakor punčico v očesu.«

»Sporočite mi, kadar ga obesijo.«

»Molči, gobec ti nemarni!« je zavpila Salamanka, ki jo je zdravnikova beseda ujezila. »O mojem stričniku se govori s klobukom v roki.«

»Ženska, mene bo potrpežljivost minila; če ne greste po stopnjicah, boste šli kar čez balkon.«

»Pa se mi ne ljubi iti, jaz sem tukaj na svojem,« je vpila Salamanka in se posadila na klop. »Pojte no, kakšen človek, kadar usta odpre, pa zazija, kakor da misli cel hlebec pogoltniti... A, kako pak, na pravo ste naleteli, in če stričnika pokličem — — —«

»Pojte se solit Vi in Vaš stričnik, sleparka; grem po policaja!«

»Kar pojte, saj me bo kar surovo snedel ta policaj. Pazite, da ne pride narobe in da ne boste to noč še Vi v ječi spali; hvala Bogu, škrici so že dogospodarili!«

»Ženska, spravite se proč, če ne —«

»Če ne pa ostanem, kjer sem! Ali ne? . . . Samo dotaknite se me! Pojte no, pojte; raje molčite, Vi, ki imate več mrtvih na vesti, kakor kakšen razbojnik!«

»Ženska!«

»Prav zares; Vi ste spravili s svojimi zdravili več ljudi v grob kakor pa na noge . . . Ni čuda, da je dal župan to pomlad svojim psom Vaših kroglic,

da so mu prej poginili! Pa seveda, zdravnikove grehe zemlja pokrije . . .«

»Spravite se ven, če ne se spoza-
bim!«

»Pa hudo bi se spozabili. Saj ste že na takem glasu, da delate iz zdravih bolne in že otroci pojejo po cestah:

Če hočeš, da te vrag pobere,
Naj te doktor Benitez dere!«

»Poberite se, coprnica stara!«

»To je sama nevoščljivost, ker Vam ljudi prevzemam in jih ne zdravim z vašimi kroglicami! E, gospod doktor, če bi nevoščljivost bile garje, presneto bi imeli dosti dela, da si jih spravite s kože!«

Zdravnik je bil ves iz sebe in se je zagnal vanjo; pa Salamanka je urno zbežala in kričala:

»Pa ravno tako je! Tako je pa nič drugače, in to bom vpila, dokler me gluhi ne slišijo. Če bi nevoščljivost bile garje, presneto dosti bi si imeli praskati!«

V naglici in jezi Salamanka, ki je mahala okrog sebe, ni opazila, da ji je Lopezinkov papir zdrknil na tla in obležal na sredi v zdravnikovi predsobi.

XIII.

Čez par dni je našla Benitezova dekla tisti listek pod klopjo v predsobi, ko je pometala. Ne da se popisati, kako je strmel zdravnik, ko je bral to čudno listino; zato jo raje celo navedemo.

Na vrhu je stal napis: Federacija Gaditanska. — Odbor za socialno likvidacijo.¹ Pod temi besedami pa je napisal Lopezinek: Z današnjim dnem je vknjižena v zapisek tega odbora na ime državljanke Mihele Gomez, po domače Salamanke, hiša št. 11 v ulici, ki si jo lasti g. Ivan Benitez, zdravnik, in pa vinograd, ki je zasajen zadaj za to hišo.

Ta listek prejme državljanica Mihele Gomez kot izkazilo, da zahteva to dvoje na dan socialne likvidacije pred odborom, ki mu predseduje podpisani. — Josip Lopez, prezident.

Zraven podpisa je bil pritisnjen pečat, ki je imel napisano na robu: Prostost, Enakost, Bratstvo, v sredi pa: Socialna likvidacija.

Gospod zdravnik je že videl ogenj v strehi, to se pravi, Salamanko v svoji hiši; kar ni mu šlo iz glave, kako se bo šopirila v njegovi sobi in pisala recepte pri oni mizi, nad katero je kraljeval kip učenega zdravnika Hanemanna! . . . Jeza in pa strah, tisti sebični strah, ki dobrim moči ubija, hudemu pa vrata na stežaj odpira, sta se ga polastila, in ker ni zaupal županu, ki je bil sam navdušen revolucionarec, je hitel celo stvar naznanit okrajnemu sodniku. Sodnik je bil miren in resen človek, a ko je slišal poročilo zdravnikovo o Salamankinem

¹ Socialna likvidacija = splošni obračun; bogatim bi se lastnina vzela in razdelila med revne.

obisku, se je na ves glas zakrohotal; potem je pazno ogledal ta nenavadni list in je nazadnje rekel:

»No, Vaša pot ni bila zastonj, gospod zdravnik. Ta papirček me je spravil na sled za nekim zajcem, na katerega že dolgo prežim.«

Medtem je Salamanka dragoceno listino pogrešila in je hitela k Lopezinku po drugo, s katero bi se mogla na oni zaželjeni dan izkopati iz svoje revščine. Izvedela je, da je vrli rodoljub ravno tisto noč, ko sta imela med sabo skrivni pogovor, izginil iz mesta. Z žalostjo in sumom v srcu se je vrnila domov; in z boječim in plašnim obrazom je šla v klet in gledala onih petindvajset vreč ječmena. Nato je stopila ven in zamišljena kimala z glavo. Pred vratica, ki so peljala iz sobe v klet, pa je postavila rdečo omaro iz smrekovega lesa, tako da so bila čisto zakrita. Pri tem delu jo je presenetil stric Dondito, stari oslar. V ušesa je bil rdeč kakor kuhan rak in kar pihal je od jeze; sesedel se je na stol in vzkliknil:

»Botra, puščajte mi, če ne bom umrl!«

»Kaj Vam pa je? Bo pa že kakšno vnetje.«

»E vraga, kakšno vnetje! Togoto imam, togoto in jezo, da bom počil, če mi hitro ne puščate.«

»Potem sva pa oba enaka; če si jaz danes žilo narežem, gotovo jesih ven priteče.«

»Odkar je Odrešenik prišel na svet, se še ni videlo kaj takega!«

»Pa kaj se Vam je vendar zgodilo, boter?«

»Nič! Kadar vrag nima drugega dela, pa z repom muhe preganja. Pomislite, včeraj zjutraj, toliko da sem pri Vas tistih petindvajset vreč odložil, ki jih je kupil Lopezinek, kakor ste mi pravili . . .«

Salamanka se je prestrašena zdrznila; z odprtimi usti je zijala v oslarja; pa hitro se je umirila, ko je videla, da ne bo nič hudega.

»Torej, pravim, sem šel po Škofijskih ulicah s svojimi tremi osličji, ker sem imel prepeljati nekaj opeke za novo stavbo. Pa glej ga spaka, tam na oglu mi stoji neki paglavec in ko pride Serrano mimo njega, ga sune s palico v rep in zbeži . . .«

»Serrana? . . . V rep? . . .« se začudi Salamanka.

»Kakopak, botrca, Serrana. No, da Vam razložim! Takrat, ko se je vstaja s tako glorijsko in takim hrupom začela, e, človek bi bil kmalu iz uma prišel . . . No in ko celi svet ni imel drugega na jeziku kakor Prim, Serrano in Topete,¹ sem pa rekel sam pri sebi: Veš kaj, Dondito! nehvaležnost ni kaj prida. Trije so ti možje, in tri osličje imaš.

¹ Generala Prim in Serrano in admiral Topete so vodili upor liberalcev in republikancev; začetek je bil storjen s tem, da so dne 18. septembra 1868 odstavili kraljico Izabelo. Potem so sami prevzeli začasno vlado.

Enega krsti za Prima, drugega za Serrano, in tretji naj bo Topete. Živalice so se teh imen hitro privadile, in če jih pokličem, me ubogajo in razumejo tako kakor človek . . . Kaj sem hotel več storiti v svoji poštenosti? Torej, kakor sem že začel, komaj začuti Serrano bodljaj, pa ti zvrne tovor na tla in jo pobriše preč, jaz pa vpijem za njim:

»Ho, ho-o, Serrano, čakaj me no, osliček!«

Pa ti ga pograbilim za uzdo in švrk! ga oplazim s palico, da je kar zaškripalo, in rečem:

»Tako, Serrano, zdaj pa lepo v miru naprej!«

Oh, da nisem nikoli tega zinil, botrca! Zakaj tam od ogla stopi k meni policaj, pa me zgrabi za roko in reče:

»Pojdite z mano na policijo!«

»Jaz na policijo? Po kaj?«

»Ker ste gosposko žalili.«

»Za Božjo voljo, jaz nisem vendar nikogar žalil. Vi ste danes gotovo preveč zajtrkovali, pa ste se ga malo navlekli.«

V tem sta Prim in Topete videla, da sta sama; spustita se v tek in jo ubereta naravnost domov; jaz pa pahnem policaja, ki me je še zmeraj trdo držal, od sebe in stečem za njima ter vpijem:

»Stoj Topete! Čaj Prim!« in ju oplazim s palico, da se je kar na dva kosa zlomila.

Pa tisti policaj se je razjezil in z golo sabljo vame zakadil, da je bilo več hrupa, kakor kadar z vsemi zvonovi zvone pri farni cerkvi.

»Držite ga razbojnika, v ječo ž njim!«

Botrca, toliko da nisem umrl! Ljudje so se začeli zbirati naokrog, kri mi je v žilah zastajala. Policaj mi zasedi kremplje v roko in me pelje pred župana.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus,« rečem, ko pridem v županovo pisarno.

V kotu se je igral neki možak s puško, ki je bila tolikšna kakor metla; skoči pokoncu in namesto, da bi odgovoril: Na veke, pa reče:

»Na zdravje in bratstvo, državljan!«

No, sem si mislil sam pri sebi, če bi mi voščil vsaj zdravje in denar; to bi bilo nazadnje vsaj celo zdravje.

Ko zagledam župana, sem se pa res skoraj ustrašil. Mož je bil tako poraščen, da ni bilo obraza skoraj nič videti. Jaz sem mu rekel: Bog z Vami, gospod! Ko mi pa ničesar ne odgovori, sem se domislil, da ga gledam v tilnik.

V tem začne policaj zopet razlagati, da sem gosposko žalil, jaz pa, da ne in da ne.

»Tiho, potepuh,« zakriči župan nadme s takim glasom, da je zadonelo izza tistih kocin kakor iz grma. »Ali se mislite še norčevati?«

Jaz pa sam nisem vedel, kam bi se del . . . Da me gre s potepuhom zmer-

jati, ta medved kosmati! Verjemite, da mu samo zato nisem klofute prisolil, ker ni bilo kaj obraza, kamor bi jo priložil. Obsodili so me v ječo za en dan, in ravno zdaj so me vrgli na cesto pod pogojem, da ne bom vse žive dni več rekel svojim oslom Prim, Serrano in Topete. To je za zahvalo! Nič več se ne zmenim za te neumne ministre. Postrelijo naj jih vse tri, drugega tako niso vredni!«

»Ampak, boter, nikaar tako ne govorite o teh možeh, ki so Španijo prerodili.«

»Svoje žepe so si zašili, ne pa Španijo prerodili,« jo zavrne boter Don-dito, ki ga je črna nehvaležnost, s katero so mu plačevali njegovo revolucionarsko navdušenje, spremenila v najhujšega mračnjaka. »Taki sleparji so, da bi jim ne verjel, če bi mi denar ponujali. Kako je že bilo zadnjič? Neki znanec mi je rekel: »Boter, pojdite v republikanski klub, danes bo tam komité.« Jaz pa, ki raje vidim kakor vprašam, jo uberem v klub, ko je ravno dvanajst bila. Prišlo je notri pol tucata ljudi, videti so bili gospodje; bili so v črnih suknjah in v laseh so imeli masti vsak za en lonec. Drug za drugim so šli na oder, in vsak je povedal kaj lepega. Eden je rekel, da naj bo ljudstvo samo sebi gospodar in da nobenih kraljev ne potrebuje; drugi, da bo republika stare omladila in revne obogatila. Pa so ti klepetali in klepetali, da je dve odbila.

Kje ste pa komite videli, botra? . . . Jaz ga tudi nisem. Zjutraj še zajutrkoval nisem, samo da sem se hranil za ta srečni komite, da je bil moj želodec nazadnje tako prazen, kakor piščal v orgljah, in me je kar slabost obhajala.«

»Jezus, boter, kaj Vam pride na um,« se zasmije Salamanka. »Kakšen komite¹ ste vendar iskali v klubu? Kaj mislite, da se hodijo ljudje v klub pitat in mastit? Komitél se pravi, komitél, ne pa komite. — Čujte boter, o začasni vladi lahko rečete kar hočete. Ampak čez republikance naj pa nihče ne zine kaj žalega, zakaj tam je moj stričnik Lopezinek, ki . . .«

»E, Lopezinek! Da veste, botra, pa ne zamerite, nekdo je rekel, da je Lopezinek slepar in postopač . . .«

»Nevoščljivost, sama nevoščljivost, boter!« je vpila Salamanka vsa zaripljena.

»Res ali ne res, vprašajte tistega, ki to raznaša; ampak ljudje so začeli govoriti, da dobiva Lopezinek denar iz Amerike zato, da bi tukaj ljudi puntal, oni bi se pa medtem od Španije odcepili.«

»Bog se usmili, boter, kakšne laži! . . . Jaz bom vendar vedela, kako je s temi stvarmi!«

»Verjamem,« je pristavil Dondito šaljivo; »saj ste teta republike.«

¹ Boter Dondito je mislil, da je na pojedino povabljen; v španščini pomeni komité odbor, potem pa tudi gostijo.

»Jaz teta?«

»I kakopak! Kaj niste Vi Lopezinkova teta, Lopezinek pa oče republike!«

Salamanka je zdaj molčala, kakor da okuša visoko čast, s katero jo je boter počastil, ta pa je nadaljeval:

»Potem pa tista »ljubezen za ljudstvo«, in tisto »rodoljubje«. Mene s tem ne bodo sleparili. Lopezinek je kakor vsi tisti, ki bi radi prišli do oblasti; človek, ki veliko govoriči, zraven pa lepo zase skrbi, bližnjega pa ob zid pritisne, kadar mu tako kaže . . . Danes je republikanec, ker misli, da ga bo republika spravila kvišku, jutri bo pa kaj drugega, ako bo videl, da se da drugje kaj tisočakov ujeti . . . Samo spomnite se na tiste federalce, kako so se pred par leti širokoustili; pa komaj jih je lakota malo potipala, so se pa rinili kakor ovce, da dobijo miloščino, ki so jo dajali monarhisti. Takrat so naredili tole pesmico:

Glejte jih republikance!
Kam tako moško hité?
Po miloščino grejo,
Monarhisti jo delé!

Nikar se ne varajte, botra; sv. Jaz je bil včeraj, sv. Jaz je danes, in sv. Jaz bo jutri; tisti časi so že minili, ko so ljudstva gosposkam vlado iz rok jemala. Vidite, ko sem bil jaz še majhen, se spominjam, da je umrl kralj Fernando, in moja stara mati, Bog ji daj večni mir in pokoj, se je jokala, da je imela vse oči rdeče.

»Mati,« sem ji rekel, »kaj se vendar jokate? Kaj Vam je kralj kaj mari?«

»Seveda mi je, sinko, zakaj kralj je Bog na zemlji.«

»Oh, mati, ko bi dandanes krivo-verce še sežigali, bi Vas bili gotovo že sežgali,« sem ji rekel, ker sem mislil, da je storila greh; ona pa je odgovorila:

»Ne bi me sežgali; zakaj kralj je na zemlji to, kar Bog v nebesih: oče revnih in bogatih.«

»Čujte, boter,« reče Salamanka nejevoljna, »za koga neki se je pa zinenil kralj Fernando?«

»To bo že Bog presodil na onem svetu; pa če je on bil slab, je bilo vsaj ljudstvo dobro, ki se je jokalo za njim kakor za očetom, in zakrivalo njegove grehe kakor dober otrok. Ampak povejte mi, botra, kdo je slabši, oče, ki otroke strahuje, ali sin, ki se predrzne grešiti zoper svojega očeta z nespoštljivostjo? . . .«

»Bežite no, boter Dondito, samo tega se še manjka, da začnete vpiti: Verig bi radi in prosili bi za inkvizicijo . . .«

»Veste, kaj je rekla moja stara mati? Dvakrat sem spoznala inkvizicijo, pa nimam nobene kosti polomljene; zakaj kdor ni ničesar storil, se mu ni treba ničesar bati.«

»Boter, kar za puško zgrabite in vpijte: Živio Karel VII!«

»Kadar bodo žabe kosmate, botra! Naj pride za kralja kdor hoče, Peter ali Pavel, toliko se menim za to, kakor za lanski sneg; noben me ne bo izkopal iz moje revščine . . . Ampak mene gadi, kako delajo ti krivoverci z božjimi stvarmi . . . Pomislite, ko sem pomagal seliti nune Brezmadežnega spočetja, ko so jih vrgli iz samostana, takrat se je še mojemu osliču Serranu, hočem reči Aranu, dlaka ježila. Na gnojnih vozeh so naložili svetnike in tisti Jezušček si je zraven še en prst odlomil!«

»Kateri Jezušček pa?«

»Tisti Jezušček, ki so ga imeli v onem samostanu, lep kakor rožca. In prav posebno ga častijo zaradi nekega čudnega dogodka. Takrat, ko so vzeli samostanom vse imetje, niso imele nune nekega dne še grižljeja ne za med zobe. Neka nuna pa je stopila k Jezuščku, ki je bil postavljen na hodniku, in mu je s temi besedami dala košarico v roke:

»Oh, Dete Božje, če nam Ti kruha ne daš, moramo od lakote umreti!«

In še tisti dan, ko se je zmračilo, so dobile veliko kruha v dar, in nihče ni vedel odkod. Pa saj Jezušček tudi ni mogel odreči kruha tem lačnim ubožicam, ki so ga tako prosile.«

»Da boste vedeli, boter, moj stričnik pravi, da je to malikovanje, če kdo svetnike časti.«

»Zadosti, da Lopezinek reče, pa je gotovo laž, botra! Ko se pa mora srce

razveseliti, ako stopi človek v cerkev, in zagleda karmelsko Devico, lepšo kakor žarek spomladnega solnca; ali Devico sedem žalosti, s tistim obličjem, ki je kakor objokana bela roža! In potem Gospoda, na križ pribitega, z onimi žalostnimi očmi, ki ne vidijo, ampak le odpuščajo! Pojdite botra in povejte Lopezineku, da pod rebri nima drugega kakor kos opeke!«

»Ki ne vidijo, ampak le odpuščajo,« je tiho ponovila Salamanka z grenko žalostjo v srcu.

»Ko sem šel zadnjič na sejem v Sevillo, da prodam osličje gospoda Gavalana, so mi rekli, da imajo v Marijinih ulicah protestantje svojo cerkev. Pa sem šel tjakaj, saj pogledati nič ne stane . . . Bilo je zarana zjutraj, pa če sem še tako oči napenjal, nisem videl ne oltarja, ne svetnikov, ne kamna za blagoslovljeno vodo, samo majhna prižnica in par petrolejk je bilo notri . . . V cerkvi svetiti s petrolejem, ko gori pri nas samo vosek, ki pride iz sladke strdi, in pa olje od oljke, ki je znamenje miru! Mislil sem, da sem se zmotil, in da to ni bila cerkev, ampak klub; pa sem zapazil neko žensko, ki je pred vrati pometala; stopim k nji in jo vprašam:

»Ali veste Vi, če je to protestantovska cerkev?«

»Seveda, protestantovska je.«

»Ko pa nikjer ni oltarja, ne svetnikov, ne posode za blagoslovljeno vodo?«

»Bežite no! Kaj mislite, da je v peklu treba kakih stvari?«

»Bog mi pomagaj, žena! Po kaj ste pa tukaj, če je to pekel?«

»Vam bom povedala; za pometanje mi dajo dve desetici; jaz denar pobere, oni naj se pa v uho pišejo!«

Salamanka bi bila rada ta pogovor končala, ker je bil v nji še vedno boj med njenim prepričanjem, ki je bilo tako kakor botrovo, in med potjo, na katero so jo spravile njene hudobije. Zato je segla botru v besedo:

»Naj bo kakor hoče, boter! Lonček čaja izpijte, pa Vam bo jezo pregnalo.«

»E, saj jeze ne čutim, botra, ampak leta, leta, ki jih imam že na grbi . . . E, da se je to zgodilo pred dvajset leti! . . . Tak fant sem bil! . . . Še zmeraj se moram smejati, kadar se spomnim, kaj se mi je zgodilo tam v pristanišču z nekim desetnikom od konjice; od takrat me kličejo Dondito . . . V tistem času je vzel kralj Fernando portugalsko kraljično, in povsod so peli tole pesem:

Dondon, dondito,
Se ženi kralj Fernandito,
Kraljično portugalsko je vzel,
Bratec, kako sem te zdaj vesel!

Pa ti jo ubiram nekega dne proti pristanišču in ženem pred sabo otovorjene osliče, ko zagledam vojaka na konju, ki je skokoma dirjal od mesta sem.

»He, prijatelj!« mu zakličem.

»Kaj je?« zavpije desetnik in ustavi konja.

»Ali greste Vi v Heres?«

»Grem.«

»Ali Vam je znan tam don¹ . . . , don . . . , don . . .« pa sem se delal, kakor se ne morem imena spomniti.

»Hitro naredite, mož, meni se mudi! Kakšen don?«

»Raca na vodi, ko se ne morem spomniti! Don . . . , don . . .«

In ko sem ga že dolgo časa zadržaval, pa zaplešem in zapojem:

Dondon, dondito,
Se ženi kralj Fernandito,
Kraljičino portugalsko² je vzela,
Bratec, kako sem te zdaj vesel!

Botra! Uh, kakšno mi je priložil s sabljo! Še malo huje, pa bi se mi bila hrbtenica zlomila!«

In botra Dondita so spomini kar prevzeli; uprl je komolce v kolena, povetil je glavo in otresal ž njo na desno in levo, cepetal z nogami in se smejal tako od srca, kakor se more samo tisti, ki ima mirno vest in preprosto srce.

Vendar, tega smeha je bilo hitro konec. Neka soseda je pridrvela z otrokom v naročju in vsa prestrašena kričala:

»Botra Salamanka! . . . Pravica! . . . Zdaj pa imate! . . . Vas iščejo!«

¹ Gospod.

XIV.

Res se je prikazal na dvorišče policijski komisar; pred njim se je drvila vsa otročad iz predmestja, za njim so šli štirje policaji in od vseh strani so letele radovedne ženske, da bi videle, kaj je. Zraven komisarja je šla botra Ivana Prepeluha in je zmagovito kazala na Salamankino stanovanje.

»Tukaj jo imate, gospod župan!« je vpila, »tam je njena soba.«

Vsi Grahovci so bili v hipu na dvorišču pred Salamankinim stanovanjem in so se vstopili v tesnem krogu okoli komisarja, ki je na pragu obstal, da se ne pregreši zoper postavo, po kateri je bila zagotovljena zasebnemu domovanju nedotakljivost. Slovesno je vprašal starko:

»Ali ste Vi Mihela Gomez?«

»Jaz sem poštena ženska! Jaz sem poštena ženska!« je vpila Salamanka prestrašena in se ni ganila z mesta.

»Kdo pravi, da ne, gospa,« je rekel komisar; »jaz Vas samo vprašam, če ste Vi Mihela Gomez?«

»Da, gospod, da!« so zavpile sosede vse naenkrat in so se v nestrpni radovednosti še bolj stesnile okrog komisarja. »Mihela Gomez ji je ime!«

»Mihela Gomez Parrilla,« je dostavila botra Ivana Prepeluha, »samo navadno ji pravimo Salamanka.«

Ko je ta začula svojo nevoščljivo botro, se je razkačena obrnila nanjo in kričala vsa jezna:

»Jaz sem poštena ženska, gospod župan! . . . Samo ta-le umazanka, ki stoji na Vaši desni, mi je nevoščljiva in Vam je gotovo kaj natvezla . . .«

»Umazanka ste Vi!« je vpila Prepeluha; »tukaj je gospod župan, pa naj pove, če se lažem. Ali me niste, gospod župan, Vi sami pri vratih ustavili in vprašali in jaz nisem prej ust odprla? Ali ni tako? Pa če bi jaz ravno hotela govoriti . . .«

»Kaj bi neki imeli povedati?«

»Marsikaj takega, da bi Vas moralo biti do kosti sram!«

»Mene?«

»Vas, Vas in pa druge umazanke v Grahovem!«

Katerim je to veljalo, tega niso preslišale; začele so kričati vse vprek in se riniti okrog komisarja.

»Lažnjivka!«

»Obrekljivka!«

»Klepetulja!«

»Umazanka!«

»Vsa voda iz te hiše te ne umije!«

»Molčite Vi!«

»Kar je res, je res! Bog mi je priča, da govorim, kar mislim!«

Komisarja je to kričanje razburilo; mašil si je ušesa, udaril s palico ob tla in zavpil:

»Ali ne bo miru?«

Hipoma je vse umolknilo in krog se je spet nekoliko razširil; komisar je moral ves ta čas neprenehoma riniti nazaj, da ne bi pred pravim časom

praga prestopil. Vnovič je vprašal Salamanko:

»Gospa, povejte mi, ali ste Vi Mihela Gomez?«

»Sem,« je odgovorila, »in po celem kraju Vam lahko povedo, da sem poštna ženska, samo tistale obrekljivka ima piko name . . .«

»Prav res da!«

»Jaz tudi tako pravim!«

»Dvajset let je hišna v Grahovem!«

»In reveže zdravi zastonj!«

»Zastonj? Kar more, pograbi!«

»O! mojega moža je hotela pet grošev za tri pijavke; blazino sem morala zastaviti, da sem ji plačala.«

»Zato ker je Vaš mož pijanec in če bi bili Vi le krajcar vredni, bi Vas bil tudi že zastavil . . .«

»Laž, grda laž!«

»Čista resnica, gospod župan! Samo ta babnica je hišni za dva meseca dolžna, pa ji ne mara plačati . . .«

»Kaj bi le ta snedenka rada! Najprej naj mi tistih pet tolarjev plača, ki mi jih je dolžna!«

»Obrekovanje, gospod župan, obrekovanje!«

»Resnica, gola resnica! Ta babnica bi se samo prilizovala; hišni se liže, da bi dobila merico tistega ječmena, ki ga je kupila za Lopezinka.«

»Jezus, kakšna lažnjivka!«

»Kar na lepem si kaj izmisli!«

»Vi ste mi sami včeraj pravili pri perilu . . . Botra Vincenta je slišala . . .«

»Jaz nisem ničesar slišala.«

»Zato ker samo tisto slišite, kar Vam kaže.«

»E kakopak, si je pa že tistega piščanca v uho zataknila, ki ji ga je včeraj hišna dala.«

»Kaj, ali bo že mir, ali ne!« je zakričal komisar, ki je takoj posluhnil, ko so omenili ječmen.

Vnovič zbor obmolkne in krog se razširi; skoro da je komisar že prag prestopil.

»Kdo je tukaj govoril o ječmenu,« vpraša in ostro pogleda naokoli.

»Jaz sem rekla in še rečem na vsa usta; ta priliznjenka bi si rada merico priprosjačila od hišne.«

Salamanka se je silno prestrašila, ko je videla, kam se je pogovor obrnil; rada bi bila komisarja od tega odvrnila in je rekla:

»Pa, gospod, kaj bodo te čenčarije! Kje pa je tisti mernik? Mar ga imam v žepu?«

»V kleti ga ima, v kleti!«

»Kaj pa ti veš?«

»Rada bi si spet kaj nagrabila.«

»Sleparka!«

»Lažnjivka!«

»Jaz lažnjivka? Na lastne oči sem videla, ko so tiste vreče razkladali, predvčerajšnjim še pred zoro, gospod župan, tisti stari mož tamle jih je pa pripeljal na oslih, boter Dondito.«

»Jezus, kakšen dirindaj! Kakšni peklerski jeziki!« je zavpila Salamanka in se prijela za glavo. Kakor da ne misli nič posebnega, je stopila k oslar-

ju, ki je strmé poslušal ta vrišč, in mu je rekla prav potihoma:

»Boter, za božjo voljo molčite, če ne, sem izgubljena!«

Toda boter Dondito je stopil dva koraka naprej in rekel zelo resno in s svojo prirojeno prostodušnostjo:

»Do peklenskih vrat še spremim svojega prijatelja, naprej pa ne storim koraka tudi za lastnega očeta ne.«

»Ali je res, kar pravi ta ženska,« vpraša komisar in ga ostro pogleda.

»Res je, gospod župan. Predvčeranjim zjutraj sem pripeljal v to hišo petindvajset vreč na treh oslih, in sicer sem petkrat pripeljal.«

»In kaj je bilo v teh vrečah?«

»Menda ječmen. Tako mi je rekla ta ženska, ki jih je kupila od svojega stričnika Lopezinka. Rekla je, da bo svojo njivico obsejala, ki jo ima nekje pri mestu.«

»In kje so bile tiste vreče prej?«

»V Lopezinkovem stanovanju, hočem reči v delavnici pokojnega Lopezina.«

»In kje so zdaj?«

Dondito je mignil z rameni in pogledal Salamanko. Ta je videla, da je vjeta; to jo je spravilo čisto iz uma, da je začela vpiti:

»Kaj Vas briga! Zdaj se mi pa kar precej vsi poberite, da bo že enkrat konec tega škandala. Razumete? Če ne, grem pa naravnost k županu in magari k samemu papežu v Rim.«

»Vi greste pri tej priči naravnost v ječo, če mi ne pokažete tistih vreč.«

»Še tega se manjka! Prav ljubi se mi! Revež pa res kmalu ne bi smel ničesar več imeti, če ne, je precej gospodarska zraven s svojim strahovanjem, da mu zadnjo troho pobere.«

Komisarju se je zdelo, da je prišel pravi trenutek, da podere Salamanki pogum; pokaže ji neki papir in slovesno reče:

»To je ukaz kraljevega namestnika, potrjen od sodnika, da Vam preiščemo stanovanje.«

»Kar obrišite se s tem papirjem, mene toliko briga kakor lanski sneg, da veste.«

Komisar je ukazal dvema policajema, naj zadržujeta ljudi, ki so se gnetli pred vratmi, sam pa je stopil z drugima dvema v stanovanje. Salamanka je kričala in vila roke.

»Kje je klet?« je vprašal komisar.

Sto rok se je stegnilo iz gnječe, ki se je trla pred vratmi, in sto grl je zavpilo hkratu:

»Tam, tam, za omaro!«

Hitro so omaro odmaknili in komisar je stopil po šestih stopnjicah v klet, za njim pa sta peljala policaja Salamanko. Tudi Dondito je šel z njimi. Komisar je odvezal par vreč in prikazal se je ječmen, slabše vrste, črnkast in zanikern; potem je zagrebel obe roki globoko v vrečo in zagrabil eno perišče ječmena ter ga raztresel po tleh.

»Ali ste videli, gospod?« je vzkliknila Salamanka. »Zdaj je pa zadosti tega stikanja, kar brž pojdemo!«

Komisar se ni zmenil za Salamanko in je velel policajema:

»Dajte, bomo to vrečo prevrnili.«

»Kaj pa vendar mislite, gospod!« je zavpila Salamanka razdražena. »Ali mi boste vso klet natrosili?«

Vzdignili so vrečo in jo prevrnili in približno ena tretjina se je vsula na tla, drugo pa se je držalo vreče, kakor da je močno stlačeno. Malo so potresli in mahoma se je vsulo na tla nekaj črnega in se razpršilo v zrnat prah.

»Ali ste videli? Ste videli?« je vzkliknil komisar zmagovito. »To je tudi ječmen, kaj ne?«

»Vlaga, vlaga! Od vlage se je spredil!« je vpila Salamanka.

»Kakšna vlaga, lažnjivka stara! To je smodnik!«

»Zate, da bi te ž njim posmodili!« je zavpila Salamanka in zbežala proti vratom.

Policaj jo je prijel; Dondito je strmé zijal v smodnik; potem je pa zamišljen zamrmral:

»Saj pravim, če bi moral biti hudič še enkrat ustvarjen, gotovo bi bil v ženski podobi!«

XV.

Salamanko so odpeljali v ječo in strogo zastražili. Smodnik, ki so ga našli pri nji, je jasno dokazal, da je bila v zvezi z naklepi, ki so jih kovali re-

publikanci, in sodnik, ki se je moral boriti obenem z zvijačami zarotnikov in pa s prikrito potuho, ki so jim jo dajale nekatere oblasti, je mislil, da je dobil s Salamanko ono nit, s katero bi se dal vozal popolnoma razvozljati. Lopezinek, katerega je zamorec Martin res naznanil, je pobegnil, in ona čudna listina, ki jo je prinesel zdravnik Benitez, je dokazovala zadosti jasno, v kakšnem sporazumu sta bila ubegli rodoljub pa stara padarica. Vrh tega je hitela še botra Prepeluha naznaniti, da je videla tisto nevarno listino v Salamankinih rokah, četudi se je morala bati, da pride sama ob farno cerkev sv. Mihela; prav kakor tisti nevoščljivec, ki je bil zadovoljen, da postane škilast, samo če sosed oslepi.

Ko je Salamanka videla, kako je sama in zapuščena, ji je začel pogum upadati. Ker so ji bila pota pravice neznanana, se ji je zdela nevarnost še večja, kakor je bila res, in edini up, ki ji je še ostal, je bil Lopezinek. Zato je trdovratno ostala pri svojih prejšnjih izjavah in je zatrjevala, da je tisti ječmen kupila od Lopezinka, da poseje njivo, ki je bila v resnici njena last; pristavila je tudi zelo resno, da je gotovo vlaga v kleti spridila zrnje, da je dobilo potem podobo smodnika. Sodnik se je s težka vzdržal smeha, ko je slišal to neumno laž; a Salamanka je z veliko resnostjo navajala za svojo trditev čudne slučaje, ki jih je sama opazovala na dolgi poti svojega uče-

nega poklica. Njen mož je prišel ob vse lase, ker je spal pod milim nebom zraven neke luže; in ona sama je videla, kako so se črne stonoge izpremenile vsled vlage v bele in se nazadnje razpočile kakor rakete. Zakaj se pa ne bi pri ječmenu narobe zgodilo?

Pater Franc, ki je po svoji navadi obiskoval vse jetnike, kar jih je prišlo v ječo, je hotel videti tudi Salamanko. Toda ta je bila v najstrožjem zaporu, nihče ni smel z njo govoriti in tudi njemu niso hoteli tega dovoliti.

Skoro samo ena stena jo je ločila od Janeza, katerega je ona tako zločinsko spravila v nesrečo. Janez je v tem času prebiral v svoji temnici knjižico, ki mu jo je dal kapucin, da se pripravi za spoved in obhajilo. Pater je presodil, da je fant že sposoben, da sprejme svete zakramente in ga je nagovarjal, naj to stori; določil je za to slovesnost cvetno nedeljo. Skesan je obrnil mladenič svoje oči na preteklo življenje. Ubogi človek se je prestrašil; zakaj prva zapoved, ki mu je stopila pred oči: Ljubi Boga nad vse, je bila tudi prva, ki jo je prelomil; njegovi brezbožni dvomi nad božjo pravičnostjo, nad pravičnostjo onega Boga, čegar neskončno usmiljenje je zdaj spoznal, so mu prišli v spomin in skesano je šepetal:

»Dvomil sem!«

Janez je uprl oči v skromno razpelo, ki je viselo na steni, dar kapucinov. S trnjem venčana sveta glava

Zveličarjeva se je nagibala nad nesrečnega jetnika in zdelo se mu je, da mu govore žalostne in sladke oči Kristusove, ne kakor očitek, ampak kakor tolažbo:

»Ker si dvomil, me vidiš tukaj.«

Janez je čutil, kako mu reže bolečina v srce, sklonil je glavo na knjigo in je zaihtel:

»Gospod, Gospod! Ko te pa nisem poznal!«

Ko je pa obrnil nesrečnež ves potrt okoli sebe proseč pogled, je zadel na te-le besede v knjižici: »Tvoj Bog in tvoj Oče razpetih rok, da bi te objel, in ti ne tečeš k Njemu?«¹

In Janez je vstal s stola in se zgrudil na tla pred razpelom; ustnice pa so iskale molitve, pa je niso našle; toda njegovo ihtenje in stoki, od bolečine in kesanja in ljubezni, so izražali viharne občutke pobožne duše, ki kliče in išče svojega Boga in ga najde pribitega na križ.

P. France ni nikdar govoril z Janezom o zločinu, ki je mislil, da ga je fant res storil. Bal se je vzbuditi v tem odkritem, občutljivem srcu oni sramotni spomin. Zato je pa upal, da bo slišal to iz ust njega samega pri spovedi in da mu bo tedaj zacelil rano njegove duše z resničnim kesanjem in zdravo pokoro. A zelo ga je presenetilo, ko se je Janez spovedal samo svojih dvomov

¹ Pater Ludovik iz Granade.

nad božjo pravičnostjo in še par čisto navadnih slabosti, potem pa molčal.

»Ali se ničesar več ne spominjaš, sinko moj?« ga je vprašal pater osupel.

»Ničesar več, pater.«

»Malo pomisli, sinko. Glej, krščanska družba ni tako kakor država; tukaj pride po priznanju zločina kazen, tam pa po priznanju greha odpustanje.«

»Ko se pa ničesar več ne spominim.«

Pater je trenutek omahoval, potem je pa rekel: »Kaj pa tvoj zločin, sinko?«

»Pa kaj ste Vi verjeli?« je vzkliknil Janez in zardel od sramu in sklenil roke žalosten in presenečen.

»Verjel sem, sinko moj, verjel; pa zdaj že nič več ne verjamem,« je odgovoril menih, ki ga je ganila lepota te čiste duše. Ni pomišljal več, ampak iztegnil je roke nad spokornikom in mu podelil odvezo.

Janez je potem razložil spovedniku, v kakšnih okoliščinah je Martin Lenuh umrl in kako je spravilo njega v nesrečo hudobno obrekovanje Lopezinka in Salamanke. Ko je duhovnik zaslišal to ime, se je osupel zganil; še malo časa se je pogovarjal z Janezom, potem pa se je poslovil bolj zgodaj kakor po navadi.

Z veliko težavo je dobil dovoljenje, da sme obiskati Salamanko. Dobil ga je vendar še tisti večer, in starka ga je sprejela tako, kakor sprejme vsak jetnik najmanjši videz upanja. Že večkrat

je slišala govoriti o tem duhovniku, ker je mnogo znancev iz predmestja, pa tudi iz Grahovega okusilo ječo in od njih je izvedela, da je bil pater France vedno tolažba in pomoč vseh jetnikov.

»Ala, lepa roba!« jo je nagovoril s tisto robato prijaznostjo, ki jo je kazal po navadi pri svojih jetniških ovčicah. »Kakšen čudež te je sem prinesel?«

»Nič, pater Franc, prav nič,« je rekla Salamanka skesana; Bog Vas obvari hudobnih jezikov in krivega pričevanja!«

»To je res!« je odgovoril menih. In ne da bi si oddahnil, je spustil nad njo ognjeno pridigo, kako strašna reč je krivo pričevanje, in ji risal, kako trpi obrekljivec na dnu pekla in žveči gorečo žrjavico in kako plava v kotlu vrele smole in samo konec nosa mu gleda ven.

»To pa zato,« je skončal pater Franc s strašnim glasom, »da se ne zaduši, ampak da to trpljenje celo večnost ne mine.«

Salamanka je poslušala kapucina z grozo, namesto da bi mu pritrjevala, kakor bi bila pravzaprav morala, ko se je delala nedolžno. Vzela je te besede, kakor da veljajo samo nji, in je poslušala patra strmé in prestrašena ter grizla ustnice. Pater je videl, kar je hotel videti in jo je iznova vprašal, kako je prišla v ječo.

»Slaba, slaba, slaba!« je vzkliknil, ko je slišal čudovito storijo o ječmenu.

»Pa, ali Vi mislite, da bo iz tega kaj hudega?« je vprašala in bolj se ji je poznal strah pred človeško pravico kakor prej pred božjo.

»Kaj hudega?... Kaj je treba še izpraševati? Ali misliš, da se more javni red motiti brez nevarnosti? Verjemi, Salamanka, najmanj obesijo te, najmanj!«

»Jezus, Marija! nikar tega ne govorite!«

»Bojo že sami naredili, če jaz tudi ne govorim. Obesijo te, za gotovo te obesijo. Saj zaslužiš, spaka! Zaslužiš, da ti vrat zavijejo kakor koklji! Kako ti le na um pride, da si upaš zoper vlado rovati in takim lopovom smodnik skrivati za njihove zarote?«

»Ali, pater France, za božjo voljo, ko pa ni bil smodnik, ampak ječmen; samo od vlage je začel trohneti.«

»Vidiš, Salamanka, če bi ti tako tekla, kakor lažeš, te sam vrag ne ujame... Toda Bog te bo ujel, ki samo roko stegne, pa vse doseže. — Torej od vlage je strohnel? Boš že trohnela ti sama v grobu! S tistim ječmenom bodo pa puške nabasali, kadar te ustrelé!«

Salamanka je začela jokati, pater je pa stopal z rokama na hrbtu gori in doli po ječi. Naenkrat obstane in jo nagovori z ostrim glasom:

»Kdo je tvoj sodnik?«

»Gospod Matej Vaskes,« je odgovorila starka in ihtela.

»No, to je že malo manj hudo.«

»Manj hudo?« je ponovila za njim; novo upanje ji je zasijalo v očeh in stopila je bližje.

»Tvoj sodnik je nad vse pravičen; ampak nazadnje, moj prijatelj je, in morda, morda, če bi jaz ž njim govoril . . .«

»Oh pater France, naredite za božjo voljo to dobroto meni ubogi starki, ki nimam nikjer na svetu nobene opore! In če moj stričnik . . .«

»Tvoj stričnik? Kako si le upaš tega lopova lopovskega v misli vzeti? Kaj ne vidiš, kako je tebe na cedilu pustil, sam jo je pa odkuril?«

»Prav imate, pater France, prav imate; on me je spravil v to nesrečo!«

»In te bo spravil še na vešala . . . Verjemi, Salamanka, obesili te bodo, gotovo te bodo! . . .«

»Jezus Marija! Tak nikar mi s tem ne žugajte, pater; saj so vešala odpravili, odkar je . . .«

»Te bodo pa ustrelili, no . . . Te bodo pa zadavili, spaka! Saj je vendar vseeno, ali te na oni svet spravijo tako ali tako . . .«

Salamanka se je vsa potrta razjokala. Trdno prepričanje, s katerim je pater govoril, in pa vera, ki jo je imela v njegove besede, to ji je vzelo pogum. Kapucin je bil močno zadovoljen, ko je videl, da je njegov načrt rodil zaželjeni uspeh; zato je pristavil bolj prijazno:

»Jaz bom s sodnikom govoril in morda se bo dalo kaj narediti. Ampak,

glej, Salamanka, od tebe je odvisno: roka roko umiva, obe pa obraz . . . In če misliš resnico trdovratno tajiti in še zanaprej Lopezinka izgovarjati, naj bo v tej stvari ali pa v kakšni drugi, ki ima opraviti s pravico,« — in duhovnik je izrekel te besede z grmečim glasom, zažugal s kazalcem in premeril starko z očmi od nog do glave, — »potem . . . potem te že vidim, kako se premetavaš na vrvi . . . Verjemi, Salamanka, da te bodo obesili, prav gotovo te bodo!«

Salamanka je zmedena sklonila glavo. Čeprav ni mogla slutiti, da pater vé za njeno krivo obtožbo, ki je spravila Janeza v ječo in pri kateri je bila ravno tako Lopezinku pomagala kakor pri ječmenu, so jo vendar grozeče besede patrove takoj spomnile na ta zločin. Pater je spoznal, da je pravo zadel, svojega veselja pa le ni maral pokazati, ampak se je suho in kratko poslovil:

»Saj se še vidimo!«

XVI.

Bil je že veliki petek, a pater France le ni prišel k Salamanki; žive duše ni bilo k nji razun ječarja. Ta samota je njen strah še večala, in ko so jo minuli že vsi upi, ki jih je imela na Lopezinka, jo je začelo zapuščati tudi upanje na patra Franceta. Ta se je pa bavil s Salamanko veliko bolj, kakor bi si bila ona sama želela: večkrat se je posvetoval s sodnikom, s katerim sta si bila res velika prijatelja,

in je nalašč pustil Salamanko samo in v negotovosti, da bi njeno srce bolj pripravil za udarec, ki ga je namerjal.

Veliki petek ima v večjem delu Španije še vedno tisti resni in slovesni značaj, ki nekako pokrije celi svet z veličastno senco Kalvarije. Zvonovi molče, drdranje vozov je utihnilo, ljudje so večinoma črno oblečeni in nekaj mračnega in slovesnega diha v celem ozračju. Vse to pa vdahne tudi brezbržnim in nevernim nekaj, kar razodeva splošno žalost nad smrtjo Kristusovo; nekaj, kar se da primerjati onemu pristrčnemu veselju, ko se na božični večer raduje človeštvo nad rojstvom istega Kristusa. Vidi se, kakor da je Bog hotel pečat obeh velikih čustev človeških, žalosti in veselja, vtisniti praznikoma smrti in rojstva svojega edinorojenega Sina.

Salamanka se je naslonila ob železje na oknu in je žalostna gledala na trg. Pred velikimi vrati je stala na vsaki strani širokega stopnišča miza, z rdečim prtom pregrnjena; na mizi je bil velik krožnik, kamor so polagali mimogredoči obilne miloščine za jetnike. Nekateri izmed teh so se izza železnega okrižja na glas zahvaljevali ali pa prosili usmiljenosti one, ki so šli kar mimo; malo je bilo takih, zakaj sveti dan sam je pomagal mehčati trdo skorjo skoposti, ki ne pusti usmiljenju do srca.

Ko se je zmračilo, je napolnjevala širni trg velika množica, ki je bila vsak

hip gostejša. Mirno je čakala, kakor da mora nekaj priti iz te ali one ulice. Naenkrat zagleda Salamanka moža v dolgem črnem plašču, z vrvjo prepasane; na glavi je imel veliko špičasto kapuco; v rokah je držal muto, ki jo je od časa do časa povzdignil in z močnim glasom zaklical: V imenu Gospodove smrti! Ob tem klicu je padala v muto bogata miloščina, nabiravec pa je šel svojo pot naprej in je ponavljal svoj klic.

Ko ga je Salamanka zagledala, je zavpila od veselja; iztegnila je roke skozi okrižje in se zgrudila na kolena in razjokala. Ta mož je bil iz bratovščine Kristusove smrti, iz bratovščine onega Kristusa, ki ga je tako častil njen kraj, ki ga je tako častila ona sama že od mladih nog, onega Kristusa, čegar spomin je ostal vedno živ v njenem srcu, kakor seme lepe cvečice na smetišču.

Za tem prvim veseljem se je polastil njene duše neizmeren strah: oglasila se je vest. Nehote je obrnila oči nazaj v ječo, ki je bila že čisto v temi, in zdelo se ji je, da vidi ono drugo temo, v kateri bo večni jok in škripanje z zobmi; potem se je ozrla na trg in zdelo se ji je, da prihaja tam iz ulic Kristus, priča njenih otroških let, njene mladosti, celega življenja; na njegovem bledem obličju se sveti jeza, on pa zahteva od nje račun za vse hudobije . . . Nesrečnica se je stisnila k okrižju, zobje so ji šklepetali kakor od

mrzlice, in začela je moliti, kar je znala in stokrat in stokrat je ponovila one lepe ljudske besede:

»Dokler je Bog, je usmiljenje!«

Bratovščina je res prihajala bližje; bila je edina, ki si je tisti veliki teden upala obhajati procesijo; boječnost in strah, da ne bi nastali kakšni izgredi in da se ne bi zgodilo kaj nespoštljivega, so zadržale druge bratovščine. To je tista boječa previdnost, ki osrčuje sovražnikovo predrznost. Žalostna resnica je in vsakdanje življenje potrjuje ob vsaki uri, da ne bi bilo toliko nespametnih, ki napadajo, ko bi ne bilo toliko pametnih, ki se umikajo. Bratovščina Kristusova pa je hotela ravno zaradi tega s svojimi podobami na ulice in jih nesti po starem običaju mimo ječe, kjer je prebival neredko ta ali oni njihov lastni tovariš; njeni člani so bili namreč večinoma iz revnejših predmestij, posebno še iz onega, od koder je bila Salamanka. Niso se odločili toliko iz pobožnosti, kakor ravno zato, da pokažejo svojo neodvisnost.

Že je bila temna noč, ko se je razlegnil iz daljave žalosten glas trobente, ki je naznanil, da se bratovščinarji bližajo; čez malo časa je prišla na trg dolga vrsta mož po dva in dva, oblečenih za Nazarence; v rokah so nosili goreče baklje, ki so se premikale v temi kakor dva niza nemirnih zvezd. Potem se je prikazala na trg veličastna podoba Kristusova; bila je na podstavku, ki je žarel od stoterih luči. Podoba je bila

naravne velikosti in pribita na križ iz srebra. Dvanajst mož jo je neslo, okoli nje pa so šli otroci oblečeni za angelje in nosili znamenja Kristusovega trpljenja; za njimi so črno oblečeni moški bobnali na bobne . . . Tisoči na širokem trgu so stali v slovesnem molku . . . Zdaj se pa oglasi tam iz ječe čist in trepetajoč glas, in zapoje eno izmed tistih pesmi, ki jim pravijo Španci tako po pravici puščice. Puščice! Resnične puščice, ki ranijo srce in vzbude v njem lepa čustva, posebno tisto veliko, vzvišeno in sveto čustvo, ki povzdiguje k Bogu, ki je na križu umrl! Kdo je bil tisti veleum, kdo tisti neznan umetnik, ki je znal v par notah združiti ono, kar spominja na zadnji grenki vzdihljaj Kristusov in nebeško vdanost Marijino, na pekoče solze Magdalenine in na otožno žalost Janezovo, in ki je znal vse to končati polagoma v en sam oh!, ki je tako žalosten in brezmočen, tako neutolažljiv in potrten kakor bi morala biti žalost človeštva, ki je Boga umorilo? . . . Glas, morda razbojnikov, morda ubijavcev, je pel s tistim izrazom mračne otožnosti, ki ga znajo vlti tem puščicam samo v nekaterih krajih Španskega. Bila je pesem:

To tvoje bičano telo
 Krvi je polno, polno ran;
 Kot nagel bel, ki z biseri
 Krvavimi je posejan.

To je bilo kakor znamenje, in sto različnih puščic se je razlegnilo v tem hipu od vseh strani trga, a vse so se

čudovito vjemale in zadonele so v tiho noč enako žalostne in enako blaglasne.

Med tem se je procesija pomikala naprej in že se je prikazala na trg podoba sv. Janeza, ljubljenega učenca Kristusovega; vse je utihnilo in spet je začel isti glas kakor poprej:

Tam prihaja sv. Janez
V rdeče-zeleni obleki.
Joče se za Kristusom,
Joče nad tvojimi grehi.

Zadnja je prišla nosivnica Matere božje; bliščala se je kakor v nebeški svetlobi: v sredi med bliščem luči in zlata je kraljevala podoba Žalostne Matere, okrašena tako sijajno in bogato, kakor se okrasijo le svete reči. Biseri in drago kamenje, kar ga je imela na prsih, je bilo vredno pol milijona; dolgi plašč je bil ves pošit s čistim zlatom in je visel še čez nosivnico; nesli so ga štirje otroci, oblečeni za angelje, obenem so pa zvonili z velikimi srebrnimi zvončki. Ko so jetniki podobo zagledali, so zapeli:

Tam prihaja pa Marija,
Marija, Mati Žalostna;
Ne zapusti me, o Mati,
Mojega srca gospa!
Svetle zvezdice nebeške
Se po licih svetijo,
Sina prosijo solzice,
Srca nam tolažijo.

Procesija je obstala sredi trga; podobe so obrnili proti ječi, Kristusa v sredi, Mater božjo na desno in sv. Ja-

neza na levo. Vsi jetniki so se zbrali pri oknih; mnogo jih je prišlo gledat iz temnic, ki so bili z verigami obloženi. Salamanča je uprla v Kristusa boječ in plašen pogled; toda na tem obličju ni videla tiste grozne strogosti, kakršno si je slikala prej v svoji domišljiji, ampak oči, ki so gledale tako milo, in bleda usta, ki so izdihnili zadnji dih brez nobene tožbe, pač pa za milost in za odpuščanje. Pri sosednem oknu je zapel neki jetnik:

Povzdigni oči in ozri se
Vanj, ki sveta je Gospod,
Če duša je tvoja skesana,
Ti rešna odprta je pot.

Ne da se popisati, kar se je zgodilo ob teh besedah v srcu nesrečne starke; nihče ne popiše krika skesane duše... Opotekla se je in padla na tla in prevzel jo je resničen kes: takrat je obljubila, da se spove svojih grehov pred duhovnikom in da bo na prvi Veliki petek, ko ne bo več zaprta, spremljala Kristusovo podobo s procesijo bosa in z vrvjo okrog vratu in skrita pod nosivnico.

Procesija je počasi začela odhajati skozi nasprotno ulico; prvi je izginil za voglom Kristus, potem sv. Janez, in ko se je premaknila tudi nosivnica Matere božje, je zadonel iz zadnjega okna ječe zelo ganjen in zelo trepetajoč glas:

Mati milostna, oh, kaj si
Nad menoj jokala ti!
K smrti so me obsodili,
S svojim plaščem me zakrij!

Jetnikovi puščici je odgovorilo neizmerno ihtenje po trgu in udušilo onemogli glas Salamankin, ki je spoznala Janeza Nevoljo in kričala z okna:

»Nedolžen! Nedolžen!«

In kakor da odgovarja skriti, neizgovorjeni misli, je sklenila koščene roke in zaklicala:

»Prisegam Ti, sveta Mati! Pri tvojih bolečinah Ti prisegam!«

In ko je ostala na trgu samo še gosta množica, ki se je razhajala in mr-golela v temini kakor neizmerna truma črnih mravelj, in ko se je videl le še odsev bakelj in slišalo samo še oddaljeno zvonjenje srebrnih zvončkov, je Salamanka še vedno stezala roke skozi okno in klicala:

»Prisegam Ti, Mati, prisegam...!«

Potem se je stisnila v zadnji kot celice in sklonila glavo na suha kolena; tako je čepela dlje kakor dve uri. Takrat je vstopil pater France z lučjo v roki. Osupnil je, ko jo je zagledal.

»Kaj delaš, Salamanka?«

»Rožni venec molim.«

»Rožni venec v rokah in hudiča v srcu,« je rekel menih z glasom, ki ni bil navaden pri njem.

Salamanka ni odgovorila ničesar; pater Franc je postavil nato luč na okno, drugam je ni imel postaviti; pazno je gledal starko, ki je čepela na tleh in je rekel:

»Salamanka, ali si videla procesijo?«

»Videla sem jo, gospod,« je odgovorila. In grenak, neutolažen jok se ji je izvil iz srca.

Pater je stopil k nji in se ni kazal nič osuplega; rekel je napol šaljivo, napol ljubeznivo:

»Kaj je to, Salamanka? Ali se ti je hudobec v telesu obrnil, ko si videla Kristusa pred sabo?«

Starka je jokala naprej; pater France jo je vzdignil za roko.

»Sem pojdi! Pa saj trepečeš, ženska! — Na, ogrni se malo. — Sem se vsedi! — Kaj misliš kar tako na oni svet? Ali ne misliš počakati, da te obesijo?«

In med temi besedami jo je duhovnik skrbno ogrnil z nekakim plaščem, ki ga je imel na sebi, in jo je posadil na revno posteljo; drugega pohištva ni bilo v celici.

»Ali veš, da sem s sodnikom govoril?« je nadaljeval ljubeznivo. »Izvrsten človek! Prav pri dobri volji sem ga dobil!«

Salamanka je nehala jokati in je vzdignila glavo.

»In mi je dejal — — Torej dejal mi je: Pater France! Če se Salamanka hoče izmuzniti, je to čisto v njenih rokah. Povejte ji Vi, da jo izpustim kar z lepa, samo ako prekliče — —«

In kapucin je uprl vanjo svoj presunljivi pogled in počasi izgovoril:

»— — obrekovanje zoper Janeza Nevoljo — —«

»In če me tudi obesijo, bom! Če me

tudi obesijo, vse eno!« je vpila Salamanka in skočila pokoncu.

Menih je ves presenečen stopil korak nazaj; mislil je, da bo zadel na trmo, laži, zavijanje in na vse zvijače prekanjene starke. Zdaj je pa videl, da mu gre Salamanka sama nasproti, kakor da mu je hotel Bog v plačilo za prestani trud drugo delo prihraniti. Ko je starka videla, da se pater umika, je stopila s sklenjenimi rokami za njim in klicala vedno bolj iz sebe:

»Preklicala bom, pater France! Pri njenih bolečinah sem prisegla Materi božji, da bom! In če me tudi obesijo, prekličem!«

Popadel jo je nekak krč, da je omahnila in toliko da jo je pater France v roke ujel; odel jo je s kocem od postelje ter je po vrhu del še svoj plašč; in med tem, ko jo je s tako materinsko skrbjo odeval, je zamrmral med zobmi:

»Pa pravijo, da noben hrast ne pade na prvi mah... Ako Bog hoče, ga z enim dihom podere!«

Šel je na okno, in sin španskih velikašev je bdel vso tisto dolgo noč pri ubogi zavrženi starki.

Na Veliko noč se je Salamanka spovedala pri patru in v ječni kapelici je sprejela iz njegovih rok sv. Rešnje Telo. Potem sta dolgo govorila in sklenila, da Salamanka takoj po praznikih vpričo sodnika prekliče svoje krivo pričevanje zoper Janeza.

Toda kolik je bil patrov strah, kolika žalost, ko je mislil na določeni

dan zgodaj zjutraj Salamanko obiskati, da bi jo še malo osrčeval, pa mu je povedal ravnatelj, da so jo na višji ukaz izpustili prejšnji večer in izročili dveh neznancema, ki sta jo prišla iskat!

Pater se je zbal, da bi mu utegnili ta dogodek vse upe končati in je nemudoma tekkel v Grahovo; pa Salamanke sploh ni bilo nič domov; ne doma, ne drugje niso nikdar več izvedeli zanjo.

Čez par let, ko je že več oseb iz naše povesti pomrlo, so trebili delavci neki kanal, po katerem se odteka nesnaga iz mesta, in so našli v cunjah zavito truplo, ki je bilo že močno segnito. Ni se dalo dognati, kaj je bil v življenju ta grozni rop smrti. Zdravniški ogled ni mogel ničesar drugega izreči, kakor da je to čisto gotovo truplo neke starke in da je umrla nasilne smrti z udarci, ki so ji bili zadani na glavo s cepinom ali kako drugo podobno rečjo. Veliko se je omenjalo, da je desnica krčevito tiščala dva koščka blaga, ki sta bila zvezana s trakom kakor škapulir. Po obliki in pa nekaterih komaj vidnih obrisih, ki so se na teh cunjicah še poznali, so sklepali nekateri, da je bil to škapulir Kristusa umirajočega, ki ga pobožni ljudje radi nosijo.

XVII.

Dobrega patra je čakal drug, še hujši udarec: ves potrtn, da je Salamanka nenadoma izginila, je hitel s to novico k sodniku, a izvedel je, da so

tega častivrednega uradnika nenadoma prestavili in da je prišel na njegovo mesto eden izmed tistih sodnikov brez poklica, brez skušnje in brez vesti, ki so v onih časih marsikje delali sramoto španski upravi. Ta človek je pospešil Janezovo zadevo z neko nenavadno naglico in v dveh mesecih je bil nedolžni obtoženec že na smrt obsojen od ravno tistih ljudi, ki so v bobnečih in jokavih razpravah vedno zahtevali, da se smrtna kazen odpravi.

Pater France je zdaj čisto jasno izprevidel, da ima tukaj opraviti z Lopezinkom, ki je skrivaj uporabljal svojo veliko moč, da bi se mu hudobni načrti posrečili. Vendar patru pogum ni upadel, ampak v svoji ljubezni do nedolžnega obsojenca in prevzet od tiste svete nevolje, ki jo vzbudi v plemenitem srcu krivična kazen, se je zatekel k svoji sestri, vdovi grofici Bardi; to je bil njegov zadnji up. Ta izvrstna in usmiljena gospa je imela na vseh krajih mogočne prijatelje, ki si jih je pridobila deloma s svojim dobrim in poštenim srcem, deloma z bistrim razumom in globoko izobrazbo, še več pa, ker so imeli spoštovanje pred imenitnostjo njene rodovine in pred njenim bogastvom. Njen mož je bil dolgo časa v visokih diplomatiških službah.

Grofica je bila veliko mlajša od patra in ga je zelo spoštovala, čeprav ga je videla samo enkrat v življenju. Ob neki priliki so hoteli napraviti pojedino, na kateri naj bi se zbrala vsa

imenitna gospoda te rodovine. Zmenili so se za čas in kraj in edini kapucin je rekel, da ne pride. Toda superior njegovega samostana mu je velel, da mora iti k sorodnikom; pater ni zinil besedice in se je odpravil na pot; bos in v zakrpani obleki je prišel v hišo svojih očetov. Vsi so ga sprejeli ljubeznivo in spoštljivo in odkazali so mu pri mizi prvo mesto; a komaj je juho pokusil, se je že vzdignil od mize in odšel iz jedilnice, ne da bi besedico žugnil. Vse se je zavzelo, nihče ni vedel, zakaj je odšel; pričakovali so, da pride vsak čas nazaj in zopet zavzame svoje mesto; čas je pohajal, meniha pa le ni bilo. Iskali so ga po vsi hiši in nazadnje so izvedeli pri vratarju, da je pred pol ure zapustil hišo in dal njemu za slovo svetinjico Matere božje.

En stričnik je hitro šel na pošto, ki je ravno imela oditi, in na najvišjem mestu poštnega voza, med skrinjami, škatljami in drugo prtljago, je zagledal patra, ki je potrpežljivo čepel na nezložnem prostoru.

»Pa strijc Frančišek, ali ne greste na obed?« mu zakliče stričnik od spodaj.

In pater mirno odgovori od zgoraj:

»Saj sem že bil, dragi moj, saj sem že bil... Rekli so mi, da naj pridem k vam, no, zdaj sem pa bil.«

»Ampak, strijc Frančišek, ko Vas pa čakajo!«

»Tiho bodi, v nebesih bomo imeli več časa za take stvari...«

Čudno! Nihče izmed te gospode ni bil razžaljen, ker se je menih tako čudno poslovil in tudi smejal se ni nihče zaradi tega; vsi so razumeli duha, ki ga je vodil in mu niso delali krivice. Doma v samostanu pa ni šlo tako gladko; superior ga je posvaril; ni si mogel kaj, da se mu ne bi smejal, pa vendar zraven tudi čudil, in mu je rekel:

»Ampak, pater Frančišek, za božjo voljo! . . . Bodite svet, v imenu božjem, ampak čuden mi nikar ne bodite!«

Grofica je sprejela brata s sestrsko ljubeznijo in obhajala jo je zdaj jeza, zdaj usmiljenje, ko je pazno poslušala, kar ji je pravil o Janezovi nesreči.

»Moj Bog, kakšna krivica!« je glasno vzkliknila, ko je pater svoje poročilo končal. »Ta nedolžni ne sme umreti, tega ne smemo pustiti! Pa zdaj nimam v Madridu nobenega človeka; s temi ljudmi, ki zdaj komandirajo, nimam nobene zveze . . . Vse eno: pisala bom . . . pa kdo se zmeni za pismo; nihče si ne bo zastonj sitnosti delal . . . Po krivici na smrt obsojen! . . . Strah! Moj Bog, kaj naj storim?« . . .

In dobro grofico je čisto prevzelo usmiljenje, nevolja in skrb, in solze so ji zalile oči. Začela je premišljovati. Pater ni mogel prikrivati strahu in nemira, pa jo je gledal in premikal ustnice, kakor da moli: morda je res molil.

Kar je grofica skočila na noge, tako živahno, kakor da ima petnajst let, in je vzkliknila z odločnim glasom:

»Jutri grem v Madrid in izprosim pomiloščenje za tega človeka!«

»Gospa,« pripomni strahoma neki gospod, ki je bil zraven, »v teh razmerah je tako popotovanje predrznost!«

»Mar bo to moja prva predrznost?«

»Ne, gospa; ampak lahko se zgodi, da bo grofica Bardira od teh ljudi zavrnjena in to bi težko prenesla.«

»Gospod,« odgovori grofica in pokaže na krasno razpelo iz slonove kosti, ki je viselo vrh žametne podlage na steni, »ta je bil Bog in se je pustil križati, da je odrešil grešnega človeka...«

Tedaj je kapucin zravnal svojo suho postavo in — nezaslišano od njega — stegnil roke proti sestri in rekel eno samo besedo:

»Sestra!«

Grofica je res odšla v Madrid; a dnevi so minevali in nobene novice ni bilo od nje; in že je zasijal zadnji dan, lep in jasen, toda žalosten in tih, kakor izraz neizmerne bolečine na mladem in lepem obličju. Ljudje so šli po ulicah tiho in resno, le malo voz je motilo mir s svojim drdranjem. Razpoloženje duha je kakor steklo, skozi katero gledamo stvari in jih vidimo zdaj mračne, zdaj v rožnati barvi; skoraj se je zdelo oni dan, da so še ptice prenehale s svojim sladkim žvrgolenjem in gozd s šumenjem vrhov. Le semtertja je bilo videti par črno oblečenih moških s črnimi košaricami, na katerih je bilo naslikano goreče srce, znamenje usmilje-

nih bratov; hodili so po ulicah in žalostno klicali:

»Za dušo obsojenčevo!«

Kapucin ni pravil Janezu ničesar o prošnji za pomiloščenje, zakaj njegova udanost ni potrebovala nobenih upov, da bi se nanje opirala. Ta duša, ki jo je vodil katoliški nauk in krepila vera, je vzdihovala po tolažbi smrti in ni hrepenela po zemeljskih upih. Mirnega duha, čeprav telesno potrta, je bil Janez podoben popotniku, ki se ob zori napravi na visoko goro in čuti, da mu utrujenost zmaguje ude; toda duša njegova začuti moč in sveta misel ga prevzame, da se vrže v prah pred Gospodom in prosi blagoslova, ki ga Bog vsak dan pošilja po svojem poslancu, oživljajočem solncu. Tedaj pozabi na ves trud pred to mislijo, ki je obenem sladka in otožna, ki se duša v njo potopi, a ne vtone, ki z mehko silo nese duha od svetih želja do nebeške sreče. Takrat slabotno telo neha tožiti in čuti se samo še močnega duha, ki zavzame svoje mesto v onem čudovitem zboru, ki zna v največji raznovrstnosti ustvariti najlepšo skladnost: v tej neizmerni godbi se bratijo grenka žalost in veseli smeh, žalostni vzdih in sladka otožnost, da ustvarijo eno samo pesem tolažbe in blaženosti. Bog! . . .

Tako je Janez čutil, da mu udje trepečejo v nemiru; toda njegova duša, čista vsakega greha in prosta vseh dvomov, mu je pokojno sijala iz oči in izrekala po ustih sladke upe, svojo

oporo. Toda čeprav se telo človekovo zgrudi, krščanska duša ne omaguje; ona je iz nebes, telo pa je, oh! od zemlje . . .

»Pater,« je rekel Janez menihu, ki se skoraj ni ločil od njega, »zdaj pred smrtno uro vidim vse drugače. Ozrem se nazaj in se prestrašim; pogledam naprej in se utolažim. Zdaj me življenje navdaje z grozo in v smrti je moje upanje.«

»Sinko moj,« odgovori kapucin, »sveti Duh pravi, da je dan smrti več kakor rojstni dan; eden je začetek trpljenja, drugi pa konec: pravičnemu je smrt kakor spanje in grob kakor zibel.«

Janez je nekoliko trenutkov molčal, ko je slišal menihove besede; nato je rekel z globoko otožnostjo:

Ko gremo s tega na oni svet,
Čez morje široko moramo;
Morda zato gradijo
V podobi barke zibiko! . . .

Sklenil je roke in oči široko odprl in se zagledal v tla; kakor da tam nekaj bere je pristavil:

»Samo tega še čakam, da mi pripravijo grob . . . Tukaj ni ničesar več zame, ker upam, da dobim vsega tam gori — — Zdaj se spominjam — tako se mi zdi kakor kakšna godba, ki prihaja iz daljave — ko sem bil še fantek in me je imel strije pri sebi. Koliko muk! Koliko tepeža! Koliko truda in solza! Kako malo veselja! . . . To je bilo življenje!

In kadar sem šel leč, da se spočijem, kakšno veselje! To že ni bilo življenje, tudi spanje ne, ampak umiranje! — Vedno se mi je sanjalo o materi: prijokala se je ubožica in potlej sem jokal še jaz, ker mi je bilo tako hudo! . . . Tista nedolžnost otroška! Nekdaj sem spravil zanjo košček kruha — in ona ga ni marala, ker je bil grenak: zmočil sem ga s svojimi solzami . . . Včasih mi je rekla: »Ali so te topli, ljubo dete?« — »So me, so!« — »Nikar se ne joči, otročiček, da se strijc ne zbudi; daj, daj, moli, moli; strijc se bo zbudil.« In sem molil ž njo . . . Kako je že bilo? . . .

Prisrčna moja mamica!

Legel bom spat.

Če smrt me pokliče nenadoma,

In ne bi več mogel izreči tega,

Rečem že zdaj: Jezus, Marija, Jožef!

Oče, ali je res, da moram tudi takrat, ko grem s tega sveta, reči Jezus, Marija, Jožef?«

»Da, sinko moj,« je odgovoril pater zelo ganjen; »saj te bo Jezus vodil, in Marija in Jožef te bosta sprejela pri nebeških vratih.«

»Jaz ne vem, kaj naj jim rečem . . . Ali! Jezusu bom dal svoje grehe, da jih sodi, Mariji pa solze, da jih prešteje . . . O, da sem znal takrat moliti! . . . Pa nisem molil drugega, kakor to molitvico, pa še to samo v sanjah . . . Seveda, kdaj sem pa videl svojo mater kakor v sanjah! . . . Zdaj jo bom pa zmiraj videl, večno . . .

Neko noč me je mati poljubila; preplašen sem se zbudil, in ko sem čutil mokro na čelu, sem mislil, da je bilo res . . . Pa je bil strijcev psiček, ki me je lizal po obrazu . . . Uboga živalica! Kaj bo zdaj ž njo, ko ne bo več mene imela!»

»Pater!« je pristavil in v očeh se mu je videla boječnost in nepopisna nežnost. »Vi ste tako dobri, vsega sveta se spominjate, spomnite se še mojega ubovega psička! . . .«

V tem hipu so patra poklicali vun in nekdo mu je izročil telegram iz Madrida. Poslala ga je grofica Bardira; bile so samo te besede: »Pomiloščenje obljubljeno. — Skrbi, da se izvršitev zavleče!« — Kapucin, ki mu je Janezova prisrčna preprostost srce trgala, se je vrnil v celico poln upanja. Po par ovin-kih je rekel obsojencu:

»Usmiljenje božje je veliko, in On dostikrat pomoli desko človeku, ko se že potaplja . . . Tako more tudi tebi mahoma vrniti življenje, ki že čutiš dih smrti.«

»Živeti! Živeti!« je strahoma vzkliknil Janez.

»Ali bi ti bilo morda žal?«

»Ne, če Bog hoče; saj bo zame dobro. Ali mu ne bom prijetnejši, če bo skušnja daljša? . . .«

»Da, sinko moj, in tudi plačilo bo večje.«

»Truden sem, oče, težko že čakam. Povejte mi vendar, kdaj pride ta ura, povejte mi, oče!«

»Sinko moj!« mu odgovori kapucin mirno, kolikor mu je ganjenost pustila, »danes boš molil v nebesih!«

Medtem je hodila grofica Bardira po Madridu in usmiljeno srce jo je gnalo, da je prosjačila okrog ljudi, ki so govorili ž njo še pred kratkim samo stojé in s klobukom v roki. Ako bi se bila imela boriti samo z demokratično ošabnostjo revolucionarcev, bi ji bilo prav lahko cilj doseči. Zakaj navidezno preziranje teh ljudij, ki izhaja navadno samo iz jeze in nevoščljivosti, se prav naglo umakne pred velikim kapitalom ali pred imenitnim imenom. Toda vmes je bila pogubna roka Lopezinkova; ti ljudje so omahovali med dobrimi in slabimi vplivi ter niso vedeli, za kaj se naj odločijo. Vendar hudobija in zvi-jača se zna povsod izmuzniti in tako so nazadnje sklenili, da se Lopezinku na ljubo smrtna obsodba potrdi, potem pa dve uri po usmrčenju pošlje pomiloščenje, da se tako tudi grofici ugodi. Pa stara gospa je bila, kakor velevala evangelij, sicer preprosta kakor golob, pa tudi zvita kakor kača. Zato je sporočila bratu, naj na vsak način poskrbi, da se ona strašna ura kolikor mogoče odloži. Pater France ni imel razen tega telegrama ničesar drugega in je strahoma čakal, kdaj pride pomiloščenje. Pa ni ga bilo, in ko ste minili dve uri, ki jih je izprosil, je prišla tretja, neizprosna, strašna . . .

Janez se je že vzdignil, da gre na morišče. »Oče,« je rekel tedaj, »meni

se smili ta ubogi Lopezinek. Recite mu, gospod, naj se spomni, da živi Bog v nebesih in da bom jaz v nebesih zanj molil.«

»Prav imaš, sinko moj; vzemi si Gospoda za vzgled, ki je še na križu prosil za svojega sovražnika.«

»Oh, da, gospod! . . . Hudobije več škodijo tistemu, ki jih dela, kakor tistemu, ki jih trpi . . . Če bi zdajle stopil Lopezinek pred-me in bi si pogledala v oči, kateri bi jih povесil?«

Ko sta šla po stopnjicah, je Janez še pristavil:

»Tudi za Vas bom molil in za usmiljene brate, in za Marijano . . .«

»Zakaj pa ne najprej za Marijano in šele potem za nas?«

»Ker mora biti hvaležnost prej kakor ljubezen . . . Kdor se zahvali, je kakor tisti, ki povrne, kar so mu dali na besedo; kdor pa prosi za tisto, kar ljubi, prosi za-se.«

Žalostna procesija se je napotila proti trgu in na vsaki strani je stopala vrsta vojakov z nasajenimi bajoneti in odrivala ljudstvo, ki je obsojenega radovedno zijalo. Janez je bil oblečen v dolgo črno haljo in pokrit s črno kapuco, roke pa je imel na hrbtu zvezane. Okrog njega so šli usmiljeni bratje, na desni je bil kapucin in mu je kazal razpelo. Obsojenec se je oziral ves zaupen na križ, od tam pa v nebesa in je šepetal kesanje. Kdor ga je videl, kako je šel trdno in odločno, brez druge opore, kakor z vero v srcu, bi bil mo-

gel reči, da ni smrti samo čakal, ampak da ji gre s hrepenenjem naproti.

Ko so prišli na trg, so usmiljeni bratje obstopili Janeza, da mu ne bi oni strašni les, oni sramotni oder stopil nenadoma pred oči; toda čeprav mu je mrzličen trepet vse ude spreletel, je vendar uprl svoje oči tjakaj mirno in brez strahu:

»Oče — po tem lesu pojdem v nebesa.«

Smrtno spremstvo je počasi korakalo čez trg; bajoneti vojakov so bili videti kakor dolga jeklena kača, ki se plazi skozi gosto množico, ki je zamolklo hrumela. Od vseh strani so se slišali žalostni vzdihni in vzkliki jeze in usmiljenja. Naenkrat tisti zamolkli šum vzkipi in razlegne se strašno vpitje in kričanje, ljudstvo zgrabi kakor vrtinec, sprevod se ustavi, obsojenec obstane . . .

»Pomiloščen! Pomiloščen!« kriči par glasov iz daljave.

»Pomiloščen!« zakliče kapucin in prestreže Janeza, ki je omahnil.

»Pomiloščen!« ponovi ta nehote z glasom veselja . . . »Pomiloščen!« ponovi še enkrat žalostno; zakaj duša, ki je čakala, da pride v nebesa, se je morala vrniti, da zopet gospoduje telesu, ki hrepeni samo po zemeljskih rečeh.

Pol nezavesten se zgrudi patru v naročje in vzdihne z neizmerno žalostjo:

»Oh, oče! . . . Zdaj pa danes ne bom molil v nebesih!«

XVIII.

Končno je upor federalnih republikancev, ki so ga pripravljali Lopezinek in njegovi pristaši, v potokih krvi izbruhnili. Osemnajsti marec je tisti strašni dan, ki bo kakor razbeljeno železo pekel vest vseh tistih, ki so povzročili njegove grozote ali pa solza in krvi niso zabranili; žalosten dan, ki naj spet enkrat pokaže, da častihlepneži, ki hočejo sebe povzdigniti, pretiravajo pravice ljudstva tako, kakor tisti pretirano hvali otroka, ki mu hoče zmotiti nedolžno srce; nazadnje se pa izkaže, da je ljudstvo le nesrečna žrtev njihove častihlepnosti. Ti ljudje so krivi, kakor je dejal neki pisatelj, da postanejo zastave strank mrtvaški prt domovini.

V celem mestu je kraljevala neka gluha tihota. A to ni bila tihota sna, ki je mati tolažečih sanj, tudi ne molk samote, ki daje modremu misli in pravičnemu zadovoljnosti. To je bil mrzli in neprijetni molk smrti, ki potare napuh, tolaži krepost in ostraši pregreho.

Bilo je, kakor da je razpel nad to mesto svoje peruti angelj smrti in mu vdahnil otrplost mrtvega trupla. Okna in vrata so bila zaprta, kakor je srce brezbožnega zaprto kesanju, in ulice so bile videti kakor oni dolgi, zapuščeni hodniki v katakombah, kjer na desni in levi ne vidiš drugega, kakor v steno vzdane grobove.

Ko je stalo solnce že bolj visoko, se je semtertja odprlo kako okno in prikazal se je obraz, kateremu se je močnejše poznala radovednost, kakor pa strah; a bliskoma se je spet skrilo, ko je zaslišal streljanje, ki je postajalo vedno hujše in je vsak hip pretrgalo oni mrtvi molk. V daljših presledkih je bilo slišati one okorne in počasne korake grobarjev, ko gredo po ulicah z nosilnico. Mrtve, ki so padli prejšnji večer, so nosili na pokopališče, ranjenec pa v bolnišnico.

Par takih nosilcev se je bližalo iz ulice, kjer je vojaštvo ravnokar zavzelo barikade;¹ šli so proti ječi. Spredaj sta koračala dva vojaka z napeto puško, pripravljena, da takoj ustrelita, kakor hitro bi opazila kaj sumljivega. Za njima so šli štirje z lestvo na ramah; na lestvi je ležal ranjenec, ki je bil čisto zagrnjen v plašč; kar je dal glasu od sebe, so bile kletve pa stokanje. Po lestvi se je cedila kri in padala na tla kaplja za kapljo in puščala na cesti krvavo sled. Zadaj sta šla druga dva vojaka, ki sta tudi imela puško pripravljeno.

Možje so bili kmalu pri ječi, ki je bila v tem času močno zastražena; zakaj če bi prišli uporniki le za trenutek do zmage, se je bilo bati, da naskočijo ječo in izpuste jetnike, ki so bili zaprti

¹ Barikade so kupi iz kamenja, lesa itd., ki jih navalijo uporniki po mestih čez ceste, da se za njimi branijo in da vojaštvo ne more naprej.

ali zaradi navadnih zločinov ali pa so jih zajeli ravno te dni po barikadah. Vojaki, ki so ranjenca spremljali, so ostali pri vratih, one štiri pa je peljal ravnatelj v oddelek za bolnike.

Zmeden hrup se je razlegal po bolnišnici in vse vprek so se glasili bolestni stoki in pa vzkliki besnega navdušenja.

Pogled v bolnišnico, majhno, umazano, zaduhlo, je bil grozen: kakih dvajset ranjencev je ležalo po tleh, ta na kocu, drugi na slamnici, oni na goli opeki. En sam zdravnik je imel za vse skrabeti in še najpotrebnejših stvari ni imel na razpolago. Umazana rjuha in kup črnega cufanja, to je bilo vse, drugih priprav za obveze ni bilo. Pater France je hitel od enega do drugega in delil pomoč umirajočim, ki mu jih je pokazal zdravnik; kakor da je pred obličjem smrti učenost onemogla povesila glavo in se umaknila veri, ki konec sladi in tolaži.

Vojaki so postavili lestvo na tla. Eden je odgrnil haljo; moški, ki so ga prinesli, je bil ves umazan od krvi in blata; obličje je bilo nakremženo od silne muke in besne jeze: z eno roko je v bolečini grabil za lestvo, druga pa je bila od krogelje strašno razmesarjena in je brez moči ležala ob telesu. Srajca je bila vsa raztrgana in se je s strjeno krvjo trdno sprijela s kožo. Strašna rana mu je zijala v strani in iz nje je gledalo in se kadilo okrvavljeno drobovje.

Patru se je v srce zasmilil, ko ga je zagledal; stopil je k njemu in mu je začel govoriti tolažilne besede. Ranjenec se je oprl na komolec in se hotel skloniti kvišku; pa zlomljene kosti so zaškripale in omahnil je nazaj na lesto. Zaškrtal je z zobmi in zavpil: »Živela federalna republika!«

Bil je Lopezinek.

Tudi on je bil med tistimi, ki so ščuvali ljudstvo, da se je bojevalo s takim pogumom, čeprav po večini ni vedelo, za kaj; a komaj je prišla ura boja, se je hotel strahopetno skriti; toda tovariši so videli, da omahuje, obšla jih je nezaupnost in vlekli so ga k barikadam, in v strahu pred grožnjami tovarišev je moral ostati tam, kjer je videl, da ga čaka smrt, pa naj je šel naprej ali nazaj.

Boj je bil dvakrat strašen, kakor so vsi tisti boji, kjer velja strankarska zmaga več kakor blagor domovine, in kjer se ne bojuje sovražnik zoper sovražnika, ampak brat zoper brata. Ko sta si gledala vojak in meščan v oči, je vzplamtelo usodno nezmiselno nasprotje med obema. Eden misli, da brani svoje pravice in z veseljem zasadi bratomorno jeklo v srce drugemu, ki ga ima za zatiralca, ko ni nič drugega, kakor žrtev tistega, ki ga živi; ali kakor je rekel neki pisatelj, drobiž, s katerim zmagovalci plačujejo svojo slavo.

Lopezinek, ki nikdar ni bil pogumen, je ves zmešan zlezal med barikado in velik kup zemlje; upal je, da ga

bodo imeli za mrtvega. Toda barikada je bila slabo zgrajena; naenkrat se je podrla nanj in ga grozno pritisnila. Ves iz uma je hotel skočiti pokoncu, pa neki vojak mu zasadi bodalo med rebra, drugi pa ustrelil vanj od blizu, da mu je desnico vso zdrobilo.

V kotu je stala postelja, ki je bila vsa namočena s krvjo drugega ranjenca, ki je ravnokar izdihnil. Mrliča so odnesli ven in položili na njegovo mesto Lopezinka. Zdravnik je imel grezno delo. Strašna rana, iz katere je drobje gnjusno molelo, se je skrčila in treba jo je bilo razširiti. Drugače ni bilo mogoče krvavega drobovja nazaj poriniti.

»Pater, pojdite sem, ta gre s prvo pošto,« je rekel zdravnik, ko je komaj dokončal strašno operacijo, in je pokazal kapucinu Lopezinka, ki je ležal kakor mrtev; tako so ga oslabile prestane bolečine in pa izguba krvi.

Te besede so ranjencu prišle zmeden na uho; dvakrat je poskušal vzdigniti blede glavo, a obakrat mu je trudno omahnila nazaj, med tem pa je šepetal kakor začuden:

»Da grem?«

Ko je pa odprl oči in zagledal pred sabo meniha, ki se mu je zdel v tej uri kakor poslanec smrti, je pristavil z glasom, ki je kazal, da se boji izvedeti, kaj pride in da ga neznan prihodnjost navdaja s strahom:

»In kam grem?«

»Pred obličje božje, sinko moj, ki te kliče pred-se,« je odgovoril kapucin.

Groza se je razlila Lopezinku po obrazu; sklonil je glavo na prsi ter molčal, in kakor grešnik v svetem pismu je škripal z zobmi in se tresel od srda. Kapucin mu je prigovarjal, naj misli na zveličanje svoje duše; spominjal ga je usmiljenja božjega in ga prosil, naj se spove; toda ranjenec ni besedice odgovoril, šele čez nekaj časa se mu je prikradlo pretrgano ihtenje iz prsi.

Ni bilo mogoče brati na teh licih, ki so zdaj pred smrtjo postajala vedno bolj bleda in pepelnata, ali je priklical te solze spomin na preteklost ali misel na prihodnost, ali so prišle iz obupa ali iz kesanja, iz strahu ali iz upanja, iz ljubezni ali sovraštva. Ni se premetaval po postelji, ker mu zlomljene kosti niso pustile; in jezik se mu ni oglasil, ker so mu krvave pene tiščale iz ust, da ni mogel izpregovoriti. Samo prestrašene oči je imel široko odprte, kakor da vidi, da se vsa večnost podira nanj, in nemirno so mu begale v jamicah, kakor da beže pred strašnimi prikaznimi.

Grozna sedanjost in strah pred onim svetom, oboje se je združilo v tej uri, da ga čisto uniči: gnjusen smrad od krvi mu je jemal sapo; slišal je stokanje umirajočih okrog sebe in zdelo se mu je, da ga kličejo na sodbo zaradi

svoje prezgodnje smrti, in nad glavo se mu je zdelo, da vidi neko božjo svetlobo, v kateri je videl kakor v ogledalu sebe in vse hudobije svoje. Bila je vest! . . .

Naenkrat je stopila črna senca med njegove oči in med te prikazni; prikaže se roka kakor za blagoslov, pred očmi mu drži križ, in mehak in tolažec glas mu šepeta besede odpuščanja . . . Toda te besede se mu niso glasile kakor veselo oznanilo, da je konec pregnanstva in da se bliža pravi domovini; ampak kakor žalostno oznanilo, da pride strašna večnost: duša krščanska, ki se je temu imenu odrekla, se čuti kakor uničeno pod toliko težo usmiljenja in pravičnosti; duša beži pred smrtjo in se oklene telesa, ki že razpada in oba se zvijata v grozi, telo, ker čuti bližnji konec, in duša, ki čuti bližnjo sodbo.

Polagoma se muke večajo, moči pojemajo, groza raste, upanje zbeži: ostane pa samo smrt s koso . . . Tedaj se izvije Lopezinku hropenje iz prsi: vzdigne zdrobljeno desnico, alj za žuganje ali za prošnjo, Bog ve, in oškropi s krvjo obličje Kristusovo, ki se je ves usmiljen sklanjal nadenj. Kapucin prestrašen odstopi, in ko se vnovič skloni nad ta grozni obraz, je vanj že začrtala smrt s črkami groze skrivnostne besede, ki jih človeška pamet ne bo nikdar razumela.

XIX.

Čez par let se je na Španskem red večinoma že povrnil in položaj je bil vsaj navidezno miren. Neko nedeljo v maju je imel kraljev polk mašo v nunski cerkvi. Vojaštvo je zavzelo prostor v sredi, ob straneh in spredaj pa so stali drugi verniki. Pred oltarjem je imelo dvajset šarž častno stražo, deset na desni, deset na levi; dva kadeta, skoraj še otroka, sta mašniku stregla.

Na koncu cerkve v dolnjem koru so molile nune; gosta zavesa jih je zakrivala posvetnim očem: slaba stena, ki kakor brezno loči čednost, ki je zaprta tukaj notri, in pregreho, ki divja zunaj: volnena nit, s katero je zvezan lev; podoba katoliškega duha, ki je zadosti močan, da zmaga najbolj razuzdane strasti.

Na gornjem koru so bile sestre novinke, med njimi Marijana. Bila jo je samo še senca od prej. Njena duša, ki jo je nesreča očistila, je kakor list na vodi plavala na morju svojih bolečin, ki jo niso mogle potopiti. Tukaj v tem mirnem zavetju je obračala oči samo še v nebesa, željno kakor pregnanec, ko gleda od daleč svojo domovino; in če jih je kdaj obrnila na zemljo, jih ni za drugo, kakor za odpuščanje in da prosi za tiste, ki so ji storili toliko gorja.

Klečala je na koru in goreče moli-la, vojaška godba pa je svirala nežen napev, ki se je zgubljal proti oboku,

kakor da spremlja molitev uboge novinke proti nebesom. Naenkrat godba preneha kakor začarana, in po cerkvi zavlada velika tišina, kakor da se ima zgoditi nekaj veličastnega: ljudstvo in vojaštvo poklekne, orožje se sklone k tlom in zastava, ki je vihrala nad dvema svetovoma, ponižno poljubi zemljo . . .

Ta molk, slovesen kakor mir pred viharjem, prekinejo slednjič glasovi španske kraljeve koračnice, in iz stó grl privre en in isti vsklik, ki pove isto misel, ki jo nareka isto katoliško srce:

»Molimo Te, o Gospod, ki si na oltarju križa izbrisal naše grehe!«

Bil je Bog, ki se je povzdignil na oltarju, kakor je bil pred devetnajststo leti povzdignjen na Kalvariji.

Verniki so kakor uničeni od tega veličastva ostali sklonjeni k zemlji, počasi so začeli vstajati, kakor vstajajo rastline, ko preide vihar ki jih je upognil. Samo Marijanino čelo se je še vedno dotikalo tal, ko je maša že minila: tovarišice so jo potrkale po rami, pa ni odgovorila; nato so jo vzdignile in zagledale spodaj lužo krvi, ki ji je pritekla iz ust.

Bog je imel usmiljenje ž njo, in ko je bil povzdignjen, je kristjani, ki je znala trpeti, odprl nebeška vrata.

Obdane od vrtov, ki rastejo iz skalovja, se vzdigujejo na visoki gori, zraven mesta Kordove kočé samostanskih menihov in visoko nad njimi kraljuje

cerkvica, ravno tako ponižna kakor te koče in ravno tako sveta. Spodaj pa se razprostira slavno mesto Kordova, mati tolikerih slovečih mož. Kakor da hoče posnemati te puščavnike, ki so se umaknili veselju in hrupu življenja in iščejo zdaj tu gori tihe in mirne samote; tako se zdi, da se Kordova, nekdanja slavna prestolica mohamedanskih kalifov, odmika cvetočim vrtovom, ki jo obdajajo, zato, da more poljubiti sivo skalo, na katero je vera postavila svoje znamenje tako visoko, da ga vsi vidijo, in tako nizko, da ga vsak lahko doseže.

Visoko, tako visoko, kakor da se hoče ločiti od zemlje in se vzdigniti v nebesa, se nahaja ta soseska samotarjev, katerim je

... moč najvišjega Boga,
ki sam je kralj čez vse svetove,
za prestol dala gorá vrhove,
za krono dala strop neba.

Tu gori prevzame ganjeno srce sladka zavest in duh se povzdigne, ko zagleda uresničene tri svete Kristusove, ki ustvarjajo cvet krščanstva: uboštvo, pokorščino, devištvo.

Prostovoljno uboštvo, ki zna lajšati tujo nesrečo; sveta pokorščina, ki se podvrže v ljubezni; devištvo, ki se poviša s trnjevo krono! . . . Kristus bi bil lahko več rekel, pa ni rekel ničesar več.

Tukaj ni poznano nobeno drugo ime kakor brat, nobena govorica razen molitve, noben drugpočitek kakor delo.

Napredek človeštva je stopil gotovo za orjaški korak naprej, ko je leta 1836. vrgel te samotarje iz njihovih koč: in tedaj ni bilo več bratov, ki so bili vedno pripravljene za pomoč; ni bilo več ust, ki bi molila; in dela, ki ustvarja na skalah vrtove; sledila je zapuščenost, ki spreminja vrtove v puščave. Prazne koč so razpadale, kakor razpade telo brez duše, in noga človekova ni stopila na ta tla, kakor da jo odganja strah. Samo cvetlice so se jim upale stkati mrvaški prt, drevesa so jim dajala senco in ptice so pele žalostno pesem pogrebno.

Rekli so, da je človeški napredek zakraljeval nad to samoto.

Toda kmalu za tem so kočice raztrgale mrtvaški prt in vzdignile so se nanovo iz tal, ne ošabne, ampak ponižne v svoji zmagi: puščavniki so se vrnili v svoja gnezda, cerkveni zvon je spet vabil lačne, da dobe kruha, nesrečne, da dobe tolažbe, in neverne, da dobe mir. Človeški napredek je storil korak nazaj, a nekdo je rekel, da je ljubezen storila korak naprej.

Ko so puščavnike izgnali, so prodali domove in vrtove krog njih na javni dražbi. Kupil jih je neki gospod Barbero, ki jih je pa takoj, ko je tisti vihar prešel, plemenito povrnil prejšnjim gospodarjem. Kako res je, da je storila ljubezen korak naprej!

Tisti zvon zvoni vsak dan in kliče samotarje pod streho svetišča: v vsaki koči odgovori zvonček, kakor odgovori

glas otrokov sladkemu in svetemu glasu matere; in potem pridejo puščavniki drug za drugim ven in se zberejo v cerkvi, kjer kleče pred nebeško Gospo, ki jo časte tudi na teh pečinah, in prosijo zemlji miru, grešnikom milosti, mrtvim pokoja.

Nekega jutra je ostal v cerkvi en prostor prazen, in v eni koči se zvonček ni oglasil za velikim zvonom. Prednik je poslal pogledat, kaj je z onim bratom.

Ta je ležal na deskah, ki so bile njegova postelja; oblečen je bil v rjavo obleko, znamenje pokore; na ustih mu je počivalo leseno razpelo, znamenje vere; roka mu je slonela na mrtvaški glavi.

Videti je bil, kakor da spi, pa je bil mrtev. Zraven vzglavja je začrtala na steno okorna roka z ogljem:

Janez Nevolja.

Isti napis so mu vklesali v nagrobni kamen.

„LJUDSKA KNJIŽNICA“

Z izdajanjem Alešovčevih povesti si je pridobila

„Ljudska knjižnica“

največ priznanja, kajti Alešovec je pisatelj iz stare nepokvarjene šole, ki je znal pisati v pravem narodnem duhu, pa tudi razumel svoje šale in zabavljice zabeliti s pristnim ljudskim humorjem.

Izmed Alešovčevih spisov je doslej priobčila „Ljudska knjižnica“ pod naslovom:

Jakoba Alešovca izbrani spisi

obširno povest „Kako sem se jaz likal, povest slovenskega trpina“; in „Ljubljanske slike ali podoba ljubljanskega mesta pod drobnogledom“.

Oba spisa sta gosto posejana s pravimi biseri nepokvarjenega domačega humorja. Alešovec je brezdvomno izredna osebnost v našem slovstvu, pravi ljudski pisatelj, ki ljubi svoj materni jezik z vso dušo in zna, kogar vzame na piko, zadeti tudi v živo. „Ljudska knjižnica“ pa bo obnovila še druge Alešovčeve spise. Tako izide koncem leta povest „Ne v Ameriko“ skupno s povestmi „Iz sodnijskega življenja“, zatem pa socialna povest „Petelinov Janez“ in razne povesti ter šaljive dogodbice iz Alešovčevega „Brenceljna“, ki je poln najbolj zdravega slovenskega humorja. Kolikor bodo dopuščale razmere, se bodo ponatisnili tudi še drugi Alešovčevi spisi, kakor na primer „Ričet iz Žabjeka“, „Brencelj v šaljivi obleki“ itd.

Vsled tega vabimo vse zavedne Slovence, da se naroče na „Ljudsko knjižnico“, ki izda na leto dva, tri ali največ štiri zvezke. Čim več naročnikov se bo oglasilo, tem lažje bo založništvo vztrajalo pri svojem namenu, nuditi za nizko ceno najlepše povesti, da si bo slehern Slovenec v kratkem času in za mal denar lahko ustanovil knjižnico, ki ne bo razveseljevala le njega samega ter njegove družine, temveč tudi prijatelje in znance, ki si bodo želeli za dolge zimske večere izposoditi lepe povesti.

„Ljudska knjižnica“ je doslej izdala 14 zvezkov pod naslednjimi naslovi:

- I. zvezek: **Znamenje štirih.** Conan Doyle. Povest iz delovanja svetovnoznane policista Sherlock Holmesa. K — '60, skupaj vezan z II. zvezkom K 1'80.
- II. zvezek: **Darovana.** Dostal. Zgodovinska povest iz dobe slovanskih apostolov. K — '60, skupaj vezan s I. zvezkom K 1'80.
- III. zvezek: **Jernač-Zmagovač.** Sienkiewicz. Povest. — **Med plazovi.** Achleitner. Povest tirolskega gorskega župnika. K — '60, skupaj vez. s VI. zvezkom K 1'40.
- IV. zvezek: **Malo življenje.** Detela. Povest. K 1'—, vezano K 1'90.
- V. zvezek: **Zadnja kmečka vojska.** Šenoa. Zgodovinska povest iz leta 1573. K 1'60, vezano K 2'60.
- VI. zvezek: **Gozdarjev sin.** Finžgar. Povest. K — '20, skupno vezan s III. zvezkom K 1'40.
- VII. zvezek: **Prihajač.** Detela. Povest. K — '90, vezano K 1 70.
- VIII. zvezek: **Pasjeglavci.** Jirasek. Zgodovinska povest. — **Kristusove legende.** 1. Vodnjak modrih mož. — 2. Betlehemske detece. — 3. Sveta noč. — 4. Beg v Egipt. — 5. V Nazaretu. — 6. V templju. — 7. Taščica. — 8. Naš Gospod in sv. Peter. K 2'20, vezano K 3'20.

- IX. zvezek: Jakoba Alešovca izbrani spisi. I. zvezek: **Kako sem se jaz likal.** I. del. Doma. — V šolo. — Začne se nemščina. — Klošterski muc. — Z nemščino gre naprej K 1'20, vezano K 2'—.
- X. zvezek: **Kako sem se jaz likal.** II. del. V Ljubljano. — Ljubljanska šola. — Vse se zasuče drugače. — Razne zmešnjave K 1'20, vezano K 2'—.
- XI. zvezek: **Kako sem se jaz likal.** III. del. Pravo likanje se prične — Bos pa vendar ne. — Nova doba. — Na razpotju. — Nov zasukljaj. — Dodatek. K 1'20. vezano K 2'—.
- XII. zvezek: **Iz dnevnika malega poredneža.** Dolžan. K 1'40, vezano K 2'30.
Povest je pisana z nepopisljivim humorjem in nudi bravcu nekaj veselih, zabavnih ur.
- XIII. zvezek: **Dekle z biseri.** Haggard. Povest iz Neronove dobe. K 2'20 vezano K 3'20.
- XIV. zvezek: Jakoba Alešovca izbrani spisi 4. in 5. zvezek **Ljubljanske slike**, pod ba ljubljanskega mesta pod drobnogledom. K 1'80, vezano K 2'60.
- Novi naročniki niso obvezani kupiti tudi prej izdanih zvezkov.

Katoliška Bukvarna v Ljubljani.

V zalogi „Katoliške Bukvarne“ izhaja poleg ljudske tudi

„Leposlovna knjižnica“

ki prinaša v slovenskem prevodu najboljša dela svetovnega slovstva izpod peresa povsod priznanih pisateljev.

„Leposlovna knjižnica“ seznanja Slovenca, ki ni zmožen tujih jezikov, s tujimi pisatelji ter mu v dovršenih prevodih razkriva bisere tujega, izvendomačega slovstva.

Ni nam treba posebej poudarjati, kako zelo se razširi posamezniku duševno obzorje, ako dobi nekaj vpogleda v svetovno literaturo ter se seznanja s stremljenjem in idejami drugih narodov, ki so najjasneje začrtane ravno v slovstvu dotičnega naroda.

S ponosom smemo trditi, da smo že dokaj storili na tem polju; da bomo pa mogli uspešno nadaljevati, je naloga slehernega Slovenca, da podpira naše stremljenje, kar stori, ako se naroči na „Leposlovno knjižnico“.

V „Leposlovni knjižnici“ so doslej izšla naslednja dela:

I. zvezek: **Razporoka**. Pavel Bourget. — Kalan. Roman K 2.—, vezano K 3.—.

Našemu izobraženstvu se je med vsemi prevodi modernih romanov ta skoro najbolj priljubil.

II. zvezek: **Stepni kralj Lear**. Ivan Turgenjev Sergejevič. Povest. **Hiša ob Volgi**. S. Stepnjak. — Josip Jurca. K 1·20, vezano K 2·20.

Dva bisera slovanskega slovstva.

III. zvezek: **Straža**. Fran Virant. — Boleslav Prus. Povest. K 2·40, vezano K 3·40.

Povest rodoljubnega pisatelja, ki opisuje boj poljskega kmeta zoper tujega pruskega naseljenika, bo vsakogar navdušila za ljubezen do rodne grude.

IV. zvezek: **Ponižani in razžaljeni**. F. M. Dostojevskij. — Vladimir Levstik. Roman v štirih delih in z epilogom. K 3.—, vezano K 4'20.

Svetovnoslavni pisatelj nam tu odpira pogled globoko v rusko življenje, ki je polno tajnosti in privlačne sile.

V. zvezek: **Kobzar**. Taras Sevčenko. — Josip Abram. Izbrane pesmi. Z zgodovinskim pregledom Ukrajine in pesnikovim življenjepisom. K 2'40, vez. K 3'60.

Za slovstvenika neobhodno! V narodnih pesmih Ukrajincev čutimo sorodne odmeve in zdi se nam, da veje v njih slovenska duša.

VI. zvezek: **Mož Simone**. Champol. — V. Levstik. Roman. K 1'90, vezano K 3.—.

Malokateri moderni roman je tako zanimivo zapleten in povzroča pozorno napetost od kraja do konca kakor ta povest, ki mojstrsko opisuje boje in požrtvovalnost ženske duše.

VII. zvezek: **Hajdamaki**. Taras Sevčenko. — Josip Abram. Poem z zgodovinskim uvodom o hajdamaščini. (Kobzar II. del.) Broširano K 1'50, (VI. in VII. zvezek skupno K 3'40, vezano K 4'50)

Ima iste vrline kakor Kobzar.

VIII. zvezek: **Dolina krvi**. (Glenanaar.) A. Sheehan. — Fran Bregar. Povest iz irskega življenja. K 4'20, vezano K 5'80.

Življenje zatiranih, a žilavih Ircev je našemu v marsikaterem oziru za las podobno. Boji Ircev za svobodo in boljšo narodno bodočnost, ki jih svetovnoznaní Sheehan opisuje, bodo pustili globoko sled v vsakem slovenskem srcu.

Katoliška Bukvarna v Ljubljani.

Knjiga o lepem vedenju.

Spisal Urbanus.

Cena 3 K, krasno vezana 4 K.

Navedena knjiga se sme pač prištevati med najkoristnejše in najpotrebnejše knjige, kar jih imamo Slovenci, kajti to je edina slovenska knjiga, ki obsega popolna in obširna navodila, kako naj se vede preprost človek ali izobraženec v rodbinskem, družabnem in javnem življenju.

Lepo obnašanje ni sicer toliko plod razuma in pouka, kakor vzgoje in srca, vendar pa vsak človek potrebuje tudi nekaj praktičnih navodil, katere mu bo v največji dovršenosti nudila ravno navedena knjiga.

Vsak Slovenec naj poseže po tem neobhodno potrebnem kažipotu za lepo vedenje.

**Katoliška Bukvarna
v Ljubljani.**

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

000155 #

00000076395

